

MARIUS DRUGAȘ

**ISTORIA PSIHOLOGIEI
- NOTE DE CURS -**

Editura Universității din Oradea

2009

Referenți științifici: prof. univ. dr. Elena Bonchiș
conf. univ. dr. Monica Secui

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DRUGAȘ, IOAN-MARIUS

Istoria psihologiei : note de curs / Drugaș Ioan-
Marius. – Oradea : Editura Universității din Oradea, 2009
ISBN 978-973-759-909-4

159.9(075.8)

Editura Universității din Oradea este acreditată de CNCSIS, cod 149.

Imagine copertă: Ioana Drugaș

Corectura: Liviu Pop

Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, stocarea într-o bază de date sau transmiterea în orice formă sau prin orice mijloace, electronic, mecanic, fotocopiere, înregistrare sau de altă natură, sunt interzise.

E-mail: mariusdrugas@gmail.com

CUPRINS

Tema nr. 1. Obiectul și obiectivele istoriei psihologiei	7
1. Legenda lui Psyche	7
2. Motive pentru a studia istoria psihologiei	9
3. Obiectul de studiu al Istoriei psihologiei.....	11
4. Metode de cercetare utilizate de Istoria psihologiei.....	12
Tema nr. 2. Începuturile gândirii psihologice în Grecia Antică ...	14
1. Școala din Milet	14
2. Școala din Efes.....	15
3. Școala eleată	16
4. Pluraliștii.....	16
5. Atomisții	17
6. Sofiștii.....	17
7. Școala pitagoreică	18
Tema nr. 3. Idei psihologice în sistemele filosofice ale lui Socrate, Platon și Aristotel	20
1. Socrate (470-399 î.Chr.). Descoperirea omului	20
2. Platon (427-347 î.Chr.). Teoria cunoașterii și destinul sufletului	22
3. Aristotel (385-322 î.Chr.). Primul tratat de psihologie	24
Tema nr. 4. Idei psihologice în gândirea medicilor Antichității ...	31
1. Hipocrate (460-377 î.Chr.)	31
2. Galenus	33
Tema nr. 5. Idei psihologice în Evul Mediu și începutul Epocii Moderne	35
1. Plotinus (205-270).....	35
2. Aurelius Augustinus (Sf. Augustin) (354-430).....	36
3. Rațiune și credință.....	39
4. Toma d'Aquino (1224-1274). Doctor Angelicus	40
5. Roger Bacon (1214-1294)	41
Tema nr. 6. Elemente de protopsihologie. Raționalismul și empirismul	45
1. Raționalismul lui René Descartes (1596-1650).....	46
2. Raționalismul lui Baruch Spinoza (1632-1677)	49
3. Empirismul. Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke.....	50
3.1. Francis Bacon (1561-1626). Metoda experimentului.....	51

3.2. Thomas Hobbes (1588-1679)	52
3.3. John Locke (1632-1704).....	53
4. Asociaționismul – paradigmă a psihologiei moderne	55
4.1. David Hume (1711-1776).....	56
4.2. James Mill (1773-1836).....	56
4.3. John Stuart Mill (1806-1873).....	57
4.4. Herbert Spencer (1820-1903)	57
4.5. Reflexologia. I.M. Secenov (1828-1905), I.P. Pavlov (1849-1936), B.F. Skinner (1904-1990).....	57
4.6. Hermann Ebbinghaus (1850-1909) - asociaționist experimentalist.....	58
4.7. Edward Lee Thorndike (1874-1949). Conexionismul.	59
Tema nr. 7. Nașterea psihologiei ca știință.....	61
1. Primele studii de psihofiziologie.....	61
2. Ernst Heinrich Weber (1795-1878).....	63
3. Gustav Theodor Fechner (1801-1887).....	64
4. Wilhelm Maximilian Wundt (1832-1920). Primul laborator de psihologie experimentală	65
Tema nr. 8. Structuralismul și funcționalismul	68
1. Structuralismul (voluntarismul).....	68
2. Funcționalismul.....	71
2.1. William James (1842-1910).....	71
2.2. John Dewey (1859-1952)	73
Tema nr. 9. Gestaltismul.....	76
1. Max Wertheimer (1880-1943).....	77
2. Wolfgang Köhler (1887-1967)	79
3. Kurt Lewin (1890-1947).....	80
Tema nr. 10. Behaviorismul și neobehaviorismul.....	83
1. John Broadus Watson (1878-1958).....	85
2. Burrhus Frederic Skinner (1904-1990)	88
3. Edward Chace Tolman (1866-1959).....	91
4. John Dollard (1900-1989) și Neal Miller (1909-2002).....	91
5. Albert Bandura (1925-)	93
6. Walter Mischel (1930-)	95
7. Julian Rotter (1916-)	96
Tema nr. 11. Psihanaliza și neopsihanaliza.....	100
1. Sigmund Freud (1856-1939).....	102

2. Carl Gustav Jung (1875-1961).....	106
3. Alfred Adler (1870-1973).....	108
4. Karen Horney (1885-1952)	111
5. Erich Fromm (1900-1980).....	113
Tema nr. 12. Psihologia umanistă	117
1. Carl Rogers (1902-1987).....	117
2. Abraham Maslow (1908-1970).....	121
Tema nr. 13. Elemente de istorie a psihologiei românești	126
1. Constituirea psihologiei ca știință experimentală și aplicată în România	127
1.1. Eduard Gruber (1861-1896).....	127
1.2. Nicolae Vaschide (1874-1907)	129
1.3. Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957)	130
1.4. Florian Ștefănescu-Goangă (1881-1958).....	131
2. Laboratoarele psihotehnice	134
3. Procesul „Marii finanțe”	135

Cuvânt înainte

Elaborarea unui curs de istoria psihologiei pentru psihologi s-a dovedit a fi un demers mult mai complicat decât părea la prima vedere. În foarte multe cazuri, tratatele de istoria psihologiei universale conțin, pe lângă informații legate strict de evoluția ideilor psihologice, o sumedenie de informații suplimentare despre curentele filosofice moderne și reprezentanții acestora. În niciun caz nu neg valoarea acestora, dimpotrivă. Am ales însă să reduc pe cât posibil incursiunile în filosofie (cu excepția cazurilor obligatorii), oferind un curs sintetic de istoria psihologiei pentru psihologi.

În general, am oferit informații atât despre viața diverșilor autori, cât și despre contribuția lor la dezvoltarea psihologiei, mai puțin pentru behaviorism, psihanaliză și umanism. Asupra contribuției reprezentanților acestor curente, studenții vor reveni oricum pe parcursul ciclului de licență, cel puțin la disciplina Psihologia personalității.

Sperăm ca lectura să fie ușurată de prezentarea unor evenimente de viață sau idei ilare, iar notele obținute de destinatarii principali ai acestui curs, studenții la psihologie, să fie pe măsura efortului depus!

*Oradea,
23 octombrie 2009*

*lect. univ. dr.
Marius Drugaș*

Tema nr. 1. Obiectul și obiectivele istoriei psihologiei

1. *Legenda lui Psyche*

Etimologic, termenul *psihologie* provine din cuvintele grecești *psyché* (suflare, spirit, suflet) și *logos* (cuvânt, știință). În Epoca de Aur a filosofiei elene, „știința despre suflet” sau cercetarea spiritului uman era una dintre preocupările majore, mai ales după ce au fost depășite explicațiile naturaliste ale presocraticilor cu privire la om [vezi *Tema nr. 2*].

Una dintre concepțiile dominante în filosofia Greciei Antice se leagă de nemuirea sufletului; nu putem să ignorăm relația dintre această ideologie și mitologie, referindu-ne în primul rând la mitul lui Psyche văzută ca personificare a spiritului uman.

Alexandru Mitru (1983) prezintă în *Legendele Olimpului* povestea iubirii dintre Eros și Psyche (Psiheea), o fată foarte frumoasă care a atras mânia și gelozia Afroditei, zeița frumuseții. Îl reluăm și noi, în rezumat.

De mult, tare de mult, trăiau în Creta un rege cu regina sa și cele trei fiice. Fiica cea mică, Psiheea, era de o frumusețe neasemuită, cântată de poezii vremii în versuri fermecate și pe lângă care mândra Afrodita era doar o floare veștejită. Din această pricină, adesea locuitorii uitau să o sărbătorească pe zeiță, iar absența din templu a jertfelor, podoabelor și a florilor a înfuriat-o, ducând la mânie și gelozie pentru Psiheea.

Plină de ură, Afrodita își cheamă copilul năzdrăvan, Eros, poruncindu-i să o vrăjească pe Psiheea astfel încât nimeni să nu o mai iubească și apoi să o facă să se îndrăgostească de o ființă decăzută, de un monstru. Eros își pregătește săgețile fermecate și pornește să îndeplinească dorința mamei sale. Ajuns la Psiheea, face prima parte a vrăjii, dar căutând o săgeată să o țintească cu fiere și otravă se înțepă la deget, iar iubirea pentru fată îl cuprinde imediat. Nu mai poate să rupă prima vrăjă, așa cum ar dori, ce poate face însă este să

nu o mai otrăvească. Cu gândul doar la Psiheea, Eros se întoarce în Olimp.

Trecu o săptămână, o lună, un an... și Psiheea nu a fost luată de soție, peștorii care mai demult se îngrămădeau la poarta palatului acum o priveau reci. Îngrijorat, regele se duce să caute sfat la oracolul lui Apollo. Răspunsul este dureros: Psiheea nu-și va găsi vreun bărbat, deoarece soțul ei va fi un monstru, o ființă fără seamăn care zboară prin văzduhuri. Regele va trebui să o lase pe Psiheea pe vârful unui munte, ca monstrul să-și poată lua prada.

Profund îndurerată, părinții ascultă dorința zeului și-și părăsesc fiica pe munte. Nu peste multă vreme, Psiheea este purtată de Zefir până într-o poiană cu ierburi ca mătasea și flori îmbălsămate, unde dă cu ochii de un palat măreț cu coloane de aur și podeaua înstelată cu mii de nestemate. Ființe nevăzute o îndrumă în palat, spunându-i că totul este al ei, doar că nu trebuie să încalce singura regulă: nu trebuie să-și vadă soțul. Monstrul venea noaptea, o îmbrățișa în somn, iar în zori de zi pleca, Psiheea nevăzându-i niciodată fața.

Într-o zi, când Psiheea se plimba prin poieni, aude în vale voci cunoscute. Erau cele două surori ale sale, care o căutau pentru a le duce vești părinților despre fiica cea mică. Doar cu voia soțului, Psiheea își întâlnește surorile, cărora nu le venea să creadă ce bogății stau sub împărăția sa. Încetul cu încetul, măcinate de invidie, acestea o sfătuiesc să încalce regula. Ascultând de surorile sale, Psiheea aprinde noaptea lămpița cu ulei și privește fața soțului adormit: era cel mai dulce și mai frumos monstru din lume, Eros, cu părul auriu și obraji ca bujorul. Uimită de frumusețea zeului și dorind să-l atingă, Psiheea se zgârie și ea la deget, îndrăgostindu-se la rândul ei. Eros se trezește și zboară din palat, acuzându-i nechibzuința: încă nu venise momentul ca ea să îl vadă. Psiheea îi strigă că așteaptă un copil, dar zeul nu o aude...

În Olimp, Afrodita îl pedepsește pe Eros pentru că a luat-o de soție pe rivala ei, îi ia tolbele, aripile și făclia. Între timp, Psiheea își căuta soțul, în ciuda celor care îi spuneau să renunțe la dragostea pentru zeu. Ajunsă la palatul Afroditei, îi cere milă, dar zeița invocă Grija și Întristarea să o chinuie și mai tare. O supune la munci care să-i strice frumusețea, dar parcă fata era tot mai frumoasă. În cele din

urmă, Afrodita o trimite în lumea lui Hades, la Persefona, să-i aducă o cutiuță cu un balsam care să o facă pe zeiță cea mai frumoasă. Dragostea pentru Eros o ajută pe Psiheea să depășească toate obstacolele, primește cutiuța, dar pe drumul de întoarcere o deschide, căutând să devină mai frumoasă, pentru a-l face pe Eros să se îndrăgostească de ea.

Din cutiuță iese însă, așa cum uneltise Afrodita, un abur negru care îi aduce Psiheei somnul fără sfârșit. Eros vede toată întâmplarea și fuge din palatul unde era închis, cerându-i îndurare însuși lui Zeus. În ciuda împotrivirii Afroditei, zeul suprem consideră că este momentul ca Eros să devină bărbat și o face pe Psiheea demnă de el: o transformă în zeiță, menindu-le să rămână veșnic împreună în Olimp.

Dincolo de povestea în sine, cititorul atent descoperă motive centrale ale existenței umane: puritatea și frumusețea, invidia, îndrăgostirea și dragostea, curiozitatea, dorința de bogăție, trădarea, răzbunarea, mila, munca, pedeapsa, sacrificiul, moartea, iertarea. În final, este reliefat destinul suprem al sufletului uman: nemurirea, despărțirea de corp, concepție vizibilă în sistemele filosofice ale lui Socrate, Platon și Aristotel.

2. Motive pentru a studia istoria psihologiei

De cele mai multe ori, textele de psihologie descriu succesele acesteia, dar asta nu înseamnă că eșecurile ei nu au fost răsunătoare [vezi de exemplu concepția lui Broca despre inteligența feminină și cea masculină]. Deși unele contribuții au fost impresionante, trebuie să avem grijă să nu căutăm în operele cercetate mai mult decât există. Aportul fiecăreia la dezvoltarea psihologiei trebuie înțeles așa cum este, făcând apel la limitele cunoașterii din epoca respectivă.

Cunoașterea identității psihologiei și a evoluției acesteia până în momentul actual este importantă din mai multe puncte de vedere.

În primul rând, cunoașterea paradigmelor științelor psihologice permite dezvoltarea unei gândiri productive [conform *Marelui dicționar al psihologiei* (2006), paradigma este o concepție generală despre o știință sau domeniu științific în care progresul cunoștințelor se face prin acumulare; este un set de teorii care ghidează cunoașterea științifică la un moment dat într-un anumit domeniu sau știință. Din acest punct de vedere, introspecția, psihanaliza sau behaviorismul constituie paradigme științifice diferite].

Una dintre dificultățile de care se lovesc adesea studenții anilor întâi este căutarea unei *idei* pentru studiile experimentale. Istoria psihologiei oferă sute de astfel de idei, și chiar mai mult decât atât: oferă posibilități de complicare a designului experimental și de interpretare nuanțată a rezultatelor.

Apoi, analiza principalelor momente din evoluția psihologiei facilitează înțelegerea metodelor și conceptelor cheie ale acesteia. Fără a impune ca metodele sau conceptele să fie urmărite din punct de vedere istoric până la originile lor [de multe ori nici nu este posibil, adesea rigorile rapoartelor de cercetare sau ale articolelor nepermițând acest lucru], totuși, un astfel de demers este util cel puțin din punct de vedere intelectual. Posibilitățile de înțelegere și descifrare a diferiților termeni și mai ales a sensului acestora nu pot fi decât o achiziție extrem de utilă pentru psihologul format sau în formare.

În fine, cunoașterea propriei istorii are rolul de a uni comunitatea psihologilor. În ciuda cunoscutei diversități de opinii privind conceptele psihologiei, există un surprinzător consens asupra personalităților cheie din istoria acesteia. Korn, Davis și Davis (1991) au cerut unor istorici experți și absolvenți de psihologie să numească persoanele cheie în evoluția psihologiei; clasamentul rezultat este condus de W. Wundt, urmat de W. James, S. Freud, J. Watson și I. Pavlov (apud Hothersall, 1995).

3. *Obiectul de studiu al Istoriei psihologiei*

Obiectul Istoriei psihologiei îl constituie drumul parcurs de psihologie în transformarea ei dintr-o știință implicită într-una explicită (Petroman, 2003). Istoria psihologiei urmărește evoluția acesteia de la primele încercări de definire și explicare a psihicului, până la apariția și explicarea paradigmatelor moderne cum ar fi neobehaviorismul sau cognitivismul.

Ca preocupare, psihologia are un trecut îndepărtat. Întrebările legate de cunoașterea sufletului uman sunt poate la fel de vechi precum specia umană, dar primele documentări clare le avem din anii 400 î.Chr., când vechii greci își puneau întrebări cu privire la rolul rațiunii umane, al memoriei sau învățării. Ca știință desprinsă de filosofie, psihologia este relativ nouă, apariția ei fiind determinată de progresele înregistrate în domeniul științelor în cea de-a doua jumătate a secolului XIX. Acest fapt l-a determinat pe Hermann Ebbinghaus să sublinieze că „psihologia are un trecut lung, dar o istorie scurtă” (apud Mânzat, 2007).

Ca moment exact al nașterii psihologiei, în general este acceptat anul 1879, când W. Wundt înființează la Leipzig primul laborator de psihologie experimentală. Pentru unii istorici ai psihologiei, momentul nașterii acesteia este 1590, când a fost utilizat pentru prima dată termenul *psihologie*, de către Rudolf Goclenius (sau Göckel, nelatinizat) (lucrarea se numea *Psychologia, hoc est de hominis perfectione, animo, et imprimis ortu humus*) (Krstic, 1964). Totuși, se pare că termenul a fost utilizat cu 66 de ani mai devreme, de către Marko Marulic (1450-1524), într-unul dintre tratatele sale latine – *Psichiologia de ratione animae humanae*.

Preocupările pentru istoria psihologiei ca domeniu științific distinct s-au accentuat mai ales după mijlocul secolului trecut, începând să fie predată în universitățile europene și americane imediat după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial (1945). Începând cu anul 1964 apare revista academică

de profil, *The Journal of History of Behavioral Sciences*, iar în 1969 ia ființă *International Society for the History of Psychology* (*ibidem*).

4. Metode de cercetare utilizate de Istoria psihologiei

Ținând cont de obiectul și sarcinile multiple ale istoriei psihologiei, metodele sale de cercetare sunt, în general, cele specifice științei. Istoria psihologiei utilizează cele mai numeroase și diversificate metode de cercetare, diagnoză și aplicare. Ca metode de cercetare în istoria psihologiei, enumerăm următoarele (Petroman, 2003):

- *cercetarea izvoarelor*: texte, manuscrise, obiecte sau fapte care reflectă trecutul psihologiei. O categorie aparte este reprezentată de scrisori, jurnale sau autobiografii, considerate surse primare; pe de altă parte, biografiile sau memoriile, considerate mai riguros cenzurate, sunt încadrate în rândul surselor secundare;
- *folosirea arhivelor* – este gratuită în cele mai multe cazuri, dar accesul din România este mai dificil, iar pentru cele existente în țara noastră informațiile au fost atât de cenzurate încât este nevoie de un proces anevoios de separare a adevărului istoric de propagandă;
- *căutarea urmelor lăsate de psihologi* – individuale sau colective, cu ocazia reuniunilor, a vizitelor, a congreselor internaționale (nu puține au fost situațiile când astfel de evenimente au prilejuit lansarea unor adevărate curente în psihologie);
- *oral history* – metodă specifică istoriei generale, dar adoptată și de istoria psihologiei; presupune înregistrarea unor informații transmise pe cale orală despre diverși autori, cărți, evenimente, apoi separarea cu grijă a esențialului de neesențial;
- *metode statistice* – analiza informațiilor deja înregistrate pentru a evidenția similitudini, contraste, diferențe etc.

Bibliografie:

- Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Mitru, A. (1983). *Legendele Olimpului (vol. 1, Zeii)*. București: Editura Ion Creangă.
- Petroman, P. (2003). *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara: Editura Eurobit.
- Krstic, K. (1964). Marko Marulic – The Author of the Term „Psychology”. *Acta Instituti Psychologici Universitatis Zagrabensis*, 36, 7-13.
- Marele dicționar al psihologiei (2006). București: Editura Trei.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Identificați în mitul lui Eros și al Psiheei motive ale existenței umane.
2. Ce este o „știință implicită”? Dar una „explicită”?
3. Care credeți că este cea mai eficientă metodă utilizată de Istoria psihologiei? Argumentați-vă răspunsul!

Tema nr. 2. Începuturile gândirii psihologice în Grecia Antică

Istoria științelor occidentale începe aproape întotdeauna cu Grecia Antică. Mai târziu, gândirea vest-europeană a fost influențată masiv și de popoarele orientale. Grecii sunt cei care i-au educat pe romani, iar după o lungă perioadă întunecată, aceleași învățăminte, păstrate de călugării creștini, învățații mahomedani sau evrei, au educat Europa din nou (Boeree, 2006).

În contextul în care concepția dominantă a anticilor despre lucruri era *animismul* [atribuire de proprietăți psihice unor obiecte inanimate și componentelor lumii fizice (*Marele dicționar al psihologiei*, 2006)], în care oamenii considerau că originea fenomenelor este *propria lor voință*, o parte a filosofilor și-au pus întrebarea „Din ce este făcută lumea?”, „Care este substanța care stă la baza tuturor lucrurilor?”. Adesea, răspunsurile oferite erau de tip naturalist, inclusiv pentru explicarea funcționării omului.

1. Școala din Milet

Cea mai veche școală filosofică și totodată de matematică, geometrie și astronomie a fost *Școala din Milet*, avându-i ca reprezentanți pe Thales, Anaximandru și Anaximene.

Despre *Thales* (624-546 î.Chr.) se spune că era un veșnic visător, care putea fi atât de absorbit de gândurile sale și cercetarea cerului încât deseori cădea în șanțuri. Baniii nu aveau valoare pentru el, până când, sătul să fie batjocorit pentru sărăcia sa, și-a utilizat cunoștințele de astronomie și a realizat că va urma o recoltă bogată de mășline. A închiriat cu mult înainte toate presele de ulei din zonă, la un preț foarte mic, apoi le-a

subînchiriat în perioada recoltei la prețuri exorbitante (Hunt, 1993).

La marea întrebare privind substanța fundamentală, Thales răspunde că aceasta este apa, deoarece se găsește peste tot în natură. Sufletul omenesc ar fi fără vârstă, nemuritor, provenit din *apeiron* („nelimitat”), principiul fundamental care semnifică materia originară și nepieritoare, sursa tuturor lucrurilor (Mânzat, 2007).

Anaximandru (610-546 î.Chr.) formulează teorii privitoare la cosmos și originea speciilor. Pentru el, principiul lumii este *apeiron*, materia nedeterminată și infinită. Probabil că istoria îl reține mai ales pentru că a întocmit prima hartă a lumii cunoscute.

Pentru *Anaximene* (585-525 î.Chr.), lucrurile provin dintr-un principiu material, aerul, care, la fel ca alte elemente determinate (apa, focul și pământul), provine din *apeiron*.

2. Școala ioniană

Heraclit din Efes (540-475 î.Chr.) considera că sufletul este o suflare caldă, ușoară și uscată, focul fiind principiul vieții. Această concepție a dus la apariția unei perspective dinamice asupra lumii: schimbarea este singura constantă. Este cunoscut în acest sens exemplul conform căruia nu putem să ne îmbăiem de două ori în același râu, deoarece apele sale sunt mereu altele (Boeree, 2006).

La baza tuturor lucrurilor se află lupta contrariilor, nașterea și conservarea, viața și dezvoltarea datorându-se echilibrului dintre contrarii, dând ca exemple: ziua – noaptea, vara – iarna, moartea – viața („Războiul e tatăl tuturor lucrurilor”) (Mânzat, 2007). Pentru Heraclit, cunoașterea umană se realizează prin simțuri și rațiune, aceasta din urmă ajutând omul să descopere și să înțeleagă cu adevărat lumea lucrurilor. Așadar, cu un secol înaintea lui Socrate, Heraclit constata că este imposibil să pătrunzi secretele naturii fără a studia secretele

omului, modul cel mai bun de a trăi viața fiind în armonie cu natura. Acest lucru nu l-a împiedicat să moară în singurătate, din pricina antipatiei sale pentru compania umană.

3. Școala eleată

Pentru *Parmenide din Eleea* (540-470 î.Chr.), marele adversar al lui Heraclit, toate lucrurile sunt *Unul, ființa*, un tot perfect, așadar orice referire la schimbare se contrazice pe sine. Prin urmare, schimbarea nu poate fi esența tuturor lucrurilor, iar ceea ce ni se pare a fi o lume mereu în schimbare este doar o iluzie.

Zenon din Eleea (490-430 î.Chr.) a început să pună la îndoială încrederea pe care o putem acorda simțurilor, inventând paradoxuri subtile pentru a demonstra ineficacitatea acestora. În acest sens, unul dintre cele mai faimoase paradoxuri se concentrează asupra unui concurs imaginar între Ahile și o broască țestoasă, care pornește puțin înaintea eroului grec. Până când Ahile ajunge la locul de unde a pornit broasca țestoasă, ea deja a mai înaintat puțin; când el ajunge la noua poziție, deja broasca s-a mișcat și așa mai departe. Ca urmare, deși Ahile este cel mai bun dintre toți oamenii, nu va reuși niciodată să ajungă broasca țestoasă. Zenon spera să demonstreze astfel că mișcarea este imposibilă, existând doar la nivel mintal (Hothersall, 1995).

4. Pluraliștii

Empedocle (490-430 î.Chr.) va susține ideea că focul, aerul, apa și pământul stau la baza cunoașterii, natura fiind „animatorul” pasiunilor omenești: iubirea (forță unificatoare a lucrurilor materiale) și ura (forță separatoare). El definește gândirea și mai ales senzațiile în unitate cu fiziologicul, acestea fiind considerate funcțiuni ale elementelor materiale. Cele patru materiale (apă, aer, foc și pământ) sunt regăsite în cele patru temperamente: sangvinic – aer – primăvară; coleric – foc – vară; flegmatic – apă – iarnă; melancolic – pământ – toamnă.

După *Anaxagora* (500-428 î.Chr.) lucrurile sunt alcătuite din *homeomerii* (părți asemănătoare), prin acțiunea unui spirit infinit și de sine stătător, numit *nous* (Mânzat, 2007).

5. *Atomiștii*

Democrit din Abdera (460-370 î.Chr.) a fost considerat egalul lui Platon sau Aristotel. Nu a întemeiat însă o școală, de aceea ideile sale nu au avut un răsunet atât de puternic. Sceptic cu privire la datele oferite de simțuri, a intuit că mirosul, culoarea sau sunetul apar în minte, și nu la nivelul obiectului. Mai mult decât atât, a afirmat că senzațiile sunt efectul atomilor care cad pe organele de simț, de aceea în esență toate simțurile sunt tactile (Boeree, 2006).

Mintea și sufletul ar fi de asemenea formate din atomi, mai rotunzi și mai netezi decât cei materiali, aflați în perpetuă mișcare. Ei au capacitatea de a influența și de a fi influențați de lumea exterioară, prin urmare conținutul minții, produs al aranjării atomilor, este format din experiență (Hothersall, 1995).

Sursa fericirii ar fi acumularea de cunoștințe și în cele din urmă înțelepciunea. Plăcerea simțurilor este trecătoare, de aceea omul înțelept va căuta pacea sufletească prin moderație și o viață ordonată.

6. *Sofiștii*

Protagoras (485-411 î.Chr.) a fost primul sofist [*sophistai* – profesor de înțelepciune] care a predat lecții publice cu plată. Deoarece unii dintre acești „profesori” își învățau discipolii, în schimbul unor sume exorbitante, doar cum să câștige o dispută la tribunal, renumele lor a devenit negativ (Boeree, 2006).

Lui Protagoras i se atribuie sintagma „omul este măsura tuturor lucrurilor”. De vreme ce percepția este singura sursă a cunoașterii, înseamnă că adevărul absolut nu există. Fiecare lucru este pentru mine ceea ce el pare a fi pentru mine, iar dacă

pentru tine este diferit, este pentru că ție îți apare diferit – aceasta este explicația sintagmei. Percepția este adevărată doar pentru cel care percepe. Încercând să aplice teoria asupra religiei, în Atena, conducătorii cetății l-au alungat și i-au ars scrierile. Protagoras a fugit, înecându-se în mare în drum spre Sicilia (Hunt, 1993).

7. Școala pitagoreică

Pitagora (584-495 î.Chr.) era capabil să explice elegant relația matematică dintre lumea fizică și experiența psihologică a armoniei. O coardă ciupită produce un sunet de bază, dar divizată în două, patru sau alte părți exacte și ciupită din nou produce note aflate în armonie cu nota inițială. În schimb, dacă este divizată în alte părți decât diviziuni exacte, notele nu mai sunt în armonie. Cunoscând relația dintre lungimea corzii muzicale și experiența armoniei muzicale, Pitagora era capabil să anticipeze calitatea experienței muzicale pentru orice combinație de instrumente cu corzi. Astfel de succese l-au determinat să creadă că esența lucrurilor este numărul, principiul matematic (Hothersall, 1995).

Pitagora a crezut în metempsihoză, teorie conform căreia sufletul își păstrează consistența schimbând corpurile, de aceea el sporește în înțelepciune. Pentru prima dată se menționează ideea de lege naturală abstractă care guvernează atât universul, cât și viața.

Concluzie

Căutând să răspundă la întrebarea „Care este substanța fundamentală a Universului?”, filosofii presocratici au oferit mai ales răspunsuri naturaliste. Istoria psihologiei îi înregistrează datorită primelor încercări de explicare a funcționării minții și sufletului uman și datorită ruperii cu tradiția explicațiilor mistice.

Bibliografie:

- Boeree, C.G. (2006). *The History of Psychology. Part 1. The Ancients*. Disponibil online la http://www.social-psychology.de/do/history_I.pdf; data consultării: 10.10.2009.
- Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.
- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Marele dicționar al psihologiei (2006). București: Editura Trei.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Psihologii încă încearcă să „măsoare” procese psihice complexe precum motivația sau creativitatea (vezi Pitagora). Dacă s-ar reuși acest lucru cu acuratețe, dacă s-ar identifica o relație exactă între acestea și numere, ar fi posibilă scrierea unor legi psihice similare celor fizice?
2. Interpretați următoarele cuvinte: „Spiritul a orânduit lucrurile așa cum trebuia...” (Anaxagora).
3. Care sunt punctele comune de vedere ale filosofilor prezentați?

Recomandări și aplicații:

Încercați să faceți un seminar în natură. Puteți identifica un element care „să stea la baza tuturor lucrurilor”? Argumentați-vă poziția!

Tema nr. 3. Idei psihologice în sistemele filosofice ale lui Socrate, Platon și Aristotel

1. Socrate (470-399 î.Chr.) Descoperirea omului

Născut în Atena, Socrate a avut o origine modestă. Tatăl său era sculptor, iar mama moașă (spunea adesea mai târziu că el practică meseria mamei sale, *maieutica – arta moșitului*). Din punctul de vedere al omului de azi, viața lui Socrate nu a fost una fericită. Viața de familie i-a fost îngreunată de soția sa, Xantippa, o femeie certăreță și cicălitoare, dar care, după cum mărturisea chiar el, l-a făcut să dorească tovărășia oamenilor; înțelegându-i toanele, era în măsură să înțeleagă orice om de pe pământ. Apreciind așadar atât aspectele pozitive ale căsătoriei (avea trei copii), cât și cele negative, nu este greu de înțeles de ce sfatul oferit unui prieten care dorea să se însoare a fost „oricum vei face, mai devreme sau mai târziu te vei căi” (Petroman, 2003, p. 38).

În calitate de cetățean al Atenei, a avut de asemenea un destin nefericit. Cu toate că a respins politica, a fost considerat un om periculos, și condamnat la moarte, în primul rând deoarece „corupea” mintea tineretului. Acuzațiile care s-au adăugat au fost că nu crede în zeii cetății și că studiază corpurile cerești. Juriul format din 506 persoane l-a găsit vinovat, decizie pe care Socrate a acceptat-o ca legitimă, dar injustă. A băut singur cupa de otravă, spunând că „Suntem datori să sacrificăm lui Asclepios un cocoș” (Mânzat, 2007, p. 63). Moartea era așadar o vindecare, o eliberare a sufletului de corp, sărbătorită prin ofranda adusă zeului medicinei (ideea o vom regăsi la Platon). Sufletul este etern și conține toate cunoștințele, dar contactul cu acestea se pierde la fiecare naștere, de aceea este nevoie mereu să ni se reamintească lucruri pe care deja le știm. Aceasta a fost misiunea pe care și-a ales-o, să „moșească” adevărul sau cunoștințele uitate de interlocutorii săi.

Dacă până la Socrate, explicațiile privind funcționarea Universului în general și a ființei umane în special erau preponderent naturaliste, de la acesta începând, filosofia se centrează pe om, considerat autonom față de lumea înconjurătoare. Socrate reorientează perspectiva asupra ființei umane prin înlocuirea termenilor materiali (apă, aer, foc și pământ) cu anumite calități interne ale omului, dintre care cea mai de seamă era socotită a fi rațiunea.

Un foarte bun observator și unul sceptic totodată, Socrate căuta avid cunoașterea, inclusiv la oamenii pe care îi întâlnea pe stradă și cărora le adresa întrebări despre ce este curajul, ce este binele, ce este adevărul. Răspunsurile erau adesea analizate din perspectiva unui adevărat raționalist.

Plecând de la premisa „Știu că nu știu nimic”, Socrate subliniază că individul aduce pe lume adevărul pe care-l are în sine și pe care momentan îl uitase [celebra sintagmă a fost rostită probabil în fața preotesei Pythia, care l-a considerat apoi cel mai înțelept dintre atenieni]. Este vorba însă despre un adevăr care trece dincolo de aparențele pe care uneori oamenii le consideră valabile, este exigența unui adevăr mai înalt.

Celebrul „Cunoaște-te pe tine însuși” [*Nosce te ipsum* sau *gnothi seauton* în original, înscris pe frontonul templului din Delfi] continuă aceeași idee. Formula nu face trimitere la interpretări psihanalitice, ci la descoperirea în noi a rădăcinii celei mai adânci a simțului pentru adevăr, dar și a neștiinței și a tendinței de a ne autoamăgi (Mânzat, 2007, p. 64).

Mai târziu, Aristotel considera că Socrate a pus bazele științei prin discursurile inductive și prin construirea definițiilor. Ideile sale se găsesc în psihologia de azi, de exemplu în rândul celor care susțin că ne naștem echipați cu structuri de înțelegere a limbajului sau a celor care promovează învățarea prin descoperire. Deși nu a lăsat nimic scris, Socrate a centrat gândirea filosofică pe problematica umană, a experienței, a cunoașterii, a moralului, a raportului cu sine. Pe de altă parte

însă, nesfârșitele sale discuții cu discipolii săi (unii dintre ei tineri atenieni bogați) au fost consemnate de Platon în *Dialogurile* sale, de aceea este greu astăzi de delimitat între ideile maestrului și cele ale discipolului.

2. Platon (427-347 î.Chr.) Teoria cunoașterii și destinul sufletului

Considerat cel mai faimos discipol al lui Socrate, Platon a studiat cu acesta opt ani. După moartea lui, a fugit din Atena, începând să cutreiere Mediterana. A dorit să facă din Dion (Dionysius), tiranul Siracuzei, un principe filosof, dar proiectul a eșuat, iar el a fost vândut ca sclav. A fost răscumpărat de Anniceris, un admirator, iar la întoarcerea în Atena prietenii lui au încercat să-l despăgubească pe binefăcător. Acesta a refuzat, astfel încât cu banii respectivi Platon a cumpărat un teren pe care a înființat *Academia*, o instituție de învățământ care a dăinuit pentru mai bine de 900 de ani (Hunt, 1003) [școala a fost distrusă de împăratul Iustinian, creștin zelos care dorea să apere interesele adevăratei credințe].

Ca și în cazul lui Socrate, scopul lui Platon nu era de a transmite o sumă de adevăruri, ci de a-și învăța studenții să vadă dincolo de aparența lucrurilor, pe care simțurile o reflectă înșelător. Cunoașterea nu provine din simțuri (care sunt instabile, se degradează și mor), ci din procesul de rațiune asupra simțurilor (Hothersall, 1995). În acest sens, Platon accentua diferența dintre cunoașterea oferită de simțuri și ceea ce el numea *forme*, structurile eterne care sunt revelate doar prin rațiune. Această concepție despre cunoaștere este reflectată în *mitul peșterii*, prezentată pe scurt de Mânzat (2007).

Platon descrie o peșteră adâncă, în fundul căreia stăteau înlănțuiți niște prizonieri. Singurul lucru pe care ei pot să-l vadă este peretele. Prin spatele lor trece o cărare abruptă, pe care se perindă oameni și obiecte. Dincolo de cărare arde un foc mare, iar mai în

spate se află intrarea peșterii, luminată de afară de Soare. Prizonierii nu-și pot întoarce capul, singurul lucru pe care pot să-l vadă este peretele din fundul peșterii, pe care observă cum se perindă **umbrele** proiectate ale celor care se mișcau neîncetat pe cărare. Neputând percepe nimic altceva decât aceste umbre, prizonierii **le luau drept realitate** și-și concentrau atenția asupra modului în care acestea se succedeau. Unii dintre ei au devenit foarte pricepuți și, descoperind o anumită regularitate în perindarea umbrelor, ajungeau să prevadă revenirea uneia sau alteia.

Unul dintre prizonieri reușește să se smulgă din lanțuri; ridicându-se cu greu, se întoarce și descoperă cărarea, **oamenii care treceau, obiectele, focul**. Târându-se, reușește să iasă afară din peșteră. Lumina zilei este atât de puternică încât nu mai vede nimic. Este nevoit să se deprindă puțin câte puțin cu noua lui situație, contemplând mai întâi nu lucrurile luminate, ci umbrele lor sau reflexele lor în apă. Treptat se obișnuiește cu lumina zilei, fiind capabil să privească și înspre **Soare**. Descoperă astfel o **lume atât de extraordinară**, de uimitoare, încât nu poate păstra descoperirea doar pentru sine. Coboară înapoi în peșteră pentru a împărtăși experiența și celorlalți prizonieri, spunându-le: „Sunteți nebuni dacă rămâneți astfel înlănțuiți aici, lăsându-vă amăgiți de umbre”. În momentul în care coboară în întunericul peșterii însă, nu mai distinge nimic: pierduse obișnuința lumii umbrelor și acum se arăta mai stângaci și mai ignorant decât ceilalți, ajungând de râsul tuturor.

Umbrele sunt obiectele cu care ne-am obișnuit și despre care credem că sunt singura *realitate*, de vreme ce nu cunoaștem alta, din cauza limitelor simțurilor noastre. *Focul* reprezintă puterea rațiunii, cu ajutorul căreia reușim să înțelegem lumea din jur, așa cum o percepem prin intermediul simțurilor. *Ființele și obiectele de pe cărare*, mai clare decât umbrele lor, corespund conceptelor intelectului și celor matematice, cu ajutorul cărora, spune Platon, explicăm experiența lumii pe care o cunoaștem. Lumea din afara peșterii este *lumea Ideilor*, pe care prizonierul trebuie să se obișnuiască să le privească (privirea interioară,

purificarea spiritului). *Soarele* este Ideea Ideilor, Binele însuși (*ibidem*).

Calea prin care omul reușește „să iasă din peșteră”, să dobândească o cunoaștere mai profundă asupra lumii reale, este prin măsurare și raționament deductiv.

În *Republica*, Platon descrie o societate utopică în care un număr mic de oameni, înzestrați cu rațiune superioară, Gardienii, formează un sistem de guvernare sub conducerea unui rege-filosof. Războinicii vor fi persoanele înzestrate cu mult curaj; cei dotați cu simțul estetic și al armoniei vor fi artiști și poeți, iar cei fără talente speciale vor fi servitorii și sclavii. Diferențele dintre oameni sunt cauzate de zei, dar rolul societății este să selecteze și să conserve calitățile dorite prin planificarea căsătoriilor și controlul reproducerii. Poziția sa era una profund nativistă, presupunând existența unei baze ereditare pentru toate caracteristicile umane (Hothersall, 1995). Presupunând că aceste caracteristici pot fi măsurate, Platon identifică locația unora dintre ele: rațiunea se află în creier, curajul în piept și apetitul în abdomen.

În ceea ce privește *concepția despre suflet*, vizibilă și în mitul peșterii, Platon afirmă că dacă dorim cunoașterea adevărată, aceasta nu se poate atinge decât prin purificare, prin separarea sufletului de corp (Hunt, 1993). Când sufletul „ocupă” un corp, acesta operează la trei nivele: gândire sau rațiune, voință sau curaj, apetit sau dorință. Experiența divină este atinsă când cele trei funcționează în armonie. Platon oferă o analogie cu un echipaj format din doi cai, unul plin de viață și ascultător (curajul), iar celălalt violent și neascultător (apetitul). Echipajul este condus de un vizitiu (rațiunea), care reușește cu mare efort să-i facă să lucreze împreună.

3. Aristotel (385-322 î.Chr.) Primul tratat de psihologie

Aristotel s-a născut în Stagira, o micuță colonie greacă din Tracia. Tatăl său fusese medic la curtea regelui Macedoniei,

Amintas al II-lea, bunicul lui Alexandru cel Mare. Transmiterea cunoștințelor medicale realizându-se prin tradiție din tată în fiu, Aristotel trebuie să fi învățat multă biologie și medicină, ceea ce explică parțial preferința sa pentru abordarea empirică.

Se alătură *Academiei* lui Platon la șaptesprezece ani și devine elevul favorit al acestuia, deși între cei doi existau multe puncte de vedere diferite [*Îmi este prieten Platon, dar și mai prieten îmi este adevărul*]. La scurt timp după moartea lui Platon, este silit să părăsească Atena din cauza convingerilor sale politice [unii spun că și pentru că nu a devenit el conducătorul *Academiei*] și devine timp de patru ani profesorul tânărului Alexandru (viitorul cuceritor avea pe atunci doar treisprezece ani). La întoarcerea în Atena, la patruzeci și nouă de ani, și-a întemeiat propria școală de filosofie într-un grup de clădiri numite *Lyceum* [de la numele zeului Apollo *lykeios*, care avea un sanctuar în apropiere]. Școala era la marginea orașului, deoarece Aristotel, nefiind de origine ateniană, nu avea dreptul să dețină proprietăți în oraș]. Aleile minunate favorizau discuțiile în timpul plimbărilor, de aceea mai târziu școala a ajuns să fie cunoscută sub numele de *școala peripatetică* (semnificația greacă a cuvântului: itinerant, călător).

Susținător al lui Alexandru Macedon în anii ascensiunii sale, este nevoit să fugă din Atena după moartea acestuia, afirmând că „nu trebuie să permitem Atenei să păcătuiască de două ori împotriva filosofiei”. Își găsește sfârșitul după doar un an, pe insula Eubeea.

Para Psyche sau *De Anima*

Prima carte despre psihologie ca temă distinctă de filosofie, *Para Psyche* (gr.) sau *De Anima* (lat.) conține primele mențiuni legate într-un sistem cu privire la funcționarea minții umane. Lucrarea a constituit, până în perioada medievală, punctul de plecare pentru predarea ideilor psihologice în

universități. Cursul de psihologie din perioada respectivă purta numele *De Anima* (Mânzat, 2007).

Aristotel anticipează multe dintre conceptele care vor deveni faimoase două mii de ani mai târziu, de exemplu lupta dintre *id* și *ego*. Filosoful stagirit susține că există două forțe motivatoare în sufletul uman: dorința și rațiunea. Deși poate fi greșită, dorința violează adesea principiile rațiunii (Robinson, 1995).

De Anima este constituită din trei mari părți (cărți). În *Cartea I* este prezentată importanța unei științe despre suflet, obiectul și metodologia acesteia, prin referiri critice la gândirea celorlalți filosofi care au abordat acest subiect.

În *Cartea a II-a*, Aristotel este preocupat de definirea sufletului ca natură psihologică, relevându-i funcțiile de hrănire, simțire, mișcare și gândire. Legătura dintre corp și suflet este considerată indestructibilă, sufletul fiind cel care organizează corpul pentru a-l aduce la perfecțiune. Astfel, unirea dintre corp și suflet cunoaște, după opinia lui Aristotel, trei etape care pot fi identificate cu cele trei regnuri (apud Boeree, 2006):

- a) *regnul vegetal* – în care corpul este unit cu sufletul și care îndeplinește facultățile de a se hrăni, crește și înmulți;
- b) *regnul animal* – la nivelul căruia se mențin funcțiile vegetative anterioare, adăugându-se posibilitatea de mișcare și cea de simțire;
- c) *regnul uman* – în cadrul căruia sunt menținute funcțiile întâlnite la nivelurile celorlalte regnuri, adăugându-se inteligența și rațiunea.

Ca urmare, pentru Aristotel, sufletul este „acea formă (calitate, însușire, proprietate) a substanței (corpului) care îndeplinește trei funcții necesare vieții: nutritivă, senzitivă și rațională” (Nicola, 2004, p. 39). Astfel, Aristotel avansează primele idei de psihologie comparată și diferențiată.

Influențat în primul rând de observarea și cunoașterea detaliată a istoriei Egiptului, Aristotel a crezut că „sediul”

sufletului este în inimă. Studiul embrionilor de găină îi confirmase deja acest lucru, când văzuse că primul organ care se mișcă este inima. Funcția creierului era doar de termostat, de răcire a creierului.

În ceea ce privește imortalitatea sufletului, susținută de mentorul său Platon, Aristotel consideră că doar o parte a acestuia este nemuritoare, și anume intelectul activ. La naștere, ființa umană este *tabula rasa*, pe care se imprimă experiențele trăite în mod repetat, prin intermediul intelectului pasiv. În schimb, intelectul activ nu posedă cunoștințe date, ci le obține în procesul cunoașterii, ca o năzuință a omenirii spre cunoaștere absolută (*ibidem*).

Aristotel tratează *simțurile* cu particularitățile, tipurile și modurile lor de funcționare, precum și pragurile senzoriale. Dintre toate simțurile, pipăitul are o mai mare arie de cunoaștere și implicare în contactul cu realitatea, el asigurând o recepție directă comparativ cu celelalte, care au nevoie de un anumit mediu cum ar fi aerul sau apa. Aristotel operează de asemenea cu noțiunile de *prag* și *acomodare* aproape în aceeași manieră cum o face psihologia actuală. În privința *memoriei*, autorul apreciază că aceasta se referă la trecut, fapte și întâmplări trăite, în vreme ce senzațiile au ca obiect prezentul. *Imaginația* este plasată de Aristotel între senzație și rațiune, susținând că nu se poate desfășura în afara memoriei. Corolarul sensibilității este socotit *procesul gândirii*, care îi furnizează acesteia imaginile, iar *limbajul* este considerat o condiție a instruirii. Aristotel sesizează totodată mecanismul fiziologic al proceselor senzoriale, iar privitor la idei sau rațiune, el vorbește despre legile asemănării și contiguității, subliniind totodată rolul repetițiilor în formarea obiceiurilor (deprinderilor) (Petroman, 2003).

În *Cartea a III-a*, Aristotel respinge ideile lui Democrit, neadmițând un al șaselea simț. Pentru o percepere comună în care se realizează o asociație de senzații nu este nevoie de un

simț special, pentru că simultan cu receptarea stimulilor se realizează și unirea senzațiilor într-un proces mai complex, și anume *percepția*. Astfel, „simțul comun” de care vorbește Democrit nu este altceva decât percepție. Aristotel distinge 3 niveluri ale cunoașterii: simțire, reprezentare și cugetare, abordând în acest context existența unui *intelect pasiv* și a unui *intelect activ* (vezi mai sus) (*ibidem*).

De Memoria et Reminiscentia

Bazându-se pe propriile observații cu privire la procesele cognitive, Aristotel a descris principii de bază ale funcționării memoriei, parte dintre ele acceptate și azi. Pentru Aristotel, memoria este rezultatul a trei procese de asociere: (a). pe baza similarității (obiectele sau fenomenele sunt asociate pentru că seamănă între ele); (b). pe baza contrastului (asocierea bazată pe diferențe); (c). pe baza contingentei spațiale sau temporale (obiecte/fenomene care apar în același spațiu sau același timp). Puterea asociației, indiferent de principiu, depinde de frecvența cu care aceasta se repetă și de ușurința cu care se formează (Hothersall, 1995).

Deși nu toate ideile lui au fost corecte, iar unele chiar ilare [o masă bună ne face somnoroși deoarece digestia face ca gazele și căldura corpului să se adune în jurul inimii, unde interferează cu sufletul], studiarea lui Aristotel este răsplătită de sentimentul de uimire provocat de caracterul modern al afirmațiilor sale despre psihologie (Hunt, 1993). Sistemul filosofic al lui Aristotel reprezintă una dintre cele mai mari sinteze realizate în gândirea filosofică; „în Antichitate, în Evul Mediu și în epoca modernă a existat câte un filosof care a încercat să unifice într-un sistem întreaga cunoaștere din vremea sa: Aristotel, Toma d’Aquino și Hegel. Operele lor reprezintă cele trei sisteme de maximă cuprindere a gândirii europene” (Mânzat, 2007, p. 78).

Bibliografie:

- Boeree, C.G. (2006). *The History of Psychology. Part 1. The Ancients*. Disponibil online la http://www.social-psychology.de/do/history_I.pdf; data consultării: 10.10.2009.
- Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.
- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Nicola, G. (2004). *Istoria psihologiei (ed. a II-a)*. București: Editura Fundației România de Măine.
- Petroman, P. (2003). *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara: Editura Eurobit.
- Robinson, D.N. (1995). *An Intellectual History of Psychology*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Există un fir roșu privind concepția despre suflet la Socrate, Platon și Aristotel? Unde apar diferențele?
2. Care este rolul cunoașterii, după Socrate și Platon?

Recomandări și sugestii:

Găsiți sensul următoarelor texte. Găsiți interpretări din perspectivă contemporană?

„...Așadar, nici cu nedreptate nu trebuie să răspundem, nici cu rău, niciunui om, oricât am fi fost de nedreptățiți de dânsul... știu cât de puțini oameni au o astfel de credință și mai ales câți și-o vor menține.” [dialogul *Criton*, în Platon (1998). *Dialoguri*. București: Editura: Editura IRI (p. 71)]

„Ceea ce se numește «a medita» nu-i altceva decât rechemarea în minte a unei cunoștințe care s-a pierdut. Uitarea este tocmai dispariția unei cunoștințe, iar studiul, creând o cunoștință nouă în locul celei care s-a dus, o continuă așa de bine pe cea dintâi, încât ni se pare că-i una și aceeași.” [dialogul Banchetul, op. cit., p. 124]

„Dacă vrem să cunoaștem vreodată realitatea curată, trebuie să ne lepădăm de corp și să cercetăm numai cu spiritul lucrurile în sine... Dacă prin simțurile corpului nu-i cu puțință să cunoaștem realitatea, atunci din două lucruri unul: sau cunoștința nu se dobândește nicăieri, sau numai după moarte.” [dialogul Fedon, op.cit., p. 163]

*„Dacă punem fericirea individului în bogăție, nu vom sta la îndoială să declarăm statul perfect fericit de îndată ce este bogat; dacă pentru individ se socotește puterea tiranică mai presus de orice, statul va fi cu atât mai fericit cu cât dominația sa va fi mai vastă; dacă pentru om se găsește fericirea supremă în virtute, statul cel mai înțelept va fi de asemenea și cel mai fericit.” [Aristotel (1996). *Politica*. București: Editura Antet]*

Tema nr. 4. Idei psihologice în gândirea medicilor Antichității

Medicina a cunoscut în perioada antică o dezvoltare deosebită. După Nicola (2004), piatra de temelie a medicinei în Grecia Antică era concepția despre boală ca operă a demonilor ostili, atrași eventual de vrăjile umane. În consecință, tratamentul era „ambalat” în formule magice și proceduri simbolice, chiar dacă se foloseau extracte vegetale și animale.

Tratamentul avea de obicei următoarea structură: izolarea pacientului într-o încăpere a templului, invocarea puterilor lui Asclepios de către preoți, citirea studiilor de caz desenate pe pereții templului, sugestiile repetate privind vindecarea bolnavului, administrarea de extracte pentru calmarea durerii sau stoparea hemoragiei, iar în final plata unei taxe substanțiale (Hothersall, 1995).

În jurul anilor 500 î.Chr., Alcmeon a început să disece corpurile animalelor pentru a le studia scheletul, mușchii și creierul. El susținea că organele de simț trimit senzațiile la creier, unde, prin intermediul gândirii, sunt interpretate pentru a da naștere ideilor. Problema care l-a intrigat a fost modul în care senzațiile ajung la creier; deși descoperise nervul optic, studiul impulsurilor nervoase era în afara discuției. Considerând aerul drept componenta vitală a minții, a hotărât că senzațiile trebuie să circule prin tuburi de aer de la organele de simț la creier, deși nu a reușit să găsească astfel de tuburi în corpul uman. Accentul pus de Alcmeon asupra rolului senzației ca sursă a cunoașterii a constituit începutul epistemologiei.

1. Hipocrate (460-377 î.Chr.)

Datele despre biografia sa sunt destul de confuze, deoarece mulți medici și-au dat numele lui. S-a născut pe insula Cos, în largul coastelor Turciei de azi, unul dintre centrele

importante ale medicinei antice. A studiat și a lucrat aici, tratând invalizi și turiști care veneau să se bucure de binefacerile apelor termale.

Contribuția sa cea mai importantă este că a reușit să desprindă medicina de religie și superstiție, susținând că toate bolile au cauze naturale și nu sunt rezultatul intervenției zeilor (Hunt, 1993). În acest sens, se spune că a fost acuzat de incendiarea bibliotecii medicale din Cos, pentru a șterge practicile medicale tradiționale.

Istoria psihologiei îl reține deoarece a încercat să explice fenomene psihice și tipuri umane făcând apel la elementele mediului și la umorism (secreții interne).

În privința *mediului*, Hipocrate susține că anotimpurile, temperatura, apele și dispunerea localităților sunt cauze ale unor maladii fie somatice, fie psihice. Astfel, localitățile expuse pe Nord, cu aer uscat și rece, favorizează o viață lungă, pubertate târzie, rezistență la boli, vigoare, dar și predispoziție spre pneumonii. Țările muntoase, cu păduri și umiditate crescută, determină un temperament diferit de cel al ținuturilor uscate. Climatul uniform ar genera indolența (Nicola, 2004). Ideile sale au stat mai târziu la baza geomedicinei și geopsihologiei.

Privitor la *umorism*, Hipocrate împrumută de la Empedocle teoria privind elementele fundamentale din care este construită natura (apă, aer, foc, pământ), aplicând-o la nivelul corpului. Sănătatea este rezultatul echilibrului dintre cele patru fluide sau umori ale corpului (sângele, corespunzând aerului; limfa, corespunzând apei; bila neagră, corespunzând pământului; bila galbenă, corespunzând focului), care dacă sunt în echilibru asigură sănătatea individului, iar dacă nu, duc la boală. De exemplu, proasta funcționare a creierului este determinată nu de flegmă, ci de bilă; cei care secretă prea multă flegmă sunt tăcuți și liniștiți, dar ceilalți sunt gălăgioși și agitați (Hunt, 1993).

Preocupat de bolile mintale, Hipocrate le-a dat denumiri, unele păstrându-se până astăzi, chiar dacă din punct de vedere al

conținutului au cunoscut modificări. Despre epilepsie, privită în Antichitate ca intervenție sau pedeapsă divină directă, Hipocrate spunea că este cauzată de lipsa de armonie a creierului și a prezis că examinarea creierului epilepticilor va duce la identificarea cauzelor bolii.

2. Galenus

În secolul al II-lea d.Chr., Galenus, cunosător al doctrinelor lui Platon și Aristotel, a făcut cunoscut urmașilor sistemul lui Hipocrate și ideea importanței critice a observației (Robinson, 1995); accesul la textele vechi îi era facilitat ca medic la curtea împăratului roman Marcus Aurelius Antonius. El preia teoria celor patru umori a lui Hipocrate, afirmând că o persoană flegmatică suferă de excesul flegmei, una colerică de excesul bilei galbene, una melancolică de excesul bilei negre, iar una sangvinică de excesul sângelui.

Galenus adaugă cele patru elemente fundamentale ale naturii, temperamentele apărând asociate următoarelor umori și elemente ale naturii: temperamentul sangvinic – sângele – aerul; temperamentul coleric – bila galbenă – focul; temperamentul melancolic – bila neagră – pământul; temperamentul flegmatic – limfa – apa.

Ulterior, Galenus a adăugat fiecărui tip de temperament un anotimp: sangvinicului – primăvara, colericului – vara, melancolicului – toamna, flegmaticului – iarna. Spre deosebire de predecesorii săi, abandonează cardiocentrismul, susținând că senzațiile, limbajul și voința au sediul în creier, admitând totuși că pasiunile ar putea fi localizate la nivelul inimii (Petroman, 2003).

Bibliografie:

Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.

- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Nicola, G. (2004). *Istoria psihologiei (ed. a II-a)*. București: Editura Fundației România de Măine.
- Petroman, P. (2003). *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara: Editura Eurobit.
- Robinson, D.N. (1995). *An Intellectual History of Psychology*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.

Recomandări și aplicații:

Completați un scurt chestionar de identificare a tipului temperamental. [este disponibil unul gratuit în Bonchiș, E. (1999). *Metodica predării psihologiei în liceu*. Oradea: Editura Imprimeriei de Vest. (pp. 107-117)]. Discutați interpretarea acestuia. Se „potrivesc” trăsăturile descrise pentru tipul vostru temperamental?

Tema nr. 5. Idei psihologice în Evul Mediu și începutul Epocii Moderne

1. Plotinus (205-270)

Născut în Lycopolis (Egipt), se va muta la Roma patruzeci de ani mai târziu, unde va rămâne să-și expună convingerile până la sfârșitul vieții. A avut o influență considerabilă asupra împăratului roman Iulian, supranumit „Apostatul” din cauza domniei sale marcată de încercările de înviere a cultelor păgâne prin edicte anticreștine. Alăturându-se unei campanii militare în Persia, Plotinus a întâlnit o mare varietate de idei persane și indiene, pe care a încercat să le adapteze filosofiei lui Platon, ajungând la o interpretare mistică a teoriei lui Platon despre idei (Boeree, 2006a).

Dumnezeu se află cu totul în afara lumii, iar despre el nu se poate afirma decât că este „unul” sau perfecțiunea supremă. Creația este produsul emanației continue dinspre Unicul, fiecare „spasm” al creației fiind însă mai puțin perfect decât precedentul. Prima creație este numită *Nous* (inteligența divină, *logosul*); ea se desprinde direct din Unicul, îl contemplă, dar nu mai este unitară cu el. Acest *Nous* conține formele sau *ideile* despre care vorbeau vechii greci. Creația următoare este *Psyche* (sufletul lumii), care este fragmentat în suflete individuale. Din *Psyche* emană spațiul, materia și simțurile (*ibidem*).

Lumea nu este deci altceva decât o manifestare în diferite grade a ființei divine, iar spiritualitatea implică trecerea de la simțuri la contemplarea propriului suflet, a sufletului lumii și a Unicului. Eliberarea sufletului de corp îngăduie cunoașterea și atingerea stării de *ekstaz*, a intimității cu ființa divină (Petroman, 2003); trupul nu este decât o povară, mormântul sufletului. Ascensiunea către Unicul este similară deci unui proces de purificare, iar eliberarea cea mai înaltă este *ekstazul* (Mânzat, 2007).

Plotinus nu a fost interesat de studiul funcțiilor mentale, dar teoria sa cu privire la relația dintre corp și suflet, acceptată de Biserică, a modelat și a constrâns dezvoltarea gândirii psihologice până la renașterea științelor, peste un mileniu și jumătate.

2. Aurelius Augustinus (Sf. Augustin) (354-430)

Până în secolul al IV-lea d.Chr., creștinismul a devenit religia dominantă a unui Imperiu Roman în ascensiune și apoi în dezintegrare. Filosofii păgâni au fost treptat înlocuiți de un alt tip de gânditori, filosofii patristici. Episcopi sau învățați creștini, aceștia au încercat să rezolve controversele legate de acceptarea noii credințe, fiind de obicei buni cunoscători ai sistemelor filosofice antice. Conceptele care se potriveau noii credințe au fost păstrate și modificate, iar cele incompatibile au fost respinse. O mare cantitate de cunoaștere științifică a fost uitată, amnezia scolastică durând, după istoricul Daniel Boorstin, de la anul 300 la anul 1300 (apud Hunt, 1993).

Cunoștințele de psihologie au avut în acest sens un drum sinuos; perspectivele naturaliste au fost catalogate drept eretice, în timp ce acelea care accentuau supremația sufletului au fost preluate și adaptate. Controverse au stârnit astfel doctrina cunoștințelor înnăscute, legătura dintre corp și suflet (de exemplu dacă sufletul are nevoie de un corp pentru a avea senzații) etc.

Aurelius Augustinus s-a născut în provincia Numidia din Africa (Algeria de astăzi). Mama sa era creștină, iar influența ei s-a văzut în creștinarea soțului și a fiului. Se pare că hotărârea lui Augustin de a trece la creștinism a fost luată pe fondul unei crize spirituale izvorâte din lectura concomitentă a *Eneadelor* lui Plotinus și a Bibliei (Petroman, 2003). Viața de desfrâu trăită înaintea creștinării este reflectată în celebra sa rugăciune „Doamne, dă-mi castitate și cumpătare, dar nu acum!”.

Se spune că decizia de convertire la creștinism a fost luată într-o zi când, simțindu-se chinuit sufletește, stătea împreună cu un prieten în grădină. Atenția i-a fost atrasă de un acces de plâns care venea din capătul grădinii. Fugind să vadă despre ce este vorba, a auzit o voce de copil repetând „Ridică și citește”. A ridicat scrierile apostolului Pavel pe care le citea, le-a deschis la întâmplare și a citit: „Nu în ospete și beții, nu în desfrânări și fapte de rușine, nu în ceartă și în pizmă; ci îmbrăcați-vă în Domnul Iisus Hristos și grija de trup să nu o faceți spre poftă” (Romani 13:13-14). În acel moment s-a simțit dintr-o dată liniștit, a abandonat viața desfrânată și de Paștele anului 387 a fost creștinat, cu mama sa Monica stând mândră lângă el (Hunt, 1993).

Nu a îmbrățișat așadar creștinismul decât pe la vârsta de 30 de ani, dar imediat după convertire scrierile sale au devenit lucrări de referință în multe dezbateri teologice și este considerat astăzi unul dintre cei mai de seamă părinți latini ai Bisericii. Doctrinile filosofice păgâne (maniheismul, platonismul, neoplatonismul, stoicismul) au constituit pentru Augustin puncte de plecare pentru a dovedi existența lui Dumnezeu și nemurirea sufletului.

Istoria psihologiei îl reține mai ales pentru analiza psihologică introspectivă a căutării drumului său în viață, surprinsă în *Confesiuni*.

Filosofia sa este o adaptare grosieră a învățăturilor lui Platon la cerințele creștinismului. Prin intermediul rațiunii, omul se poate ridica deasupra limitelor simțurilor, dobândind conceptele de număr sau înțelepciune, dar nivelul cel mai ridicat de înțelegere este atins prin contemplarea introspectivă a lui Dumnezeu.

Voința este însă cea mai importantă calitate a minții, deoarece explică de ce Dumnezeu, Binele Suprem, îngăduie existența evidentă a Răului pe pământ. Augustin dezvoltă o adevărată doctrină care are în centru *libera voință* sau

responsabilitatea personală pentru păcat. Aceasta a avut un rol hotărâtor asupra constituirii dogmaticii catolice (Mânzat, 2003).

Pentru ca ființele umane să fie bune, ele trebuie să fie capabile să facă binele în locul „ne-binelui”. Propria lor voință îi poate face să eșueze în a face binele sau să aleagă „ne-binele”; astfel apare Răul în lume. Eșecul voinței poate fi cauzat de păcatul originar, care oferă dorinței sexuale o putere atât de mare asupra oamenilor, încât aceștia nu mai au voința de a face binele. Plăcerea sexuală paralizează puterea gândirii raționale și sfidează voința. Această stare generală de păcat, pe care natura umană nu era în stare să o schimbe, poate fi salvată doar de darul grației divine.

Augustin dezvoltă un sistem filosofic bazat pe teologie și psihologie, considerând cunoașterea omului și a lui Dumnezeu drept probleme fundamentale. Admirator al lui Aristotel, Platon și Plotin, Augustinus concepe sufletul ca pe o substanță necorporală, nemuritoare, precum adevărul însuși. De vreme ce Dumnezeu este Adevărul, rezultă că *Dumnezeu este în suflet*, între suflet și Dumnezeu neexistând o relație de exterioritate (Mânzat, 2007).

Sufletul este rațional, dirijează mișcările corpului și controlează funcțiile vitale. Considerând sufletul o entitate superioară, Augustinus subliniază că acesta ar avea anumite funcții importante: *memoria*, care implică reprezentare și conștiință, *intelența*, care implică gândirea și judecata, *voința*, care este liberă și este izvorul vieții spirituale. Dacă aceasta din urmă le supune pe celelalte, atunci se poate ajunge la controlul și dirijarea tuturor actelor vieții spirituale (Petroman, 2003).

Sistemul filosofic lui Augustin, „ultimul mare gânditor al lumii vechi”, poate fi considerat punctul de plecare al dezvoltării filosofiei în perioada medievală și a Renașterii.

3. Rațiune și credință

Evoluția rapidă a creștinismului de la o religie în ascensiune la una autoritară a dus în cele din urmă la o ruptură inevitabilă între rațiune și credință. Căderea Imperiului Roman de Apus, în anul 476, a însemnat startul unei perioade întunecate în istoria omenirii [nu degeaba termenul folosit în limba engleză pentru a desemna Evul Mediu este adesea *The Dark Ages*]. Viața era redusă la legile naturii, în care cel mai puternic este conducătorul, iar cei slabi caută doar să supraviețuiască.

Științele au început să-și revină abia în jurul anului 1000, când, bazându-se pe mănăstiri și școli ale catedralelor, au apărut primele universități. Prima a fost cea din Bologna, în anul 1088. Elevii începeau studiul cu *trivium* (gramatica, retorica și logica) și *quadrivium* (aritmetica, geometria, muzica și astronomia). Împreună, acestea formau artele liberale.

În ceea ce privește istoria psihologiei, ne interesează mai ales relația dintre credință și rațiune în Evul Mediu. La o primă analiză, între ele există trei posibile tipuri de relații. Prima este cea ateistă, care susține că rațiunea și credința sunt incompatibile și că rațiunea trebuie aleasă în dauna credinței. În acest sens trebuie interpretată parabola lui A. Flew, descrisă de Robb în *Religie și rațiune – o perspectivă canadiană*. Rațiunea elimină credința în Dumnezeu, dar renunțarea la rațiune înseamnă renunțarea la beneficiile tehnologiei.

„Odată, doi exploratori au dat peste o poiană în junglă, plină de flori și multe alte frumuseți. Unul dintre ei spuse: «Trebuie să fie vreun grădinar care să aibă grijă de peticul ăsta de pământ». Celălalt nu a fost de acord: «Nu-i niciun grădinar aici» Așa că și-au montat corturile și s-au așezat la pândă, dar nici urmă de grădinar. «Dar poate că o fi vreun grădinar invizibil...» Prin urmare, cei doi au ridicat un gard de sârmă ghimpată. Au pus și curent electric prin el. Au început să patruleze cu câini... Dar niciun strigăt nu le-a dat de știre că vreun intrus a primit șocuri electrice, gardul de sârmă nu a fost mișcat niciun pic, iar câinii nu au dat vreun semn că au simțit

ceva. În continuare însă, cel ce credea în existența grădinarului nu era convins: «Trebuie să fie un grădinar invizibil, intangibil, insensibil la șocuri electrice; un grădinar ce vine în secret să își îngrijească grădina pe care o iubește». În cele din urmă, scepticul răbufnește: «Dar ce mai rămâne din prima ta afirmație? În ce fel ceea ce numești tu grădinar invizibil, intangibil, veșnic ascuns, se deosebește de un grădinar imaginar sau chiar de niciun grădinar?»» (disponibil online la <http://sites.google.com/site/philogf/religie-si-ratiune>).

A doua poziție, opusă primeia, susține de asemenea că rațiunea și credința sunt incompatibile, dar credința trebuie aleasă în defavoarea rațiunii.

A treia posibilitate este reprezentată de scolastică, de încercarea de punere în acord a învățăturilor filosofilor antici latini și greci (mai ales Aristotel) cu dogmele religioase catolice. Reprezentantul cel mai de seamă al acestei poziții este Toma d'Aquino, care l-a prezentat din nou pe Aristotel Europei, după un mileniu și jumătate (suntem deja în jurul anilor 1250).

4. Toma d'Aquino (1224-1274). Doctor Angelicus

A fost fiul contelui d'Aquino (Aquino era o localitate situată între Roma și Neapole). A studiat la Universitatea din Neapole, unde exista o preocupare intensă pentru studiul filosofilor arabi, evrei și greci, mai ales pentru Aristotel. În ciuda opoziției familiei, s-a alăturat ordinului dominican și a plecat la Paris pentru studii, la o școală a ordinului. Familia l-a răpit și a încercat să-l îndrepte spre calea laică, aducându-i chiar o prostituată, dar Toma a evadat și s-a întors la Paris, unde l-a avut ca profesor pe celebrul Albertus Magnus. S-a afirmat ca expert în dezbaterile teologice (Boeree, 2006b).

Înțelegând importanța pe care o avea redescoperirea lui Aristotel pentru teologia „obosită” de origine platoniană, Toma d'Aquino a insistat asupra faptului că adevărurile credinței și cele ale experienței simțurilor (vezi empirismul lui Aristotel)

sunt pe deplin compatibile și mai ales complementare. Și-a expus teoria în celebra *Summa Theologica*.

Toate cunoștințele sunt dobândite prin intermediul simțurilor, dar informațiile obținute pot fi înțelese numai prin acțiunea intelectului, care ridică în același timp gândirea spre înțelegerea unor realități imateriale cum ar fi sufletul uman, îngerii sau Dumnezeu. Toma d'Aquino face în acest sens distincție între intelectul pasiv, care primește din afară imagini și impresii, având puterea de a le păstra și folosi, și intelectul activ, înzestrat cu capacitatea de abstractizare și generalizare (Petroman, 2003).

Doctor Angelicus va valorifica în folosul religiei distincția aristotelică dintre suflet și corp, subliniind existența unui suflet vital (deservindu-l pe Dumnezeu) și a unui rațional (deservind corpul) (Nicola, 2004). Ca și la Aristotel, la Toma d'Aquino sufletul apare în mai multe ipostaze (și totodată niveluri) (Mânzat, 2007): sufletul vegetal, legat de hrană; sufletul senzitiv, legat de simțuri; sufletul rațional, dependent de imaginile create de simțuri. Facultățile sufletului omenesc sunt: vegetativă (de creștere, realizată prin hrană); senzitivă (realizată prin simțuri); apetitivă (prin care sufletul se îndreaptă spre ceea ce dorește – virtutea); locomotoare (care realizează mișcarea); intelectuală.

În ceea ce privește raportul dintre suflet și corp, prințul scolasticii părăsește doctrina teologică bazată pe teoria lui Platon și se apropie mai mult de Aristotel, pentru care sufletul era forma corpului. Toma d'Aquino menține strânsă legătura sufletului cu corpul, a formei cu materia. La moartea trupului, sufletul rămâne separat, nemaiavând individualitate și recăpătând-o doar în ziua Judecării de Apoi.

5. Roger Bacon (1214-1294)

Astrolog, alchimist și magician, istoria psihologiei îl reține datorită respectului deosebit pe care l-a arătat față de

metoda experimentului, care avea ca scop constatarea faptelor, observarea lor ca mijloc de cunoaștere a naturii. Asemenea idei au deranjat Biserica, de aceea a fost condamnat și înțemnițat de Papă până aproape de sfârșitul vieții (Petroman, 2003).

Va prelua și valorifica plenar ideile predecesorilor săi, considerând că știința trebuie să se îndrepte spre observarea naturii, practicarea experienței, subliniind din această perspectivă că ar exista următoarele mijloace de cunoaștere:

- 1) autoritatea – nu oferă explicații în raport cu afirmațiile, ea conduce la credință;
- 2) raționamentul – se bazează pe demonstrație, dar poate duce uneori la apariția erorilor;
- 3) experiența – singura în măsură să ducă la relevarea Adevărului. Filosoful englez militează pentru observarea și constatarea faptelor, de aceea el poate fi considerat precursor al metodei experimentale în psihologie.

R. Bacon reia distincția aristotelică dintre suflet și corp, se opune introspecționismului și susține cunoașterea realității prin observare, pe baza simțurilor.

Concluzie

Ceea ce au în comun gânditorii Evului Mediu este ideea conform căreia există o conexiune între credință și rațiune, dar în această relație, rolul primordial îl are credința, care subordonează rațiunea.

Bibliografie:

- Boeree, C.G. (2006a). *The History of Psychology. Part 1. The Ancients*. Disponibil online la http://www.social-psychology.de/do/history_I.pdf; data consultării: 10.10.2009.
- Boeree, C.G. (2006b). *The History of Psychology. Part II. The Rebirth*. Disponibil online la <http://www.social->

psychology.de/do/history_II.pdf; data consultării:
15.10.2009.

- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Mânzat, I. (2003). *Istoria psihologiei universale (de la Socrate până în zilele noastre). Curs-compendium*. București: Editura Psyche.
- Nicola, G. (2004). *Istoria psihologiei (ed. a II-a)*. București: Editura Fundației România de Mâine.
- Petroman, P. (2003). *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara: Editura Eurobit.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Cum adaptează Toma d'Aquino sistemul lui Aristotel teologiei catolice?
2. Cum se regăsește teoria lui Platon în teologia catolică?

Recomandări și aplicații:

1. Comentați următorul text:

Se pare că nu există Dumnezeu. Pentru că dacă una dintre două entități opuse ar exista, cealaltă ar fi complet distrusă. Dar Dumnezeu este Binele infinit. Prin urmare, dacă Dumnezeu ar exista, nu ar exista Răul. Dar zi de zi întâlnim răul în lume, prin urmare nu există Dumnezeu. (traducere după *From the Summa Theologica*, Microsoft® Encarta® Encyclopedia 2003. © 1993-2002 Microsoft Corporation)

2. Este posibilă demonstrarea existenței lui Dumnezeu? Identificați în *Summa Theologica* cele cinci argumente oferite de Toma d'Aquino. Puteți identifica altele?

3. Care a fost rolul Inchiziției în dezvoltarea gândirii psihologice? Pentru ajutor, citiți *Numele trandafirului* (Umberto Eco) sau vizionați filmul *The Name of the Rose* (<http://www.imdb.com/title/tt0091605>, regizor Jean-Jaques Annaud, în rolurile principale Sean Connery și Christian Slater).

Tema nr. 6. Elemente de protopsihologie. Raționalismul și empirismul

După perioada întunecată a Evului Mediu, dominată de superstiții și vrăjitorie, de cruzimile Inchiziției, de obscurantism general, urmează o perioadă de avânt economic, de înființare a unor noi universități, de invenții, de călătorii și descoperiri: Renașterea. De la închiderea religioasă s-a ajuns la libertatea laică, în care aristocrații au redobândit puterea, iar negustorii au descoperit că banii pot cumpăra privilegiu asemănătoare cu ale nobililor. Toate acestea s-au petrecut având ca fundal ideologia potrivit căreia natura umană poate fi îmbunătățită.

Renașterea s-a caracterizat prin reînvierea umanismului antic (redescoperirea Antichității), ridicându-se împotriva teologiei, ascetismului și a scolasticii, prin negarea profundă și în același timp continuarea pe anumite planuri a spiritualității Evului Mediu (Mânzat, 2007).

Cercetările oamenilor de știință și marile descoperiri geografice din această perioadă au arătat faptul că natura poate fi cunoscută, dominată și chiar transformată. Reforma religioasă a venit ca expresie a dorinței oamenilor de a se elibera de constrângerile Bisericii, de aceea toate științele cunosc un avânt fără precedent. Omenirea încerca să iasă de sub tutela gândirii teologice. În timp ce scolastica făcea apel înainte de toate la textele clasice („Ce spune Aristotel?”; „Ce spune Scriptura?”), acum se elaborează metode empirice, care permit interogarea directă a naturii. Pe de altă parte, rațiunea (limitată ca demers în Evul Mediu din pricina dogmatismului) se eliberează și își cucerește dreptul de a imagina noi scheme de gândire, de a formula noi întrebări, noi metode.

După Mânzat (2007), principalele direcții ale cunoașterii renașteriste care au dus la descoperirea lumii și a omului au fost:

- redescoperirea Antichității, printr-un nou mod de înțelegere a acesteia;
- efortul de cucerire și cunoaștere științifică a Pământului și a Cerului, ceea ce a dus la lărgirea câmpului acțiunii umane în general;
- redescoperirea naturii printr-un efort de umanizare, depășindu-se concepțiile mitice despre natură ale Antichității, precum și cele sacralizante ale Evului Mediu;
- descoperirea omului ca subiect al libertății, ca autonomie spirituală, ca individualitate creatoare;
- dinamizarea cunoașterii, sporirea optimismului și a încrederii în natura umană.

Umanismul a intrat însă în criză în perioada care a urmat Renașterii. Industrializarea forțată, ateismul științific, pragmatismul, toate au contribuit la dezumanizare prin oprimarea spiritualității.

1. Raționalismul lui René Descartes (1596-1650)

Raționalismul este concepția care afirmă suveranitatea rațiunii umane, considerată izvor și temelie al cunoașterii științifice (Robinson, 1995).

Descartes s-a născut în Franța, în La Haye, fiind fiul unui avocat prosper. La câteva zile după naștere, mama lui s-a îmbolnăvit de tuberculoză și a murit, iar micul René, aproape și el de moarte, a rămas un copil bolnăvicios. Educația a primit-o într-un colegiu iezuit, unde a aprofundat matematica și filosofia. Profesorii săi, cunoscându-i starea de sănătate precară, îi permiteau adesea să rămână în pat să citească și să mediteze. Mai târziu, acesta a devenit un obicei, pe care din fericire moștenirea rămasă de la tatăl său i-a permis să-l păstreze.

Descurajat că atâtea nume mari au oferit răspunsuri diferite la întrebările filosofiei, a decis să caute soluții altundeva și s-a înrolat. La 23 de ani, pe când stătea închis în camera sa, a avut o revelație: putea să ignore răspunsurile precursorilor săi și

să utilizeze rigoarea matematicii pentru a ajunge la adevăruri filosofice. A decis să ia filosofia de la zero, începând prin a se îndoii de tot ce putea: obiecte, Dumnezeu, sine, Biserică, până când a identificat singurul lucru de care era sigur: faptul el era acolo și se îndoia: *Dubito ergo cogito, Cogito ergo sum* („Mă îndoiesc, deci cuget; cuget, deci exist”) (Boeree, 2006). Îndoiala carteziană nu era sceptică, ci metodologică, vizând găsirea unui fundament absolut al cunoașterii. De aici, a concluzionat că există un număr de lucruri de care era de asemenea sigur: Dumnezeu, timpul și spațiul, matematica. Acestea sunt cunoștințe cu care ne naștem, care derivă din mintea noastră. Deși la naștere nu sunt pe deplin dezvoltate (sunt doar germeni ai adevărului), sufletul are tendința de a le crește ca răspuns la experiență. De exemplu, copilul nu poate înțelege adevărul general „când părți egale sunt luate din părți egale, ceea ce rămâne sunt părți egale”, decât dacă i se arată exemple (Hunt, 1993).

Demersul intelectual al lui Descartes este oarecum circular: existența lui Dumnezeu este demonstrată grație ideilor clare și distincte, iar Dumnezeu este acela care garantează adevărul acestor idei. Dar dacă Dumnezeu este garantul gândirii, cum se explică faptul că ne înșelăm atât de des? Descartes explică eroarea prin proporția care există în spiritul nostru între voință și intelect, între capacitatea de a vrea și capacitatea de a cunoaște. Voința este infinită (prin ea ne asemănăm cu Dumnezeu), dar intelectul este limitat; când voința îl împinge să-și depășească limitele, omul cade în eroare (Mânzat, 2007).

Descartes se detașează totuși de gândirea promovată în școlile călugărești. El proclamă supremația rațiunii și încrederea prioritară în ea. A sugerat că, în afara sufletului uman, toate creațiile lui Dumnezeu funcționează mecanic, pe baza imboldului original, de aceea Dumnezeu nu mai trebuie să intervină asupra lor (aceasta implica faptul că rolul lui Iisus ar fi fost minor, că rugăciunile nu au rost etc.). Teologii calviști din

Olanda, unde era stabilit atunci, nu au „înghițit” teoria, mai ales că Descartes vorbea și despre libera voință, în opoziție cu predestinarea calvinistă (Dumnezeu știe exact cine merge în Iad și cine în Rai). Prietenii au intervenit pentru el, iar în 1659 a fost invitat de regina Christina a Suediei pentru a fi tutorele ei. Descartes a acceptat invitația, dar regimul de pregătire de la cinci dimineața, de trei ori pe săptămână, prin frig, ploaie sau zăpadă, s-a dovedit fatal pentru sănătatea sa fragilă. S-a îmbolnăvit de pneumonie și a murit în 1650.

Cartezianismul se constituie ca un sistem ideatic din care după Nicola (2004), psihologia este interesată de următoarele:

- a) spiritul și materia sunt două substanțe distincte; aceasta este trăsătura fundamentală a filosofiei lui Descartes. Substanța materială are atributul întinderii, iar substanța spirituală acela al gândirii. Cele două substanțe sunt subordonate principiului suprem, lui Dumnezeu. Psihismul este localizat la nivelul unui singur organ, epifiza, situată în centrul creierului, poziție care i-ar favoriza proprietatea de dispecer al „atomilor energetici” care pun în funcțiune „mașina umană”.
- b) animalul poate fi imitat de o mașină, acestuia lipsindu-i rațiunea. Descartes susține în același timp ideea analogiei dintre om și mașină, idee preluată apoi de cercetători, devenind peste secole punct de plecare pentru teoria procesării informației.
- c) există o demarcație între funcțiile corpului și cele ale sufletului – paralelismul psihofizic (mișcarea și căldura membrilor provin de la corp, dar gândurile aparțin sufletului) – sufletul este o insulă pierdută în oceanul fizic al corpului. Dualismul cartezian a exercitat o influență profundă asupra filosofiei spiritului; multe analize filosofice din secolul al XX-lea au fost consacrate încercării de a evita absoluta separație dintre mintal și fizic. Este însă foarte posibil ca tabloul cartezian să aprindă multe minți până când

relația dintre fenomenul conștiinței și manifestările fizice va fi pe deplin înțeleasă.

- d) percepțiile sunt provocate fie de corp, fie de suflet; cele care au drept cauză sufletul sunt percepții ale voinței și ale tuturor închipuirilor sau altor gânduri care țin de ele. Percepțiile care țin de corp ajung la suflet prin intermediul nervilor. Tot ce percepem limpede și distinct este de la Dumnezeu; așadar, adevărata cunoaștere e posedată doar prin rațiune și intervenția Divinității. Cu tot raționalismul său filosofic radical, Descartes acceptă revelația (lumina lăuntrică) în credința religioasă.

Descartes descrie substratul fiziologic al proceselor afective, enumerând 40 de pasiuni, cu precizarea că numai 6 dintre ele sunt simple și primitive: mirarea, iubirea, ura, dorința, bucuria și tristețea (autorul nu realizează totuși o distincție clară între dorință, emoție și sentiment). Ura ar fi cauzată de suflet, care determină mintea să dorească separarea de obiecte care par a fi amenințătoare (Hunt, 1993).

Rezumând contribuția lui Descartes, subiectul uman apare pentru prima dată în rolul de organizator sau administrator al propriului comportament, iar ideea dualismului suflet-corp a oferit o paradigmă care și astăzi are adepți.

2. Raționalismul lui Baruch Spinoza (1632-1677)

Tot prin mijloace raționaliste, Spinoza ajunge la răspunsuri complet diferite de cele ale lui Descartes cu privire la întrebările despre voința liberă sau relația suflet-corp. Contribuția lui la dezvoltarea psihologiei este destul de greu de cuantificat. Ideile sale, expuse în *Etica demonstrată cu metoda geometrică*, sunt greu de înțeles din cauza modului de prezentare (axiome, propoziții, demonstrații) și a terminologiei metafizice.

Spinoza a fost impresionat de filosofia lui Descartes, dar nu a fost convins de dovezile aduse de acesta. Spre deosebire de Descartes, care credea în libera voință, Spinoza considera că

toate evenimentele mentale, ca și cele ale lumii reale, au o cauză anume, care a fost produsă de o cauză precedentă ș.a.m.d. Pe scurt, Spinoza era un determinist convins (Hunt, 1993).

Dumnezeu este identificat cu actul cunoașterii. În Univers nu ar exista decât o singură substanță, absolut infinită, pe care el o numește „Dumnezeu sau natură” și care constituie propria sa cauză. Substanța are un număr infinit de atribute, din care omul nu poate cunoaște decât două: întinderea și gândirea. Natura este substanța care gândește, iar sufletele umane nu sunt decât moduri ale gândirii acesteia. Astfel, problema unității dintre corp și suflet este rezolvată ușor de Spinoza, cele două fiind considerate atribute ale substanței infinite: corpul este un mod al întinderii, iar sufletul un mod al gândirii, iar între suflet și corp există un paralelism, în virtutea unității substanței (Mânzat, 2007). Corpul nu poate determina sufletul să gândească, și nici sufletul nu poate determina corpul să se miște sau să se odihnească; de altfel, o astfel de interacțiune nici nu este necesară. Evenimentele corporale coexistă cu cele sufletești, fiind doar o coincidență a acțiunilor.

Tema principală a preocupărilor lui Spinoza a fost afectivitatea ca sursă de energie pentru psihicul uman. Oamenii sunt supuși afectelor, pasiunilor, ca într-o robie inevitabilă, deci omul nu poate fi liber. Totuși, libertatea este posibilă prin intermediul cunoașterii. Când dorim să scăpăm de tristețe sau ignoranță, trebuie să ne perfecționăm intelectual, singura cale care duce spre fericirea omului. Adversarii cei mai puternici ai intelectului rămân pasiunile, dar prin răbdare, acesta are rolul de a le transforma și de a se transforma pe sine însuși în pasiune; când cunoașterea adevărului devine o pasiune, cea mai puternică dintre toate, atunci omul devine liber (Filip și Filip, 1999).

3. Empirismul. Francis Bacon, Thomas Hobbes, John Locke

Empirismul este ansamblul concepțiilor filosofice și psihologice care susțin că numai pornindu-se de la experiență se

elaborează cunoașterea (Doron și Parot, 2006). Empirismul caracterizează mai ales școala engleză și se opune celor care susțin existența principiilor de cunoaștere înnăscute.

După Hersch (1994), două caracteristici sunt esențiale pentru empirism: la nivelul cunoașterii, fundamentală este experiența sensibilă (a simțurilor), iar la nivelul eticii se manifestă preocuparea pentru modul în care oamenii își organizează viața comună în societate și stat (apud Mânzat, 2007).

3.1. Francis Bacon (1561-1626). Metoda experimentului

Deși la un moment dat ajunsese mâna dreaptă a regelui Angliei, adevărata sa dragoste era știința. Acuzat de luare de mită, rămâne totuși în favorurile regelui și inițiază cu sprijinul acestuia un proiect intitulat „Marea Înnoire” (*The Great Renewal*), care urma să fie o trecere în revistă a tuturor științelor. Printre altele, proiectul presupunea eliminarea din intelect a tuturor atitudinilor preconcepute (pe care le numea „idoli”), fie că sunt generate de natura umană (idolii tribului), de educație (idolii peșterii), de neconcordanțele dintre limbaj și viața reală (idolii forului) sau de autoritatea vechilor sisteme filosofice (idolii teatrului) (Boeree, 2006).

În 1624 publica *Noua Atlantidă*, o utopie despre o insulă din Pacificul de Sud condusă de savanți. Aceștia trăiau într-o așezare asemănătoare unei universități, iar poziția lor era stabilită prin testarea calităților (la fel ca în *Republica* lui Platon). A prezis în *Noua Atlantidă* câteva dintre invențiile moderne: mașinile, avioanele, radioul, anestezia (*ibidem*).

Petroman (2003) rezumă contribuția lui F. Bacon la dezvoltarea gândirii psihologice astfel:

1. pledează pentru separarea rațiunii de revelație, respingând astfel scolastica;
2. prezintă o viziune concretă, practică și utilitară asupra lumii;

3. respinge silogismul, susținând importanța inducției ca metodă de cercetare;
4. subliniază că în cunoaștere un rol important îl au exemplele;
5. realizează prima încercare de sistematizare a motivelor și intereselor umane care se află în spatele unor concepții filosofice.

3.2. Thomas Hobbes (1588-1679)

A sistematizat concepția predecesorului său, F. Bacon, și a extins empirismul asupra tuturor sferelor cunoașterii: optica, metodele geometriei și ale mecanicii etc. (Mânzat, 2007). A fost adept al cartezianismului și autor a numeroase lucrări, între care „Despre corp”, „Despre suflet”, „Leviatanul”.

Pentru Hobbes, sufletul era doar o metaforă a vieții, iar toate discuțiile despre acesta ca substanță incorporeală erau doar cuvinte în gol. Ca urmare, a respins ideea cunoștințelor înnăscute, de vreme ce acestea ar fi trebuit încastrate într-un suflet imaterial. Concluzia sa era că tot ceea ce avem în minte provine din experiența simțurilor.

Negând diversitatea realității, a redus toate însușirile senzoriale ale lucrurilor (culoare, sunet etc.) la însușirile lor spațiale, cantitative (dimensiunea, forma, poziția, mișcarea). Senzația și reprezentarea ar fi schimbările corporale cele mai mici; senzația nu este altceva decât un proces subiectiv, rezultat al influenței lucrurilor asupra simțurilor, de aceea ea este *altceva* decât lucrurile de la care pornește (*ibidem*).

Procesele complicate ale cunoașterii se bazează pe senzații și prelucrarea acestora. Autorul englez consideră că asocierea senzațiilor duce la percepție, socotită de Hobbes ca o sinteză (suită) de mișcări. Gândirea nu este posibilă fără ajutorul limbajului, iar actul judecării nu înseamnă decât legarea cuvintelor. Gândirea și acțiunea sunt așadar efecte ale asocierii prin contiguitatea ideilor, având la bază limbajul. Psihologia promovată de Hobbes e una mecanicistă, psihofiziologică și

reducționistă. Omul este, după Hobbes, o mașină în interiorul căreia fenomenele conștiente sunt iluzorii și lipsite de interes.

Probabil ca urmare a nașterii premature și a terorii mamei sale iscată de sosirea armatei spaniole, a fost foarte timid [*Eu și frica suntem gemeni*, declara adesea]. Și-a perceput semenii ca fiind periculoși, ceea ce explică filosofia sa antidemocratică. În primele pagini ale lucrării *Leviatanul*, scrisă în perioada războiului civil și Commonwealth-ului, declara că toți oamenii sunt prin natura lor dușmanii celorlalți oameni [omul este lup pentru om, *homo homini lupus*], din cauza dorinței de putere, care nu încetează decât prin moarte. Traiul în bună pace este posibil doar prin cedarea dreptului la autodeterminare către un guvern autocratic, de preferință unei monarhii (Hunt, 1993).

3.3. John Locke (1632-1704)

Filosof și om politic englez, este cel mai de seamă reprezentant al empirismului, continuând cu ardoare linia deschisă de F. Bacon și Hobbes în ceea ce privește teoria cunoașterii.

În „Eseu asupra intelectului uman” (*An Essay Concerning Human Understanding*) a atacat o concepție populară în vremea respectivă, aceea că ideile de Dumnezeu, de Bine și Rău sunt plantate în mintea umană la naștere, probabil chiar de către Dumnezeu. Observând varietatea credințelor și moralităților, Locke a concluzionat că nu este posibil ca ideile respective să fie înnăscute (Boeree, 2006).

Combătând ineismul cu argumente psihologice, psihogenetice și psihopatologice, Locke afirmă că toate cunoștințele provin din experiență. Sufletul omului este la naștere *tabula rasa*: „În intelect nu există nimic care să nu fi fost înainte în simțuri” (*Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu*). Experiența senzorială este considerată sursa unui alt

nivel al cunoașterii, numit de Locke reflexie – observarea de către spirit a propriilor sale operații (Mânzat, 2007).

Locke descrie sursele din care provin cunoștințele omului: pe de o parte sunt percepțiile care ne pun în contact cu obiectele externe (numite de Locke *sensations*) și pe de altă parte sunt percepțiile care ne relevă ceea ce se întâmplă în conștiință (numite *reflections*).

Ideile sunt de mai multe feluri, simple sau complexe, în funcție de numărul de simțuri care sunt implicate în formarea lor (*ibidem*):

- un singur simț extern: miros, gust, culoare, sunet;
- din două sau mai multe simțuri externe: figura, întinderea, mișcarea;
- dintr-un simț intern: ideile de gândire și reprezentare, de judecată și simțire;
- din simțurile interne și externe: existența, unitatea, forța.

Ca asociaționist, Locke susține că ideile se combină între ele, iar această combinație este dependentă pe de o parte de intensitatea calității obiectelor, iar pe de altă parte de varietatea mediului socio-cultural. Un rol deosebit îl are afectivitatea, rezultat al asocierii plăcerii și durerii.

Grija lui Locke pentru educația tinerilor este exprimată în „Câteva idei asupra educației” (*Some Thoughts Concerning Education*), teama autorului provenind din forța spontană a asociației necontrolate, dictate de obișnuință (Nicola, 2004). La baza educației trebuie să stea respectarea particularităților de vârstă și individuale ale copiilor.

Scopul educației este formarea *gentlemanului*, omul moral, pregătit pentru viață. În școală, copilului trebuie să-i fie stimulate virtuțile, de aceea Locke respinge învățarea „limbilor moarte”, considerând că mai utilă este capacitatea de a judeca oamenii. Bătaia ca metodă de educație este combătută, deoarece o disciplină de sclav naște un caracter de sclav. Dimpotrivă, trebuie utilizate lauda și admonestarea, iar ca metodă de

transmitere a informațiilor trebuie utilizat exemplul. Educația trebuie să fie plăcută, să dezvolte deopotrivă trupul și spiritul; de aceea, învățarea nu trebuie să fie o povară, ci poate lua adesea forma jocului. Locke este astfel un precursor al psihologiei copilului, al psihologiei pedagogice și al celei comparate (Petroman, 2003).

În ceea ce privește concepția despre natura umană, Locke (spre deosebire de Hobbes) vede oamenii ca fiind capabili să facă binele social și mai ales capabili să raționeze. Rolul legilor statului ar fi așadar nu de a împiedica distrugerea reciprocă a oamenilor, ci de a permite exprimarea naturii libere și raționale a acestora; guvernul va primi legitimitate doar dacă legile promovate de el respectă acest principiu (Boeree, 2006).

4. Asociaționismul – paradigmă a psihologiei moderne

Inspirat în general de pozițiile empiriștilor, asociaționismul pune pe prim plan influența mediului în dezvoltarea individului. Având așadar ca substrat empirismul filosofic, asociaționismul este o concepție psihologică răspândită mai ales între secolele al XVII-lea și al XIX-lea, ce afirmă că spiritul uman se dezvoltă de la o stare inițială numai sub efectul experienței și grație asociației de idei.

Conform *Marelui dicționar al psihologiei* (2006), aproape toate teoriile psihologice se folosesc mai mult sau mai puțin de noțiunea de asociație (de exemplu psihanaliza), iar diversele tipuri de asociaționism au în comun faptul că pentru ele noțiunea de asociație este considerată centrală și susceptibilă să explice de una singură foarte multe dintre fenomenele psihice.

Aristotel abordase deja din Antichitate subiectul asociației, stabilind că memoria se bazează pe trei tipuri de asociere: prin asemănare, contrast sau contiguitate. Empiriștii au făcut pasul înainte, văzând în asociație actul psihic fundamental și unic, apt să servească drept principiu explicativ al activității psihice. De la simplu la complex, totul este rezultatul asocierilor

successive. Percepțiile sunt formate prin asocierea senzațiilor; reprezentările devin o sumă de senzații; asocierea selectivă a reprezentărilor formează conceptele, care conduc la judecăți ș.a.m.d. Aceste explicații simpliste funcționau pentru conceptele derivate pe baza simțurilor (egalitatea de exemplu), dar erau neconvingătoare pentru cele care nu aveau un fundament perceptual (virtutea, sufletul, necesitatea). Teoria ignora complet fiziologia fenomenelor mentale, deși în mai multe rânduri, cu mai mult sau mai puțin succes, reprezentanții teoriilor asociaționiste au încercat să-și impună punctele de vedere.

4.1. *David Hume (1711-1776)*

A dezvoltat empirismul lui Locke în două direcții. În primul rând, distincția dintre *sensations* și *reflections* (dintre senzație și rațiune) a fost abolită. În al doilea rând, pentru Hume mintea era compusă din *impresii* și *idei*. Impresiile, primele efecte ale experienței, erau de două tipuri: interne (plăcerea, durerea, efortul) sau externe (primate prin intermediul simțurilor, reflectând mediul extern). Ideile sunt conținuturi derivate ale impresiilor, formate pe baza asocierii prin asemănare, contiguitate spațio-temporală sau de tip cauză-efect. Sinele devenea astfel un conglomerat de idei asociate (Baldwin, 1913).

4.2. *James Mill (1773-1836)*

A simplificat mult asociaționismul, afirmând că există doar două categorii de elemente mentale: senzațiile și ideile, și că toate asociațiile se bazează pe o singură lege, cea a contiguității (înțeleasă ca simultaneitate sau apropiere temporală a două experiențe) (Hunt, 1993). Ideile complexe nu ar fi decât asocieri de idei simple, ceea ce reprezintă o culme a mecanicismului și simplității asociaționiste.

4.3. *John Stuart Mill (1806-1873)*

Fiul lui James Mill, a redat asociaționismului ceea ce tatăl său îi luase, mai ales în ceea ce privește formarea ideilor complexe. Acestea au fost văzute nu ca ansambluri de elemente simple, ci ca niște compuși chimici care au proprietăți finale diferite de cele ale elementelor simple aflate în compoziția lor. Legile asociației nu pot spune așadar cât de complexă va deveni o idee sau din ce va fi compusă, putem vedea acest lucru doar prin experiență și experimentare directă (*ibidem*). J.S. Mill a îndreptat astfel asociaționismul spre psihologia experimentală.

4.4. *Herbert Spencer (1820-1903)*

Afirma că între cea mai umilă funcțiune psihică și gândirea cea mai înaltă nu este o diferență de natură, ci doar una de grad. Atenția lui s-a concentrat mai ales spre „bazele fiziologice ale senzațiilor”, „transmiterea ereditară a asociațiilor fixate prin experiența individului” și stările de conștiință (Mânzat, 2007). Obiectul psihologiei ar trebui să fie așadar conexiunile dintre faptele interne și externe, geneza, dezvoltarea și transformarea lor în cursul evoluției. Vechea tradiție asociaționistă, care viza procesele petrecute în organism, este depășită. Spencer este astfel primul asociaționist care analizează forțele experienței interne într-un raport cauzal cu factori din mediul extern (Nicola, 2004).

4.5. *Reflexologia. I.M. Secenov (1828-1905), I.P. Pavlov (1849-1936), B.F. Skinner (1904-1990)*

Secenov, supranumit „părintele reflexologiei ruse”, afirma că toate actele vieții conștiente și inconștiente sunt, prin geneza lor, reflexe. Plecând de la rezultatele lui Secenov, Pavlov dezvoltă și fundamentează experimental teoria reflexelor, pe care le clasifică în necondiționate (innăscute, câștigate prin experiența speciei) și dobândite (rezultatul experienței individuale sau asociere temporară). Reflexul condiționat ia

naștere când se formează o *asociere* între doi sau mai mulți stimuli, dintre care unul are o semnificație intrinsecă, pentru a determina un răspuns necondiționat (Mânzat, 2007). Stimulul condiționat, asociat primului, este neutru din punctul de vedere al semnificației biologice, dar poate produce același tip de răspuns ca și stimulul inițial, în cazul stabilirii legăturii cu acesta. Răspunsul se va numi condiționat, pentru că apare în urma acțiunii stimulului condiționat.

Dincolo de contribuțiile sale, școala pavloviană, foarte influentă în comunism, a dus la transformarea psihologiei țărilor comuniste în *pavlovism*, o ideologie reduționistă, dogmatică și antipsihologică; toate procesele și activitățile psihice complexe ale omului aveau ca mecanism fiziologic obligatoriu reflexul condiționat.

Reflexele condiționate operante, studiate de Skinner, sunt bazate pe acordarea întăririlor și pedepselor. O acțiune a individului este continuată sau repetată dacă este urmată de o întărire pozitivă sau negativă, respectiv este stopată dacă este urmată de o pedeapsă.

4.6. *Hermann Ebbinghaus (1850-1909) – asociaționist experimentalist*

A rămas cunoscut mai ales pentru contribuțiile la studiul memoriei, publicând în 1885 prima investigație de laborator asupra acesteia (Nicola, 2004). Activitatea sa este inclusă în curentul asociaționist din cauza inovației de a studia învățarea unui material ce exclude experiența anterioară (silabe fără sens, compuse din două consoane și o vocală). Inovația metodologică a lui Ebbinghaus a deschis calea unor noi experimente, în care au fost abordate procese psihice superioare, pe baza principiilor asociaționiste.

4.7. Edward Lee Thorndike (1874-1949). Conexionismul

A fost interesat de învățarea la animale, îndreptându-se însă ulterior spre învățarea umană. Thorndike constata că animalele pot să învețe nu doar prin imitație și dresaj, ci și prin apelul la o strategie numită de autor „încercare-eroare” [experimentele se desfășurau cu mamifere închise în cuști, care învățau să ajungă la hrană cu ajutorul unui baston]. Teoria conexionistă promovată de Thorndike se bazează pe relația dintre stimul și răspuns, ghidată de două legi: *legea efectului* și *legea exercițiului*. Conform legii efectului, conexiunile sunt fortificate dacă sunt urmate de stări agreabile (de exemplu succes) și slăbite prin consecințele dezagreabile. Astfel, rezultatele bune într-un anumit domeniu depind de capacitățile subiectului și de o prealabilă respectare a legii exercițiului, trecând prin încercări și erori (Mânzat, 2007).

Bibliografie:

- Baldwin, J.M. (1913). *History of Psychology: A Sketch and Interpretation (vol. II)*. Disponibil online la <http://psychclassics.yorku.ca/Baldwin/History/chap2-1.htm>; data consultării: 17.10.2009.
- Boeree, C.G. (2006). *The History of Psychology. Part II. The Rebirth*. Disponibil online la http://www.social-psychology.de/do/history_II.pdf; data consultării: 15.10.2009.
- Doron, R., Parot, F. (2006). *Dicționar de psihologie*. București: Editura Humanitas.
- Filip, D., Filip, F. (1999). *Îndrumare în istoria filosofiei*. Oradea: Editura Universității din Oradea.
- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.

- Nicola, G. (2004). *Istoria psihologiei (ed. a II-a)*. București: Editura Fundației România de Mâine.
- Petroman, P. (2003). *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara: Editura Eurobit.
- Robinson, D.N. (1995). *An Intellectual History of Psychology*. Madison, Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Marele dicționar al psihologiei (2006). București: Editura Trei.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care este deosebirea esențială dintre raționalism și empirism? Argumentați cu exemple!
2. Care este originea lui *Cogito ergo sum*?

Recomandări și aplicații:

Descrieți gentlemanul în concepția lui John Locke. Care sunt asemănările cu gentilomul? (vezi Alexandre Dumas) Care este astăzi idealul educațional? Argumentați!

Tema nr. 7. Nașterea psihologiei ca știință

Psihologiei i s-au refuzat secole în șir orice tentative de scientizare și de eliberare de sub tutela filosofiei. Curentele religioase și filosofico-religioase considerau că transformarea analizei psihologice într-o cercetare științifică ar fi un atentat de neiertat la adresa Divinității (Mânzat, 2007). Opoziția s-a manifestat și de pe poziții academice, pornindu-se de la premisa că fenomenele studiate de o știință trebuie să fie măsurabile și evaluabile matematic. Psihicul fiind adimensional, se susținea că psihologia nu va deveni niciodată o știință „adevărată”.

Desprinderea psihologiei de filosofie se datorează în primul rând cercetărilor efectuate în domenii conexe, mai ales în fiziologia sistemului nervos și psihofiziologia organelor de simț; un rol crucial a avut și fizica, prin demonstrarea faptului că trăirile subiective sunt măsurabile experimental.

Despărțirea de filosofie nu a avut însă numai efecte benefice. Câștigarea autonomiei a dus la părăsirea speculației și introspecției, a teoretizării abstracte și a reflecției filosofice. A slăbit astfel interesul pentru studierea tainelor spiritului, pentru cunoașterea omului ca întreg [psihologia „a răstignit sufletul pe crucea conceptului” (*ibidem*, p. 496)]. Abia după apariția psihologiei umaniste începe reînnoirea vechii legături dintre psihologie și filosofie.

1. Primele studii de psihofiziologie

Psihologia nu a apărut brusc pe scena științei. Cu toate că filosofii afirmău fără echivoc că psihologia nu va fi niciodată o știință, că activitățile mintale nu vor putea fi măsurate, că va fi veșnic subiectivă, „ajutorul” a venit din partea studiilor de fiziologie, care încercau explicarea fenomenelor psihologice în termeni fiziologici. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, fiziologia a făcut câteva descoperiri despre sistemul nervos care

permiteau explicarea proceselor psihice inferioare [percepțiile, reflexele] și a mișcărilor voluntare simple.

Fiziologia a devenit știință experimentală odată cu cercetările germanului Johannes Müller (1801-1858) și ale francezului Claude Bernard (1813-1878). Lucrările lor formulează reguli ale metodologiei observației, experimentului și ipotezei științifice, iar perfecționarea instrumentelor de măsură a fiziologiei senzațiilor și sistemului nervos au dus la primele paradigme experimentale psihofizice (Mânzat, 2007). [psihofiziologia – știință care studiază relațiile dintre creier și activitatea psihică, pentru a descoperi mecanismele fiziologice ale comportamentului]

J. Müller, pornit de pe pozițiile unui filosof, a devenit primul fiziolog modern, pentru ca apoi să se întoarcă la filosofie pentru a răspunde întrebărilor despre suflet, întrebări la care fiziologia sa nu oferea răspunsuri. Dintre numeroasele descoperiri ale fiziologului Müller, una a avut influențe profunde. Primii psihofiziologi credeau că orice fibră nervoasă poate transmite orice fel de informație către creier, la fel ca un tub care poate transporta orice fel de substanță pompată prin el (nu puteau însă să explice de ce nervul optic trimitea doar imagini vizuale la creier). Müller a formulat *teoria energiei specifice a organelor de simț*, potrivit căreia nervii fiecărui sistem senzorial vor transmite doar un anumit tip de date, specific aceluși sistem senzorial (Hunt, 1993). Astfel, referindu-ne la exemplul anterior, nervul optic va transmite doar senzații de lumină. Teoria a fost printre altele rezultatul unui experiment extrem de simplu: apăsarea ochiului închis; presiunea exercitată a produs fulgerări de lumină și nu sunete, miros sau gust.

Fiziologia lui Müller a început să răspundă unor întrebări care au preocupat timp îndelungat filosofii și protopsihologii: „Cum devin realitățile lumii percepții în mintea umană?”

În același cadru putem să înscriem cercetările lui Herman von Helmholtz (1821-1894), probabil cel mai important fiziolog

al secolului al XIX-lea, care era preocupat de calcularea vitezei de transmisie a impulsurilor senzoriale. Pentru aceasta, a disecat un nerv motor și un mușchi de la piciorul unei broaște; când nervul era stimulat electric, mușchiul se contracta. Cu ajutorul *miografului*, un aparat inventat de el, înregistra latența, durata și natura contracției mușchiului. Intervalul scurt dintre stimularea nervului și contracția mușchiului era pentru Helmholtz timpul necesar impulsului electric pentru a străbate nervul. Cunoscând acest timp și lungimea nervului, Helmholtz a calculat viteza impulsului nervos, 43 de metri pe secundă. Experimentele realizate pe oameni au confirmat predicțiile sale: timpii de reacție erau mai mari pentru stimuli aplicați la degetul mic al piciorului, decât pentru stimuli aplicați la gleznă. Studiile lui Helmholtz sunt considerate azi un triumf al cercetărilor de fiziologie în secolul al XIX-lea, ridicând întrebări viitoare legate de natura impulsului nervos, de viteza acestuia pe traiectul diferitelor tipuri de fibre nervoase, de relația dintre viteza impulsului nervos și intensitatea stimulării etc. (Hothersall, 1995).

2. Ernst Heinrich Weber (1795-1878)

Reprezentant al psihofizicii, a realizat cercetări la Universitatea din Leipzig asupra pragului diferențial [psihofizica studiază raporturile dintre stimulii fizici și senzații ca stări psihice corespunzătoare, făcând abstracție de procesele fiziologice. Paul Fraisse consideră că anul nașterii psihologiei experimentale este 1860, anul apariției operei lui G.T. Fechner, „Elemente de psihofizică” (apud Mânzat, 2007)].

Weber a ales să lucreze cu subiecți umani, sănătoși și intacti, desfășurând experimente simple, dar deosebit de importante în istoria psihologiei. În timp ce majoritatea erau preocupați de reflexe și transmiterea impulsului nervos, Weber cerceta întregul sistem nervos. Primele sale experimente presupuneau ca participantul legat la ochi să atingă cu degetul

punctul pe care Weber îl făcea cu vârful unui ac înnegrit pe pielea acestuia. Weber înregistra de fiecare dată eroarea, la nivelul diferitelor părți ale corpului. Cercetările ulterioare au folosit compasul, subiectul trebuind să aprecieze distanța dintre brațele instrumentului, aplicate pe pielea sa (Hunt, 1993). Experimentele realizate și la nivelul altor modalități senzoriale l-au determinat să concluzioneze că magnitudinea celei mai mici diferențe observabile dintre două stimulări depinde de magnitudinea stimulării inițiale. Mai mult, pentru o modalitate senzorială dată, raportul dintre stimularea inițială și stimularea care produce o nouă senzație este constant (*ibidem*). Astăzi, legea privind pragul diferențial este exprimată astfel: „pentru un continuum senzorial dat, raportul diferențial și valoarea stimulului etalon rămân constante” (Mânzat, 2007, p. 483).

3. Gustav Theodor Fechner (1801-1887)

Elev al lui Weber, a studiat matematica și fizica, devenind profesor de fizică la Universitatea din Leipzig, în 1834. După o perioadă de boală, a avut revelația că este posibilă conectarea lumii fizice, măsurabile, cu lumea internă, presupusă a fi inaccesibilă investigației științifice.

Având cunoștințe de matematică și fizică, a conștientizat că pe măsură ce intensitatea stimulării crește, pentru ca senzația să crească și ea în ritm constant, este nevoie ca stimulul să crească în proporție mult mai mare. Altfel spus, creșterea geometrică a intensității stimulului va produce creșterea aritmetică a senzației (Hunt, 1993) [pentru a trece de la o senzație cu mărimea 1 la o senzație cu mărimea 2 trebuie să se multiplice intensitatea stimulului cu X, iar pentru a trece de la valoarea 2 la valoarea 3 se multiplică din nou stimulul cu X].

Și-a dat seama că pentru a demonstra acest lucru este nevoie de o generalizare a legii lui Weber. Acesta afirma că raportul dintre doi stimuli abia percepuți ca fiind diferiți este constant, indiferent de magnitudinea lor. Fechner a generalizat,

subliniind că deși diferența absolută dintre doi stimuli crește pe măsură ce magnitudinea stimulării se mărește, la nivelul senzației cea mai mică diferență identificabilă rămâne constantă. Expresia matematică a acestei legi este $S=k*\log R$ (creșterea senzației este o funcție logaritmică a creșterii stimulării) (*ibidem*).

Intuind că legea Weber-Fechner nu este valabilă pentru intensitățile extreme de stimulare, psihologul român Gheorghe Zapan o generalizează și o corectează, făcând-o valabilă pe întreaga scară a valorilor posibile ale excitației (Mânzat, 2007).

4. Wilhelm Maximilian Wundt (1832-1920). Primul laborator de psihologie experimentală

Wundt este considerat adesea adevăratul fondator al psihologiei experimentale, înființând în Leipzig (1879) primul laborator de psihologie experimentală, unde au fost studiate în principal senzațiile, percepțiile, timpul de reacție.

S-a născut în Neckarau, principatul Baden din Germania. Genealogic, din familia sa făceau parte istorici, teologi, economiști, medici, administratori în guvern, geografi și doi rectori ai Universității Heidelberg. Bringmann, Balance și Evans (1975) concluzionează că nicio altă familie germană nu a avut atâtia membri activi intelectual și productivi (apud Hothersall, 1995). Performanțele școlare ale lui Wundt nu s-au ridicat la înălțimea celor ale predecesorilor săi, fiind sfătuit să caute o slujbă necalificată, de exemplu în serviciile poștale, care nu necesitau educație. După moartea tatălui însă, presiunile economice asupra familiei s-au mărit, dar din fericire pentru Wundt, unchiul său, profesor de anatomie și fiziologie la Universitatea din Tübingen, l-a încurajat să dea admitere la medicină. A reușit, s-a transferat apoi la Heidelberg, unde a muncit din greu și a terminat cu un an mai devreme, în 1855. În 1857 se angaja la aceeași universitate ca lector al Departamentului de Fiziologie, primul său curs fiind acela de

fiziologie experimentală [în această perioadă a fost asistentul lui von Helmholtz și coleg de cameră cu Secenov].

Deceționat de munca pe care trebuia să o presteze, a demisionat. După ce a încercat o carieră politică, s-a întors în 1871 la Heidelberg, iar în 1876 i se propune postul de șef al Catedrei de Filosofie la Universitatea din Leipzig.

Camera pe care a primit-o aici pentru a-și depozita aparatura adusă se afla în *Clădirea condamnaților*, construită de deținuți pentru a servi drept cantină studenților săraci. Primul curs a fost de psihofiziologie, iar treptat întâlnirile cu studenții au avut loc în clădirea respectivă: aparatura era dificil de mutat. Studenții mergeau acolo să observe demonstrațiile și chiar să participe la experimente simple. Acesta a fost începutul laboratorului de psihologie experimentală. Treptat, aparatele au ocupat tot mai multe încăperi ale Clădirii condamnaților, iar în 1879 Wundt a început primele experimente în psihologie, afirmând mai târziu că acesta a fost anul înființării laboratorului de psihologie. Formal însă, Universitatea din Leipzig nu l-a recunoscut decât în 1883, când Wundt a amenințat că acceptă o ofertă de la altă universitate (Hothersall, 1995). Ultimii 20 de ani ai activității sale au fost dedicați *Psihologiei popoarelor*, în zece volume.

Bibliografie:

- Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.
- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Explicați numele legii Weber-Fechner.
2. Descrieți nașterea primului laborator de psihologie experimentală.

Recomandări și aplicații:

Reluați experimentele lui Weber și Fechner la seminar.
Care sunt limitele metodei utilizate?

Tema nr. 8. Structuralismul și funcționalismul

1. Structuralismul (voluntarismul)

A exercitat o puternică influență asupra gândirii psihologice spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Specificul acestui curent este că propune ca obiect al psihologiei elementul de conștiință, utilizând metoda introspecției. Wundt (1911) considera că psihologia „trebuie să găsească faptele de conștiință, să cerceteze legăturile și relațiile lor pentru a descoperi în cele din urmă legile care le guvernează” (apud Lück, 1996). Pentru psihofiziologul german, conștiința însemna experiența imediată, opusă experienței mediate. Pentru a deosebi între cele două, să luăm în considerare un stimul auditiv. Utilizarea unui program de calculator destinat să analizeze sunetul respectiv (frecvență, intensitate etc.) și consultarea datelor oferite de acesta se referă la experiența mediată. În schimb, experiența imediată este trăirea subiectivă a senzației auditive. În primul caz, fizica este cea care trebuie să aibă prioritate, iar în al doilea psihologia.

Pentru Wundt, deși conștiința are ca substrat activitatea fizică a creierului, ea nu poate fi descrisă în termeni de chimie sau fizică. Așadar, mirosul unei plăcinte sau sensul unei propoziții sunt evenimente subiective, psihologice, care nu pot să aibă o simplă explicație fiziologică.

Psihologia experimentală intra astfel într-o fază nouă, Wundt utilizând datele fiziologiei pentru a studia procesele fizice corespunzătoare fenomenelor psihice. Punctul de pornire era că procesele psihice reprezintă răspunsuri la stimuli externi sau interni, iar Wundt se angaja să le studieze pe baza faptelor fiziologice de care erau legate (Mânzat, 2007). Demersul presupunea studiul faptelor psihice elementare (elemente de conștiință – senzații, percepții, reprezentări), care prin intermediul introspecției erau descrise și disecate. Recurgând la

măsurători, se dorea descoperirea ulterioară a unor legi universal valabile. James McKeen Cattell (1888), considerat primul profesor american de psihologie, descria temele cercetărilor realizate în laboratorul lui Wundt: analiza și măsurarea senzațiilor, durata proceselor mentale, percepția timpului, atenția, memoria și asociația de idei.

Wundt și studenții săi au utilizat o variantă experimentală a introspecției și au detaliat câteva principii specifice acestei metode (Boeree, 2006):

- observatorul trebuie să știe când o experiență începe și când se termină;
- observatorul trebuie să rămână concentrat;
- fenomenul observat trebuie să fie repetabil;
- fenomenul trebuie să fie influențabil – să fie supus metodei experimentale.

În plus, de fiecare dată când se desfășura o cercetare erau prezenți și observatori bine antrenați. Wundt și studenții săi au identificat astfel două elemente fundamentale ale vieții psihice: senzațiile și emoțiile, a căror interacțiune explica funcționarea proceselor mentale. Mintea devenea astfel o forță creativă, dinamică, volitivă, care nu poate fi redusă la caracteristicile simple ale elementelor sale constitutive (Hothersall, 1995). Acesta este motivul pentru care Wundt și-a numit teoria *voluntaristă*, termenul *structuralism* fiind impus doar mai târziu, de către Titchener.

Potrivit lui Wundt, ceea ce caracterizează în mod pregnant ființele umane este capacitatea acestora de a avea emoții; toate activitățile mentale ar implica emoția, iar temporal aceasta precede cogniția. Astfel, Wundt contrazicea teoria emoțiilor formulată de James, care afirma că întâi apare răspunsul la o situație și abia apoi emoția corespunzătoare. Bazându-se pe introspecție, Wundt evidenția în mod clar că emoția este prima, abia apoi apărând consecințele fiziologice și comportamentale (Boeree, 2006).

Petroman (2003) rezumă contribuția lui Wundt la dezvoltarea gândirii psihologice astfel:

- impune explicarea proceselor psihice din punct de vedere fiziologic;
- își susține afirmațiile pe bază experimentală;
- implică experimentul în cercetarea proceselor psihice elementare;
- urmărește să transforme psihologia într-o știință explicativă.

Dincolo de aceste contribuții, demersurile lui Wundt au adus și deservicii: s-a opus extrapolării experimentului asupra proceselor psihice superioare; a respins unele rezultate obținute din analiza practicii pedagogice; a afișat îndoieli în fața realizărilor discipolilor săi în domeniile psihologiei aplicative; a îngreunat apariția psihologiei sociale. În acest sens, Pavelcu atrăgea atenția că psihologia experimentală începea prin a fi psihofizică sau fiziologică și prea puțin psihologică (apud Mânzat, 2007). Pe de altă parte, nu este exclus ca, măcar în parte, respingerea ideilor lui Wundt să aibă drept cauză insuficienta înțelegere a limbii germane și mai ales incapacitatea acestuia de a transmite cu succes în scris ceea ce dorea să transmită. În acest sens, G. Stanley Hall [cel care a organizat al doilea laborator american de psihologie experimentală, la Universitatea Johns Hopkins, în 1883] afirma că stilul lui Wundt este la fel de solid ca plumbul, dar la fel de lipsit de strălucire (apud Hothersall, 1995).

Alte critici s-au legat de alegerea introspecției ca metodă de cercetare. Probabil cea mai faimoasă critică în acest sens este aceea a lui Auguste Comte, care arăta că transformarea introspecției în metodă psihologică de cunoaștere este similară cu încercarea ochiului de a se vedea pe sine sau asemenea dorinței absurde a omului de a se privi din camera lui pe fereastră, cu intenția de a se vedea trecând pe stradă. Trăirea psihică se modifică în momentul în care devine obiect de observație, ca urmare când are cine să observe, n-are ce observa,

iar când există obiectul de observat, n-are cine să-l observe (apud Petroman, 2003).

2. Funcționalismul

S-a dezvoltat pe baza filosofiei pragmatice, care susține că pentru a găsi înțelesul unei idei trebuie să căutăm consecințele acesteia. Prin urmare, adevărat devine ceea ce este util, practic. În psihologie, funcționalismul a însemnat definirea entităților psihologice prin funcția pe care o exercită în cadrul activității mentale, pentru a diferenția astfel descrierea psihologică de cea neurobiologică (*Marele dicționar al psihologiei*, 2006).

Această perspectivă l-a determinat pe William James să accentueze relația cauză-efect, predicția și controlul, observarea comportamentului, în dauna introspecției atente utilizate de structuraliști. Unele aspecte ale funcționalismului au fost evident antistructuraliste, probabil ca rezultat al lipsei de răbdare pentru detalii manifestată de James și a faptului că nu cunoștea suficient de bine limba germană (Boeree, 2006).

2.1. William James (1842-1910)

S-a născut în New York, ca fiu al unui intelectual bogat ale cărui preocupări erau distracțiile cu prietenii și discuțiile pe teme mistice inspirate din Swedenborg (om de știință, filosof și mistic suedez care a murit în 1772). Bunăstarea financiară îi fusese asigurată de bunicul său, prin afaceri imobiliare [fratele lui William, Henry, a fost unul dintre cei mai cunoscuți romancieri ai Statelor Unite]. Pasiunile sale inițiale erau artele, dar a renunțat pentru chimie, apoi pentru medicină. În 1867 a plecat să studieze fiziologia cu Helmholtz în Germania, unde a început să sufere din cauza unei depresii majore, însoțită de idei suicidare. În plus, avea dureri mari de spate, insomnie și dispepsie [senzație de disconfort digestiv apărută după masă]. S-a întors în Statele Unite pentru a-și obține licența în medicină, dar nu a scăpat de depresie.

În 1875, a ținut primul său curs de psihofiziologie, la Universitatea Harvard, punând și bazele unui laborator pentru demonstrații. În 1878 s-a căsătorit, fapt care i-a redus semnificativ depresia; în același an, a semnat un contract cu o editură pentru scrierea unui tratat de psihologie. Termenul era de doi ani, dar lui i-au trebuit doisprezece pentru a publica, în două volume, *The Principles of Psychology*. Doi ani mai târziu, a publicat o versiune mai scurtă, cu subtitlul *The Briefer Course*. Ușor de citit și foarte populare, cele două au fost cunoscute sub numele *The James* și *The Jimmy*. Nu i-a plăcut însă niciodată munca de cercetare; când laboratorul de la Harvard a fost modernizat, i-a propus lui Hugo Munsterberg să fie directorul acestuia. Mai mult decât atât, deși mulți îl consideră părintele psihologiei americane, înființând și un laborator de psihologie experimentală în 1880 (Boeree, 2006), s-a considerat mereu doar un filosof.

Dacă pentru structuraliști, conștiința era rezultatul direct al activității creierului, iar ca obiect de studiu propuneau elementul de conștiință, James a considerat că o asemenea viziune este depășită. Obiectul de studiu al psihologiei trebuia să fie analiza introspectivă a stărilor mentale de care suntem conștienți la un moment dat și funcțiile pe care acestea le îndeplinesc în organism. De vreme ce nivelul cunoașterii nu permitea identificarea exactă a relației fizic-psihic, James afirma cu tărie că psihologii trebuie să lase deoparte această problemă și să încerce să descrie și să explice procese precum raționamentul, atenția, voința, imaginația, memoria sau afectivitatea (Hunt, 1993).

Utilizând analiza introspectivă pentru a investiga conștiința, James identifica un flux neîntrerupt de gânduri complexe, considerate funcție a creierului, având ca scop supraviețuirea individului (la fel cum plămâni au ca funcție respirația). Conceptul de *flux al conștiinței* (*stream of*

consciousness) a fost rapid îmbrățișat de psihologi și a devenit important în cercetare și psihologia clinică.

James nu s-a considerat însă niciodată un psiholog; deși *The Principles of Psychology* s-a bucurat de apreciere, nu a creat un cadru teoretic bine determinat; adeseori, James susținea idei contrare cu același entuziasm. Ca urmare, influența lui James asupra psihologiei, deși considerabilă, este fragmentară; el nu a creat un sistem sau o școală de gândire și nu a avut un grup stabil de persoane care să-i continue ideile. Cu toate acestea, a transformat psihologia dintr-o știință abstractă, pe care mulți studenți o evitau din cauza metodologiei greoaie, într-una care se adresa direct intereselor și grijilor personale (*ibidem*).

2.2. John Dewey (1859-1952)

A construit o mișcare cunoscută în psihologie sub numele de *Școala de la Chicago*, în care a încercat să aplice în practică o serie de idei funcționaliste. Ideile formulate de James cu privire la fluxul conștiinței se regăsesc la Dewey în elaborarea unor teste pentru măsurarea inteligenței copiilor. În 1899 publica lucrarea *The Scholl and Society*, în care psihologia era văzută ca fundament al eficienței pedagogice. Pentru a avea succes, orice sistem de educație trebuie să satisfacă patru trebuințe psihologice ale copilului: conversația, curiozitatea, construcția și exprimarea artistică. Convins că sistemul de educație de atunci nu îndeplinește aceste criterii, Dewey înființa, cu aprobarea Departamentului de Pedagogie al Universității din Chicago, o „școală-laborator” pentru clasele primare, în care departamentele de psihologie, filosofie și pedagogie să colaboreze la fel de strâns precum cel de chimie și cel de fizică. Scopul școlii respective nu era de a forma cadrele didactice, ci de a studia modul în care gândesc și învață copiii și care sunt cele mai bune metode didactice în acest sens. Cunoscută și sub numele de „Școala lui Dewey” sau „Școala de la Chicago”, a

servit ca model pentru școli similare, adesea în campusuri universitare (Hothersall, 1995).

Convins că educația trebuie să încurajeze dezvoltarea, să mențină mintea activă și să permită copiilor să se implice în actul educativ, a respins metodele sterpe de transmitere a cunoștințelor în favoarea celor care dezvoltau creativitatea și adaptarea. Funcția cadrului didactic era așadar de a stimula gândirea divergentă și nu de a transmite cunoștințe. Din păcate, școala-laborator din Chicago a avut o viață destul de scurtă din cauza subfinanțării, descurcându-se timp de câțiva ani cu fonduri din donații și taxe. A fost comasată cu *The Teacher Training Institute* [echivalentul Departamentului pentru Pregătirea și Perfecționarea Personalului Didactic din România], fără știrea lui Dewey. Cu toate că i s-a oferit postul de director al acestuia, a refuzat și a demisionat nu peste mult timp. Ca urmare a eforturilor prietenului său Cattell, a primit un post la Universitatea Columbia, unde a rămas până la sfârșitul vieții.

Nota bene!

De fapt, structuralismul și funcționalismul au mai multe puncte în comun decât am crede la prima vedere. Ambele se abat oarecum de la tendințele psihologiei moderne, punând accent pe libera voință și considerând că obiectul de studiu al psihologiei este mintea umană. Atât Wundt, cât și James au fost empiriști, niciunul dintre ei nefiind de acord cu teza raționalistă a ineismului.

Bibliografie:

Boeree, C.G. (2006). *The History of Psychology. Part III. The 1800's*. Disponibil online la http://www.social-psychology.de/do/history_III.pdf; data consultării: 20.10.2009.

- Cattell, J.McK. (1888). The Psychological Laboratory at Leipzig. *Mind*, 13, 37-51. Disponibil online la <http://psychclassics.yorku.ca/Cattell/leipsic.htm>; data consultării: 19.10.2009.
- Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.
- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Lück, H. (1996). *Istoria psihologiei. Curente, școli, tendințe, perspective*. Universitatea de Vest, Timișoara, uz intern.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Petroman, P. (2003). *Devenirea diacronică a psihologiei: psihologie implicită*. Timișoara: Editura Eurobit.
- Marele dicționar al psihologiei (2006). București: Editura Trei.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt deosebirile dintre Wundt și James în ceea ce privește obiectul de studiu al psihologiei?
2. De unde reiese orientarea funcționalistă a lui J. Dewey?

Recomandări și aplicații:

1. Căutați informații despre teoria emoțiilor formulată de James. Unde se regăsesc principiile funcționalismului? Care sunt limitele teoriei?
2. Identificați în școala contemporană exemple de bune practici privind actul educațional. Găsiți puncte comune?

Tema nr. 9. Gestaltismul

A apărut în Germania ca reacție împotriva asociaționismului, gestaltiștii fiind convinși că misiunea lor este să salveze psihologia de elementarism, senzualism sau asociaționism. Noua teorie își propunea să depășească elementarismul sau reducționismul curentelor anterioare și să pătrundă în esența fenomenului studiat. Punctul de pornire era premisa conform căreia există *întreguri* a căror funcționare nu este determinată de elementele care le compun, ci de modul de interacțiune a acestora (Wertheimer, 1924).

În 1912, Max Wertheimer expunea pentru prima dată principiile teoriei gestaltiste, care au servit ulterior drept cadru conceptual pentru un grup restrâns de psihologi germani (apud Koffka, 1922). Gestaltismul era considerat mai mult decât o teorie a percepției, deși a pornit de la cercetarea experimentală intensivă a acesteia. Primele studii au fost legate mai ales de identificarea poziției unei linii luminoase în condiții de întuneric total (astfel stimulul era „rupt” de mediu, nemaexistând perceperea întregului).

O serie de studii începeau deja să arate, înaintea manifestării plenare a gestaltismului, că percepția este mai mult decât suma senzațiilor care o compun (exemplul clasic este al unei piese muzicale); este vorba despre percepția întregului, despre *Gestalt*. Observația care s-a impus a fost însă că dacă stimulii fizici respectivi erau modificați, menținându-se însă relația dintre ei, calitatea Gestalt-ului rămâne aceeași (de exemplu modificarea tonalității sau cântatul la alt instrument muzical a aceeși piese muzicale nu împiedică recunoașterea acesteia) (Köhler, 1959).

Primele studii încadrabile cu adevărat *gestaltiste* au fost realizate de Wertheimer, care investiga fenomenul mișcării aparente [dispariția unui obiect, însoțită imediat de apariția unui

al doilea obiect asemănător, creează iluzia deplasării primului obiect spre locul apariției celui de-al doilea]. Wertheimer concluziona astfel că scena percepută nu este un agregat de elemente nerelaționate, deși nu a oferit o explicație psihologică (*ibidem*). Pasul următor a fost identificarea interacțiunilor dintre elementele câmpului perceptiv staționar, demonstrând în mod clar că relațiile dintre obiectele percepute decid dacă ele vor fi identificate ca un întreg sau ca elemente izolate.

Interesul pentru percepție este explicabil: niciun alt proces psihic nu era atât de accesibil observației și experimentului. Gestaliștii sperau că după formularea unor principii valabile la acest nivel, va fi posibilă generalizarea lor pentru memorie, învățare, gândire sau motivație (ceea ce parțial s-a și întâmplat).

De-a lungul istoriei psihologiei moderne, persoana care realizează actul percepției a fost considerată un instrument pasiv de înregistrare (e drept, de o complexitate nemaipomenită). O astfel de psihologie nu reușea să clarifice natura percepției în viața de zi cu zi. Dezvoltările ulterioare ale gestaltismului au pus problema înțelegerii modului în care funcționarea percepției este influențată de alte funcții mentale concurente și cum acestea la rândul lor sunt influențate de procesul perceptiv (Bruner și Goodman, 1947).

1. Max Wertheimer (1880-1943)

De origine cehă, specializarea lui inițială a fost dreptul. Interesat de psihologie, a studiat la Universitatea din Berlin cu Carl Stumpf și a obținut doctoratul la Universitatea din Würzburg, sub conducerea lui Külpe, în 1904.

În vara anului 1910, fiind în concediu, călătorea cu trenul dinspre Austria spre Germania, când atenția i-a fost atrasă de mișcarea aparentă a stâlpilor, a gardurilor, a clădirilor pe care le vedea prin geamul trenului. Obiectele staționare păreau că se mișcă împreună cu trenul. Observația comună celor care au

călătorit vreodată cu trenul a iscat întrebări în mintea lui Wertheimer. Preocupat să afle de ce apare iluzia mișcării, și-a abandonat planurile de concediu, a coborât din tren la Frankfurt și a cumpărat un stroboscop simplu dintr-un magazin de jucării. În camera de hotel s-a jucat cu imaginile proiectate, un căluț și un copil. La rata potrivită de afișare, căluțul și copilul păreau să alerge, dar Wertheimer nu a reușit să găsească o explicație. A doua zi, s-a consultat cu profesorul Friedrich Schumann, de la Institutul de Psihologie al Universității din Frankfurt, o autoritate în percepția spațială. Profesorul nu a putut să ofere un răspuns, dar i-a pus la dispoziție laboratorul institutului pentru cercetări și i-a făcut cunoștință cu doi colegi ai săi, Kurt Koffka și Wolfgang Köhler. Când s-au întâlnit, Wertheimer avea 30 de ani, Koffka 24, iar Köhler 22; ei aveau să formeze triumviratul psihologiei gestaltiste (Hothersall, 1995).

În primele experimente din laboratorul lui Schumann, Wertheimer utiliza un tahistoscop pentru a proiecta o linie albă verticală, apoi una orizontală, pe un fundal negru. Cei trei subiecți ai săi, Koffka, Köhler și soția lui Koffka au descris aceeași experiență perceptivă: mișcarea aparentă a liniei. Fenomenul a fost denumit *phi* și a fost înțeles ca experiență psihologică ireductibilă la evenimentele sale componente.

În 1923, Wertheimer descria legile organizării formelor perceptuale, punând cititorul să-și imagineze că privește pe geam și vede case, copaci și o parte de cer. Teoretic, ar fi posibil ca persoana care privește pe geam să spună că vede 327 de nuanțe de culoare, dintre care 127 pentru case, 90 pentru copaci și 110 pentru bucățile de cer. Wertheimer era însă sigur că persoana va percepe case, copaci și cer, precizând în plus că organizarea elementelor percepute este o caracteristică a mediului și nu depinde de liberul arbitru al persoanei care realizează percepția (Wertheimer, 1923). El descrie astfel legea proximității, a similarității, a închiderii, a Gestalt-ului, oferind exemple pentru a ilustra fiecare lege și situațiile în care acestea

funcționează. Cele patru sunt considerate legi intrinseci ale organizării perceptive (sunt proprii elementelor care „se organizează” conform acestor principii).

Legile extrinseci nu au fost descrise atât de riguros; ele se referă la contribuția specifică adusă de subiect în organizarea câmpului perceptiv (Mânzat, 2007):

- legea montajului – se impune când pregnanța figurii este scăzută sau configurațiile sunt slabe, vagi, neregulate, asimetrice. Ca urmare, ceea ce este perceput depinde de starea de pregătire a celui care percepe (fenomenul *amorsajului* din psihologia cognitivă);
- legea lui G. Murphy – orice percepție apare ca un compromis între experiența trecută și experiența actuală.

2. Wolfgang Köhler (1887-1967)

Primele sale experimente au avut ca subiecți un câine, o găină și o fetiță. Pornind de la ipoteza că una dintre caracteristicile rezolvării inteligente a problemei este capacitatea subiectului de a alege o soluție indirectă când cea directă este blocată, Köhler a construit, lipit de peretele unei clădiri, un gard în forma literei L. Subiectul plasat pe latura lungă vedea prin gard o recompensă (mâncare, păpușă); doar câinele și copilul au reușit să ocolească gardul și să ajungă la recompensă. Köhler a concluzionat că în această situație ei sunt capabili să rezolve rațional problema (Hothersall, 1995).

Köhler a rămas însă cunoscut pentru studiile sale privind inteligența la cimpanzei, în Stațiunea Antropoidă din Tenerife. Într-un prim experiment, un mănunchi de banane era suspendat și mișcat pe tavanul cuștii. Cimpanzeii nu puteau să îl atingă prin săritură, astfel încât au fost nevoiți să caute căi indirecte pentru a ajunge la hrană. Una dintre maimuțe, Chica, s-a urcat pe o cutie aflată într-o margine a cuștii și a așteptat apoi cu membrele ridicate ca bananele să se apropie. Experimentul a durat

aproximativ un minut. Alte experimente presupuneau utilizarea bețelor sau a combinațiilor de bețe (*ibidem*).

Urmărirea cu asiduitate a comportamentului animalelor, sesizarea ivirii soluției într-o situație nouă l-au condus pe Köhler la utilizarea noțiunii de *insight* (*einsicht*), tradus ca înțelegere imediată, restructurare perceptivă.

3. Kurt Lewin (1890-1947)

A văzut persoana ca un câmp complex de energie, un sistem dinamic de trebuințe și tensiuni care direcționează percepțiile și acțiunile acesteia. Comportamentul este așadar funcție de persoana care interacționează cu mediul; fiecare individ evoluează într-un *câmp psihologic*. Acesta conține scopuri ale individului, cu valență pozitivă sau negativă, care creează vectori de atracție sau respingere. Lewin creează așadar în *A Dynamic Theory of Personality* o psihologie topografică. Mai târziu, în *Environmental Forces in Child Behavior and Development*, descrie câmpul psihologic al copilului și modul în care acesta devine complex și din ce în ce mai diferențiat. A desfășurat experimente similare cu ale lui Köhler, descriind modul în care copilul alege de exemplu ciocolata aflată dincolo de o barieră, alegând o direcție de deplasare opusă celei a vectorului (Hothersall, 1995).

Interesantă ni se pare descrierea conflictului de tip apropiere-apropiere (mers în oraș cu prietenii, ieșit la picnic), în care persoana trebuie să aleagă între două activități, ambele cu valență pozitivă. Adesea, după ce alegerea este făcută, varianta aleasă pare inferioară celeilalte. Conflictul de tip apropiere-evitare presupune prezența a doi vectori opuși, Lewin oferind în acest sens exemplul unui copil aflat pentru prima dată la malul mării, dorind să atingă apa, dar totodată temându-se de valuri. Al treilea tip de conflict descris de Lewin este cel de tip evitare-evitare (de exemplu când copilul este amenințat cu o pedeapsă dacă nu desfășoară o acțiune neplăcută pentru el). După Lewin,

cel mai probabil rezultat este o variantă intermediară, în care copilul încearcă să scape din câmpul psihologic (*ibidem*).

Bibliografie:

Bruner, J.S., Goodman, C.G. (1947). Value and need as organizing factors in perception. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 42, 33-44.

Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.

Köhler, W. (1959). Gestalt Psychology Today. *American Psychologist*, 14, 727-734.

Koffka, K. (1922). Perception: An introduction to the *Gestalttheorie*. *Psychological Bulletin*, 19, 531-585. Disponibil online la <http://psychclassics.yorku.ca/Koffka/Perception/perception.htm>; data consultării: 12.10.2009.

Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.

Wertheimer, M. (1923). Laws of organization in perceptual forms. *Psychologische Forschung*, 4, 301-350. Disponibil online la <http://psychclassics.yorku.ca/Wertheimer/Forms/forms.htm>; data consultării: 21.10.2009.

Wertheimer, M. (1924). *Gestalt Theory*. Disponibil online la <http://gestalttheory.net/archive/wert1.html>; data consultării: 21.10.2008.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care este obiectul de studiu al psihologiei conform perspectivei gestaltiste?
2. Descrieți conflictele de tip apropiere-apropiere, apropiere-evitare și evitare-evitare. Oferiți exemple pentru fiecare și desenați diagrama câmpului psihologic pentru exemplele oferite.

Recomandări și aplicații:

Căutați informații despre legile gestaltismului. Găsiți aplicații moderne ale acestora? Cum ar arăta un Univers în care obiectele nu sunt organizate conform acestor legi?

Tema nr. 10. Behaviorismul și neobehaviorismul

La începutul anilor 1900, după zeci de ani de studiu al conștiinței umane, se părea că psihologia era pe punctul de a o înțelege. Wundt și James își expuseseră concepția cu privire la acest subiect, Freud era în plină construcție a teoriei psihanalitice, iar Binet pregătea măsurarea inteligenței.

În același timp, un curent care câștiga din ce în ce mai mulți adepți căuta să elimine din discuție studiul minții umane: aceasta ar fi doar o iluzie; nu există un sine necorporal înăuntrul nostru; experiențele mentale, inclusiv conștiința, sunt doar evenimente fiziologice care au loc la nivelul sistemului nervos ca urmare a influenței stimulilor. În sprijinul acestui curent au venit studiile din psihologia animală, conform cărora comportamentul animal putea fi explicat fără a face apel la concepte mentaliste. De vreme ce omul este înrudit cu animalul, de ce nu se poate face acest lucru și pentru el?

Comportamentul ar trebui așadar să devină obiectul de studiu al psihologiei, deoarece este vizibil, observabil; ar trebui să se renunțe la ipotezele vizând funcții invizibile, iar în locul lor să se identifice legi derivate din fenomene observabile, precum este condiționarea.

Din punct de vedere filosofic, behaviorismul a fost inspirat de pragmatism, apărând în primul rând ca reacție împotriva introspecționismului [pragmatismul susține că nu putem vorbi despre adevărul unor idei decât în condițiile în care facem referire la modul în care ele „devin” adevărate în cursul acțiunii umane, deci dacă „dau randament”].

În istoria psihologiei, sâmburele behaviorismului poate fi identificat în preocupările timpurii ale lui Thorndike, care pentru lucrarea de licență dorea să cerceteze inteligența puilor de găină. Observarea comportamentului acestora în labirint îl determina să concluzioneze că puii de găină, „confrunțați cu

singurătatea și pereții constrângători, răspundeau cu aceleași acțiuni pe care le-ar fi utilizat într-o situație naturală. Unele dintre aceste acțiuni au dus la succes, iar plăcerea obținută astfel a dus la repetarea lor. Absența plăcerii a dus la renunțarea la celelalte.” (apud Hunt, 1993). Studiile ulterioare, realizate tot pe animale, l-au făcut să concluzioneze că animalele învățau să scape nu apelând la rațiune, ci prin încercare și eroare, eliminând treptat mișcările de prisos și întărind legătura dintre comportament și scopul dorit. Thorndike formulează astfel *legea efectului* – consecințele unor acțiuni determină dacă acestea vor deveni răspunsuri standard la stimuli dați. Cea de-a doua lege pe care a formulat-o a fost *legea exercițiului* – un răspuns va fi cu atât mai puternic asociat cu un stimul cu cât a fost asociat mai frecvent, mai intens și mai durabil cu situația respectivă. Efectul asupra gândirii psihologice a fost imediat, înnoind cercetările bazate pe legile asociației; cele două legi au devenit în timp baza psihologiei behavioriste.

O altă contribuție esențială pentru dezvoltarea behaviorismului a avut-o I.P. Pavlov, care în timpul studiilor sale privind reflexul gastric a observat un fenomen extrem de iritant pentru el: câinele saliva când nu ar fi trebuit să saliveze, când nu i se administra hrană. Deși nu a dorit inițial să studieze fenomenul, a decis că este vorba totuși de ceva pur fiziologic și care merită investigat mai atent. De vreme ce salivarea era un efect natural la hrană, a numit hrana *stimul necondiționat*, iar salivarea *răspuns necondiționat*. Asocierea repetată a stimulului necondiționat (hrana) cu sunetul unui clopoțel, urmată de prezentarea izolată a sunetului respectiv producea în cele din urmă tot reflexul salivar. Sunetul a fost numit *stimul condiționat*, iar salivarea, efect al sunetului, a constituit *reflexul condiționat*. După descoperirile inițiale, s-a jonglat cu variabile precum durata de timp dintre prezentările stimulilor, durata care se scurge până la extincția răspunsului condiționat, generalizarea acestuia sau diferențierea stimulilor condiționați.

Cel care a formulat manifestul behaviorist a fost însă John Watson, în articolul *Psychology As the Behaviorist Views It*, publicat în revista *Psychological Review*. Behaviorismul radical prezentat este fundamental diferit de curentele tradiționale, prin urmare nu este de mirare că adesea a fost greșit înțeles. El oferă o alternativă conceptualizării tradiționale a lumii interne, evitând câteva dintre problemele insolubile ale acesteia. Mai târziu, Skinner a încercat în repetate rânduri să descrie această alternativă, dar succesul său a fost limitat de opacitatea stilului său de exprimare scrisă și de aplicațiile sale uneori exagerate. Abordarea behavioristă clasică s-a concentrat doar asupra comportamentelor observabile, asupra răspunsurilor subiecților la stimulii externi, rolul forțelor inconștientului și conștientului fiind negat. Perspectiva a fost foarte populară în anii 1920, fiind însă și azi o forță în psihologie. Pentru behavioriștii ortodocși, personalitatea este în continuare doar o acumulare de răspunsuri învățate la stimuli, desemnând prin urmare doar comportamentele observabile și manipulabile.

Cu toate că atât Skinner, cât și Bandura sau Rotter sunt reprezentanți ai curentului behaviorist, modul în care ei au înțeles personalitatea este diferit. Skinner urmează îndeaproape tradiția deschisă de Watson, considerând că rolul forțelor interne este irelevant; Bandura și Rotter, deși se concentrează la fel ca și Skinner asupra comportamentelor observabile, recunosc în același timp existența unor variabile cognitive interne, cu rol de mediatori între stimul și răspuns (Bonchiș, Drugaș, Trip și Dindelegan, 2009).

1. John Broadus Watson (1878-1958)

Născut într-o familie săracă, s-a aflat în copilărie la un pas de delincvență, după care la 15 ani are o criză puternică de identitate și începe să studieze cu fervoare. Termină liceul, apoi se înscrie la Universitatea din Chicago, unde îl va avea ca profesor și pe John Dewey, pe care îl consideră

incomprehensibil, ceea ce îl face să renunțe la filosofie și să se îndrepte spre psihologie și neuropsihologie. Sărac lipit, s-a întreținut în timpul facultății debarasând mesele în cafenele, făcând curățenie în laboratorul de psihologie sau hrănind cobaii.

În 1902 trăiește o cădere nervoasă severă, din cauza fricii de întuneric de care suferea încă din copilărie, din cauza poveștilor pe care le auzise despre Satana care își face treburile murdare noaptea (Boeree, 2006a). Își revine încet, iar un an mai târziu obține doctoratul cu funcționalistul James Angell și se căsătorește cu o colegă de facultate, Mary Ickes.

În 1913 publica *articolul manifest al behaviorismului*, în primele rânduri exprimând foarte clar ce ar trebui să fie psihologia și care ar trebui să fie scopul ei: „Așa cum o vede un comportamentalist, psihologia este o ramură obiectivă, experimentală, a științelor naturale. Scopul său teoretic este predicția și controlul comportamentului. Introspecția nu este una dintre metodele ei [...] În efortul său de a descrie o schemă unitară a răspunsului animal, comportamentalistul nu recunoaște nicio linie de demarcație între om și animal...” (Watson, 1913, p. 158).

Psihologia trebuia să-și modifice punctul de vedere, să renunțe la studiul fără finalitate al conștiinței, altfel s-ar ajunge în cele din urmă la poziția absurdă de a căuta conștiința animal. Organismele se adaptează mediului prin intermediul echipării genetice și al obișnuințelor. Cunoscând faptul că anumiți stimuli determină apariția aceluiași răspunsuri, este posibilă anticiparea comportamentului uman. Watson recunoaște însă că la om este dificil de delimitat între ceea ce este moștenit genetic și ceea ce este învățat [oferă însă un exemplu în care delimitarea se face mult mai ușor, descriind comportamentul unor păsări din Insula Tortuga].

Scopul psihologiei nu trebuie să fie așadar descrierea și explicarea stărilor de conștiință, care nu au finalitate în sine, și nici antrenarea introspecției, ci utilizarea practică a datelor

(*ibidem*). Watson impunea astfel creșterea numărului de ramuri ale psihologiei. Behaviorismul trebuia să fie „noua psihologie practică” pe care toată lumea trebuia să fie capabilă să o folosească. De îndată ce datele noii psihologii erau obținute pe cale experimentală, profesorii, medicii sau juriștii ar trebui să le folosească în practica lor. În martie 1916, Watson publica *Locul reflexului condiționat în psihologie*, care a deschis larg porțile afirmării behaviorismului.

În iarna anului 1919, Watson iniția unul dintre cele mai controversate experimente din psihologia modernă. Împreună cu o asistentă, Rosalie Rayner, a început un program de condiționare a fricii la un copil, „micul Albert”, utilizând ca metodă condiționarea clasică (Hothersall, 1995). Stimulul necondiționat utilizat era un zgomot puternic produs în spatele capului lui Albert, cu un ciocan pe un drug de fier. Stimulul condiționat a fost un șobolan alb, față de care la început copilul nu manifesta niciun fel de teamă. Ca efect al condiționării, a apărut reacția de teamă la vederea animalului; fobia indusă nu s-a redus însă doar la șobolan, ci s-a extins la animale cu blană [cu toate că este foarte cunoscut în psihologie, cei care descriu experimentul lui Watson o fac în moduri diferite, de la vârsta lui Albert la tipul stimulului condiționat, de la rezultatul comportamental la intervențiile ulterioare asupra eliminării fobiei].

Watson afirma – referindu-se direct la acest tip de experiment: „Dați-mi un copil și îl voi face să se cațere sau să-și folosească mâinile pentru a construi clădiri din piatră sau lemn... Îl voi face hoț, răufăcător sau toxicoman. Posibilitățile în orice direcție sunt nenumărate... Oamenii se construiesc și nu se nasc.” (*ibidem*, p. 469).

Relația cu Rosalie a continuat după încheierea experimentului, transformându-se într-una amoroasă. Deși își înșelase soția și cu alte ocazii, de data aceasta scandalul creat inclusiv în presă a pus punct carierei academice a lui Watson. Ca

urmare, s-a orientat spre o latură mai puțin experimentală a behaviorismului, încercând să explice aspectele practice ale teoriilor sale. Behaviorismul trebuia să fie cheia prin care ori societatea putea fi modificată pentru a se potrivi comportamentului grupurilor sau indivizilor, ori indivizii puteau fi modelați pentru a se potrivi mediului.

2. Burrhus Frederic Skinner (1904-1990)

Pentru mai bine de trei decenii, între 1945 și 1975, Skinner a fost cel mai cunoscut psiholog pe plan mondial. În 1970, un eșantion de 1000 de membri ai Asociației Psihologilor Americani l-a declarat ca fiind psihologul cu cea mai mare influență în psihologia contemporană (Hothersall, 1995).

Skinner nu s-a ocupat în mod special de subiectul personalității umane, pe care o vedea doar ca o etichetă pentru anumite aspecte de comportament, prin urmare el nu a oferit o teorie a personalității în adevăratul înțeles al cuvântului. A încercat în schimb să ofere explicații pentru întregul comportament uman, respingând orice încercare de teoretizare pe marginea subiectului personalității. Skinner a susținut că psihologia trebuie să își restricționeze domeniul la ceea ce poate fi văzut, manipulat și măsurat în laborator, adică la comportamentul observabil. El nu afirmă însă că procesele interne (fiziologice sau mentale) nu există; mai mult, spre sfârșitul vieții a afirmat că psihologia trebuie să fie capabilă să explice aspectele vieții interne care pot fi observate obiectiv (Malone și Cruchon, 2001).

Skinner și-a bazat studiile asupra comportamentului pe animale (șoareci și porumbei). Asta nu a împiedicat aplicarea cu succes a teoriei lui în cazul oamenilor, psihologul american considerând că diferențele dintre modurile de răspuns ale animalelor și oamenilor sunt diferite doar în ceea ce privește complexitatea, mecanismele care stau la baza răspunsurilor fiind de fapt similare.

Skinner s-a născut în Susquehanna, Pennsylvania, în 20 martie 1904. A avut libertatea de a profita de tot ceea ce viața într-un mic oraș american poate să ofere: a fost în excursii, s-a alăturat cercetașilor, a luat lecții de pian, a cântat la saxofon ca membru al unei formații locale, a tuns gazonul, a lucrat într-un magazin de pantofi și a construit diverse lucruri pe care le-a vândut, fiind extrem de îndemânatic (Keller, 1991). A avut o puternică dorință de aventură, conducând la un moment dat o coborâre cu canoa pe râul Susquehanna.

Părinții săi i-au indus un simț puternic al comportamentului corect, Skinner mărturisind că a fost învățat să se teamă de Dumnezeu, de poliție și de ceea ce cred oamenii. Întăririle din partea mamei au fost mai ales sub forma întrebării „Ce vor crede oamenii?”. Bunica l-a învățat ce este Iadul, arătându-i jarul din sobă, iar tatăl, un avocat ambițios, i-a arătat ce înseamnă să devii un infractor, ducându-l să viziteze închisoarea. Aceste lucruri, precum și altele, i-au marcat viața de adult, făcându-l să conștientizeze că foarte multe aspecte ale vieții adulte sunt determinate de întăririle din copilărie.

A frecventat cursurile Colegiului Hamilton, dorind să ajungă scriitor sau poet. A urmat un singur curs de psihologie, predat de William Squires, care își obținuse doctoratul cu Wundt, la Leipzig. Cursul nu l-a impresionat și s-a orientat mai mult asupra scrisului, publicând în revistele pentru studenți. Laudele primite din partea poetului Robert Frost l-au determinat să își închine scrisului anul următor absolvirii, dar după un an de căutare a abilităților și o excursie în Europa a renunțat, considerând că nu are nimic despre ce să scrie, și și-a modificat planurile privind cariera (*ibidem*).

Skinner a citit proaspăt publicata carte a lui Watson, *Behaviorism*, sub influența aprecierilor pozitive ale lui Bertrand Russell (unul dintre filosofi lui preferați). Studiul comportamentului i s-a părut atrăgător, mai ales pentru că în copilărie, în Susquehanna, îi făcuse plăcere să observe animalele

și oamenii. În urma lecturii cărții lui Pavlov, *Reflexele condiționate*, a hotărât că viitorul lui este în psihologie și a intrat la Universitatea Harvard (Hothersall, 1995). În timpul anilor petrecuți la Harvard și-a dezvoltat propria perspectivă asupra studiului comportamentului și a devenit un behaviorist atât de convins încât, în momentul în care Gordon Allport i-a cerut la susținerea dizertației să reliefeze câteva obiecții la adresa behaviorismului, nu a putut găsi nici măcar una.

În 1936, Skinner s-a mutat la Universitatea Minnesota, iar în 1938 a publicat *Comportamentul organismelor*, descrisă ca fiind una dintre puținele cărți care au schimbat fața psihologiei moderne. În 1945 s-a mutat la Universitatea Indiana, dar doi ani mai târziu s-a întors la Harvard.

Skinner s-a retras din activitatea de profesor la Harvard în 1974, dar a continuat să contribuie la dezvoltarea psihologiei. Experiențele de bătrânețe au fost reunite în cartea *Enjoying Old Age (Bucuriile bătrâneții)*, o colecție de prescripții comportamentale pentru oamenii în vârstă („Pregătește noi jocuri pentru a-i amuza pe nepoți când te vizitează” sau „Chiar și cu riscul de a fi disprețuit de contemporanii tăi mai tineri, recunoaște singur că citești romane polițiste și urmărești telenovele”).

Asociația Psihologilor Americani a recunoscut în numeroase rânduri contribuția lui Skinner la domeniul psihologiei, printre distincțiile și premiile oferite numărându-se *The Distinguished Contribution Award* (1958) și *The Gold Medal Award* (1972). În 10 august 1990, lui Skinner i s-a acordat un premiu fără precedent: *The Lifetime Contribution to Psychology Award*. În discursul de mulțumire, care a durat un sfert de oră, Skinner a susținut din nou, uimindu-și auditoriul, că abordarea cognitivă este doar o invenție a psihologiei. A decedat opt zile mai târziu, la vârsta de 86 de ani, din cauza leucemiei (Hergenhahn și Olson, 1999).

Carierea lui Skinner a fost una lungă, distinsă cu premii, onoruri și realizări. Raymond Fowler afirma într-un editorial dedicat amintirii lui Skinner că pierderea acestui distins savant este atenuată doar de faptul că realizăm ce mult noroc am avut să îl avem ca și contribuitor strălucit la domeniul psihologiei pentru 63 de ani, o perioadă mai lungă decât jumătate din istoria disciplinei. Nimeni nu poate să nege că Skinner a lăsat o amprentă permanentă asupra psihologiei (Fowler, 1990).

3. Edward Chace Tolman (1866-1959)

Susține existența unor variabile intermediare în relația dintre stimul și răspuns, variabile care ar fi de natură cognitivă sau motivațională. S-a specializat în învățarea animală, concluzionând în urma experimentelor realizate că una dintre trăsăturile esențiale ale comportamentului este intenționalitatea (Mânzat, 2007).

Numele lui Tolman este legat mai ales de conceptul de *map-making*, de construire a hărților mintale de către șobolanii din labirint. Harta mentală sau cognitivă este o reprezentare internă pe care un subiect și-o face despre organizarea spațiului în care se deplasează. Din punct de vedere teoretic, acest concept prezintă două aspecte importante: (a). inserează o variabilă intermediară între stimul și răspuns; (b). sugerează că învățarea motorie, cum este parcurgerea unui labirint, pune în joc alte mecanisme decât înlănțuirea de mișcări: introducerea în memorie a unor informații despre organizarea spațială a mediului. Prin extensie, expresia *hartă cognitivă* este adesea aplicată la orice reprezentare realizată de subiect pe baza informațiilor din mediu, destinate apoi să-i ghideze comportamentele (vezi și Drugaș și Cioară, 2003).

4. John Dollard (1900-1989) și Neal Miller (1909-2002)

Asemenea lui Skinner, Dollard și Miller nu au ezitat să folosească animale precum șoarecii pentru a face inferențe

despre comportamentul uman. Cei doi au cules de asemenea informații de la nevroticii care căutau tratament psihiatric. Motivele care stau la baza acestor alegeri sunt legate în primul rând de posibilitatea de a observa comportamentul participanților în condiții controlate.

Dollard s-a născut în Menasha, Wisconsin, în 29 august 1900. Când avea aproape 18 ani, tatăl său, inginer de căi ferate, a fost ucis într-un accident feroviar. După un scurt stagiu militar, Dollard s-a înscris la Universitatea Wisconsin, unde a studiat limba engleză și comerțul. După absolvire a rămas în cadrul universității, activând în calitate de colector de fonduri pentru Wisconsin Memorial Union. Această activitate i-a prilejuit întâlnirea cu Max Mason, care i-a devenit un al doilea tată și pe care l-a însoțit la Universitatea Chicago, fiindu-i asistent din 1926 până în 1929. Și-a obținut doctoratul în sociologie în 1931, iar în anul următor a călătorit în Europa, fiind psihanalizat de Hans Sachs (Boeree, 2006b).

În 1933 a început să predea sociologie la Institutul de Relații Umane din cadrul Universității Yale, iar din 1948 a intrat în domeniul psihologiei. La Yale l-a cunoscut pe Neal Miller (care venise și el la aceeași instituție în 1936), și a format cu el o strânsă colaborare, publicând în 1939 *Frustrare și agresivitate* (*Frustration and Aggression*), împreună cu alți membri ai Institutului de Relații Umane. Cartea încerca să analizeze frustrarea și consecințele ei în termeni de stimul-răspuns. Puțin timp după aceea, cei doi au publicat lucrarea *Social Learning and Imitation* (*Învățarea socială și imitația*), care analiza câteva probleme complexe de comportament în contextul principiilor învățării.

John Dollard a decedat în 8 octombrie 1989.

Neal Elgar Miller s-a născut în Milwaukee, Wisconsin, în 3 august 1909. Familia s-a mutat însă în statul Washington pentru ca tatăl său, psiholog școlar, să poată preda la un colegiu. Neal Miller a absolvit Universitatea Washington, unde a studiat

cu faimosul teoretician al învățării Edwin Guthrie. Doctoratul l-a obținut la Yale în 1935, unde a studiat cu o altă personalitate din domeniul teoriilor învățării, Clark Hull, care a avut o influență majoră asupra teoriei lui Miller privind personalitatea, Miller încercând să exploreze relația dintre teoria lui Hull și cea a lui Freud.

La scurtă vreme după obținerea doctoratului a plecat în Europa în scopuri de cercetare și a fost psihanalizat de Heinz Hartmann. În 1936 s-a întors la Yale și a lucrat în cadrul Institutului de Relații Umane (institutul avea ca scop explorarea relațiilor interdisciplinare dintre psihologie, psihiatrie, sociologie, antropologie, economie și drept).

În 1966 s-a mutat la Universitatea Rockefeller, unde a activat ca profesor de psihologie și a avut funcția de șef al laboratorului de psihologie fiziologică.

De-a lungul anilor, Miller s-a remarcat ca un cercetător curajos, doritor să aplice metode rigurose științifice pentru a studia aspectele subiective ale experienței umane. Miller a explorat posibilitatea oamenilor de a controla mediul intern al propriului organism, cercetările sale în domeniul *biofeedback*-ului aducând o contribuție importantă (Hergenhahn și Olson, 1999) (în *biofeedback* se utilizează un aparat pentru a afișa sonor și vizual starea unei funcții biologice – de exemplu frecvența cardiacă – pe care, în timp, pacienții învață să o controleze voluntar).

5. Albert Bandura (1925-)

La fel ca Skinner, Bandura consideră că atât comportamentul normal, cât și cel deviant sunt învățate. Similitudinile se opresc însă aici. Bandura a criticat insistența lui Skinner de a studia individul (mai ales din regnul animal) în dauna studiului oamenilor aflați în interacțiune. Abordarea lui Bandura ia în calcul comportamentul, considerând că acesta este format și modificat în contextul social. Deși el recunoaște că

mare parte a învățării are loc ca urmare a întăririlor, accentuează în același timp că aproape orice tip de comportament poate fi învățat în absența acestora. Indivizii pot să învețe prin întărire vicariantă, observând comportamentul celorlalți și consecințele acelor comportamente. Bandura promovează o formă mai puțin extremă a behaviorismului, considerând că procesul de observare a celorlalți ca mijloc de învățare este mediat de factori cognitivi. Bandura însuși mărturisea că nu se consideră un behaviorist, în ciuda celor care l-au încadrat în acest curent, deoarece abordarea lui trece de limitele acestuia, devenind social-cognitivă (ca și a lui Walter Mischel, care pune un accent deosebit pe rolul factorilor cognitivi) (Bandura, 2001).

Bandura s-a născut în Mundare, un mic oraș din provincia Alberta, Canada. Părinții lui erau fermieri de origine poloneză. Pentru că a frecventat o școală cu 20 de elevi și doi profesori, a trebuit să se educe singur, la fel ca și colegii lui, dar acest lucru nu a fost neapărat rău. 60% dintre elevi au obținut diplome de licență la diverse universități din lume, fapt fără precedent pentru micul oraș de fermieri. Bandura a tras o concluzie importantă din primele sale experiențe educaționale: conținutul multor manuale este perisabil, dar uneltele autoformării vor fi utile de-a lungul întregii vieți (Zimmerman și Schunk, 2003).

După absolvirea liceului, a lucrat pe timpul verii la autostrada Alaska, împreună cu oameni care veniseră în acest stat pentru a scăpa de o serie de probleme cu legea, ceea ce i-a oferit prilejul de a cunoaște în profunzime psihopatologia vieții cotidiene (Hengerhahn și Olson, 1999).

Căutând o climă mai caldă, Bandura s-a înscris la Universitatea British Columbia, dar opțiunea pentru psihologie i-a venit întâmplător, răsfoind de plictiseală, înaintea orelor de engleză, un curs introductiv de psihologie (Bandura, 2002). A obținut doctoratul în 1952, la Universitatea Iowa, locul în care și-a cunoscut și viitoarea soție. S-a alăturat apoi Universității

Stanford, unde a și rămas, lucrând în 1969 la Centrul de Cercetări Avansate ale Științelor Comportamentale și fiind consultant al câtorva agenții guvernamentale, inclusiv Administrația Veteranilor. Are un număr record de publicații; în 1973 a fost ales președinte al Asociației Psihologilor Americani.

6. Walter Mischel (1930-)

Abordările tradiționale au considerat vreme îndelungată că situațiile nu sunt decât erori sau „zgomot” care afectează consistența personalității și invarianța sa. Prin urmare, realizarea unei medii a comportamentului individului în situații diferite a devenit o practică des utilizată. Contrazicând această tendință, Mischel și colaboratorii săi (2002) demonstau că variabila „situație” poate fi încorporată cu succes într-un design care caută stabilitatea personalității. Oamenii sunt caracterizați de tipare distincte și stabile de comportament în situații diferite (de exemplu, persoana face X când se întâmplă A, dar Y când se întâmplă B). Acest tipar comportamental constituie o „semnătură” care oferă o porțiță spre studierea dinamicii individului în anumite circumstanțe (Shoda și Mischel, 2000).

Mischel este unul dintre cei mai aprigi contestatari ai teoriei trăsăturilor, afirmând în 1968 că trăsăturile globale și stările sunt unități prea grosiere pentru a surprinde adecvat extraordinara complexitate și subtilitatea discriminărilor pe care le fac oamenii în mod constant. Această conceptualizare în termeni de trăsături duce prin urmare la o viziune simplistă asupra naturii umane, care ignoră atât bogăția, cât și unicitatea vieții individuale (apud Mischel, 2004).

S-a născut în 22 februarie 1930 în Viena, la distanță foarte mică de locuința lui Freud. Când Mischel avea 9 ani, germanii au invadat Austria, iar familia s-a mutat în Statele Unite, stabilindu-se în cele din urmă în vestitul cartier al New-York-ului, Brooklyn. Deși a obținut o bursă de studiu în facultate, Mischel a fost nevoit să lucreze, din cauza îmbolnăvirii

tatălui său. S-a înscris în cele din urmă la Universitatea New York, unde și-a dezvoltat interesul pentru pictură, sculptură și psihologie.

În timpul facultății, Mischel nu a fost foarte încântat de teoria behavioristă, fiind atras în schimb de psihanaliză. În același timp, și-a întărit înclinațiile umaniste citind filosofie existențială și poezie. După absolvire a început un masterat în psihologie clinică, iar între timp a lucrat ca asistent social în domeniul delincvenței juvenile. Această muncă l-a făcut să se îndoiască de utilitatea teoriei psihanalitice (Hergenhahn și Olson, 1999).

Între 1953 și 1956 a studiat pentru a-și obține doctoratul la Universitatea de Stat Ohio, unde a ajuns sub influența lui George Kelly și Julian Rotter, influență vizibilă în teoria sa. Timp de doi ani după obținerea doctoratului a locuit într-un sat din Caraibe, studiind cultele religioase care practicau posesiunea spiritelor. Atunci a observat că oamenii au capacitatea de a respinge recompense imediate, dar mici, în favoarea unora mai mari, dar amânate. Băștinașii cu o astfel de capacitate aveau trebuințe mai ridicate de realizare și manifestau mai multă responsabilitate socială.

A început să lucreze din 1960 la Harvard, unde interesul lui pentru teoria și evaluarea personalității a crescut în urma discuțiilor cu Gordon Allport. În 1962, s-a mutat la Universitatea Stanford, unde a devenit coleg cu Bandura. După mai mult de 20 de ani, în 1983, s-a întors la New-York, la Universitatea Columbia, unde a și rămas.

7. Julian Rotter (1916-2014)

Utilizând o mare varietate de tehnici, Rotter și colaboratorii săi au studiat indivizi umani normali, mai ales copii și studenți. Personalitatea se află în continuă schimbare, ca rezultat al expunerii la situații mereu noi; cu toate acestea, ea beneficiază de un nivel ridicat de stabilitate, pentru că este

influențată de experiențele trecute. Prin urmare, pentru a înțelege comportamentul unei persoane, trebuie să-i studiem trecutul. Teoria lui Rotter se bazează pe o abordare experimentală riguroasă și bine controlată, caracteristică mișcării behavioriste. Deși el se concentrează asupra evenimentelor subiective, nu minimizează așadar rolul evenimentelor externe. Întăririle sunt luate în calcul, deoarece ființa umană este motivată să obțină cât mai multe întăriri pozitive și să evite pedepsele. Astfel, abordarea lui Rotter încearcă să integreze două tendințe importante în cercetarea personalității: teoriile întăririlor și teoriile cognitive. El însuși își descria perspectiva asupra personalității în termenii interacțiunii dintre individ și mediul său plin de semnificație (Rotter, 1982, apud Schultz, 1986).

Rotter nu a scris despre copilăria sau adolescența sa. A absolvit Colegiul Brooklyn în 1937, iar doctoratul l-a obținut la Universitatea Indiana, în 1941. Alfred Adler a avut o influență majoră asupra lui în anii de colegiu, Rotter frecventând câteva conferințe ale acestuia și vizitându-l și acasă. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a lucrat ca psiholog pentru armata Statelor Unite, iar după război a început să lucreze la Universitatea de Stat Ohio, unde George Kelly era șeful programului de psihologie clinică. Aici, Rotter a condus un număr mare de cercetări în domeniul teoriei învățării sociale și a atras un mare număr de studenți remarcabili, care și-au dezvoltat la rândul lor cariere strălucite. În 1963, Rotter s-a mutat la Universitatea Connecticut, unde a continuat să-și rafineze teoria asupra personalității (Schultz, 1986).

Bibliografie:

- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 1-26.
- Bandura, A. (2002). Autobiography. In Lindzey, M.G., & W.M. Runyann (Eds.), *A History of Psychology in*

- Autobiography* (vol. IX, pp. 42-75). Washington, DC: American Psychological Association.
- Boeree, C.G. (2006a). *The History of Psychology. Part IV. The 1900's*. Disponibil online la http://www.social-psychology.de/do/history_IV.pdf; data consultării: 23.10.2009.
- Boeree, C.G. (2006b). *Personality Theories. John Dollard*. Disponibil on-line la http://www.social-psychology.de/do/pt_dollard.pdf; data consultării: 16.05.2009.
- Bonchiș, E., Drugaș, M., Trip, S., Dindelegan, C. (2009). *Introducere în Psihologia personalității (ed. a II-a)*. Oradea: Editura Universității din Oradea.
- Dragaș, M., Cioară, M. (2003). Hărțile conceptuale ale bolii – factori determinanți și modalități de modificare. *Analele Universității din Oradea, Fascicula Psihologie*, 4, 85-106.
- Fowler, R.D. (1990). In memoriam: Burrhus Frederic Skinner, 1904-1990. *American Psychologist*, 45, 1203.
- Hergenhahn, B.R., Olson, M.H. (1999). *An Introduction to Theories of Personality (5th ed.)*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.
- Hunt, M. (1993). *The Story of Psychology*. New-York: Anchor Books.
- Keller, F.S. (1991). Burrhus Frederic Skinner (1904-1990). *Journal of History of the Behavioral Sciences*, 27(1), 3-6.
- Malone, J.C., Cruchon, N.M. (2001). Radical behaviorism and the rest of psychology: A review/précis of Skinner's "About Behaviorism". *Behavior and Philosophy*, 29(1), 31-57.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.

- Mischel, W. (2004). Toward an integrative science of the person. *Annual Review of Psychology*, 55, 1-22.
- Mischel, W., Shoda, Y., Mendoza-Denton, R. (2002). Situation-behavior profiles as a locus of consistency in personality. *Current Directions in Psychological Science*, 11(2), 50-54.
- Schultz, D. (1986). *Theories of Personality (3-rd edition)*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Shoda, Y., Mischel, W. (2000). Reconciling contextualism with the core assumptions of personality psychology. *European Journal of Personality*, 14, 407-428.
- Watson, J.B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review*, 20, 158-177. Disponibil online la <http://psychclassics.yorku.ca/Watson/views.htm>; data consultării: 23.10.2009.
- Zimmerman, B.J., Schunk, D.H. (2003). Albert Bandura: The scholar and his contributions to Educational Psychology. In Zimmerman, B.J., & Schunk, D.S. (Eds.), *Educational Psychology: A Century of Contributions* (pp. 431-458). Lawrence Erlbaum Associates, Inc., USA.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Care sunt deosebirile dintre behaviorismul radical al lui Watson și neobehavioriști?
2. Rezumați contribuția lui J. Watson la dezvoltarea psihologiei.

Recomandări și aplicații:

Gândiți-vă la activitatea dvs. zilnică. Identificați principii ale behaviorismului care vă influențează. Cât de dificilă ar fi extincția acestor condiționări?

Tema nr. 11. Psihanaliza și neopsihanaliza

Psihanaliza s-a constituit progresiv, în timpul unei maturizări lente. Ea este acum centenară și s-a născut din inteligența unui singur om – Sigmund Freud. Așadar, pentru a reconstitui istoria psihanalizei, trebuie refăcută istoria descoperirilor freudiene. Freud și-a bazat teoria pe două asumptii aparent contradictorii (Perron, 1997): a). funcționarea psihică este în esență inconștientă, nu prin ignoranță momentană, ci pentru că este în natura însăși a spiritului ca forțe foarte puternice să-l împiedice în permanență să-și cunoască propriile mecanisme; b). intenția lui Freud de a „cunoaște acest necunoscut”, pariu atât de șocant pentru bunul simț încât unii, după ce au demonstrat cât se poate de rațional că psihanaliza nu poate să existe, au concluzionat, împotriva dovezilor, că ea există... Pe o perioadă care se întinde pe mai bine de 40 de ani, Freud a studiat meticolos dimensiunile naturii umane. Ca fondator al psihanalizei, a dezvoltat metode unice de înțelegere a indivizilor și a propus prima metodă comprehensivă de studiere și tratare a nevrozelor (Mânzat, 2007).

Psihanaliza a devenit azi un cuvânt polisemantic. De la sensul inițial de *metodă terapeutică* (utilizat în martie 1896), a ajuns să însemne procedeu de investigație, teorie, doctrină de interpretare a psihicului uman, știință al cărei obiect este psihicul inconștient.

Despre începuturile mișcării psihanalitice a vorbit chiar Freud, care declara deschis că psihanaliza este creația sa și că nimeni nu știe mai bine decât el ce înseamnă psihanaliza. Premisele acesteia pot fi identificate însă în activitatea unor medici care înaintea lui Freud au detaliat concepte care vor aparține psihanalizei.

Astfel, Charcot vorbea în 1884-1885 despre paralizia isterică, boală apărută ca efect al unor amintiri pe care bolnavii

le păstrează; modificarea acestora l-ar putea ajuta pe medic să le trateze. La fel, Joseph Breuer, colaborator al lui Freud la începutul activității acestuia, contribuia cu descrierea cazului Annei O., la care aplicase hipnoza și metoda cathartică (apud Petroman, 2002).

Începuturile mișcării psihanalitice se leagă mai ales de întâlnirile săptămânale ale lui Freud cu alți medici interesați de probleme de psihanaliză (A. Adler, O. Rank). Psihiatrul elvețian Bleuler și asistentul său, C. G. Jung, manifestau interes pentru rezultatele cercetărilor lui Freud [Jung și Freud se împrietenesc în 1906]; Jung ia parte în 1908 la reuniunea psihanalistilor de la Salzburg și îl va însoți pe Freud în America un an mai târziu, pentru o serie de prelegeri la Universitatea Clark (la invitația lui G. Stanley Hall). La cel de-al doilea Congres de Psihanaliză (Nürnberg), este fondată Asociația Psihanalitică Internațională, care avea ca scop esențial cultivarea și promovarea științei psihanalitice promovate de Freud, atât ca psihologie pură, cât și ca aplicare a acesteia în medicină și în științele spiritului. În al doilea rând, asociația urmărea ajutorul reciproc al membrilor în strădaniile de dobândire și propagare a cunoștințelor psihanalitice.

După succese, au început însă și neînțelegerile; Freud însuși îi exclude din cadrul psihanalizei pe Alfred Adler, Carl Gustav Jung, Otto Rank și Sandor Ferenczi.

Dintre criticile adresate psihanalizei, unele au fost adevărate motive de despărțire între mentorul Freud și discipolii acestuia. Psihanaliza nu lasă loc de inițiativă individului, să lupte singur pentru redresare. Adesea s-a forțat generalizarea pornindu-se de la cazuri particulare; propunându-și să releve relații cauzale neobișnuite între experiența din prima copilărie și comportamentul actual, Freud a acordat o importanță atât de mare unor date privind pulsunile, încât a creat *mitul copilului pervers*. Un alt punct care a adus critici este bipolaritatea vieții psihice, echilibrul dintre Eros și Thanatos; criticile au venit mai

ales din partea sociologilor, care nu au acceptat reducerea complexității dinamicii sociale la instincte presupuse.

Psihanaliza a fost catalogată de critici ca fiind mai mult o religie decât o știință, a fost acuzată că a practicat un exces de generalizare și acceptare, lansând constructe pe baza unui singur fapt. „Rebelii” n-au fost decât cazuri de eliberare din tirania dogmei freudiene.

Cu toate criticile aduse, *nu putem să negăm impactul lui Freud asupra dezvoltării psihologiei în general*. Freud nu a schimbat obiectul psihologiei (a înlocuit doar un element psihic – conștiința – cu un alt element – inconștientul), dar l-a redimensionat. Deși obiectul psihologiei rămâne viața interioară, modul în care este concepută interioritatea psihică, complexitatea acesteia și a metodei de investigare îl delimitează pe Freud de contextul orientărilor care consideră viața psihică internă ca obiect al psihologiei (Zlate, 1996). Psihanaliza este considerată de Solms (2004) ca fiind abordarea cea mai coerentă și satisfăcătoare intelectual. Într-o perioadă când omul era considerat rațional, Freud a arătat cât de mult din comportamentul nostru se datorează forțelor biologice. În timp ce lumea considera rolurile bărbatului și ale femeii ca fiind date de Dumnezeu, el a subliniat cât de mult depinde îndeplinirea acestor roluri de dinamica familială.

Metodele psihanalizei (asociația liberă de idei, analiza viselor și a erorilor) înseamnă, în ciuda criticilor, un progres comparabil cu inventarea microscopului în științele naturii. Dintre toate școlile psihologice, psihanaliza a dat cel mai mult de gândit oamenilor din profesii foarte diverse și cu nivele diferite de cultură.

1. Sigmund Freud (1856-1939)

S-a născut în 1856 în Freiburg, Moravia, pe teritoriul Cehiei de azi, într-o familie de evrei, cu numele de Sigismund Schlomo Freud [a renunțat în adolescență la Schlomo, deoarece i

se părea că numele este prea lung]. La naștere avea căiță (o porțiune a placentei care i-a acoperit capul), ceea ce potrivit folclorului însemna că va ajunge faimos. Nu a fost un practicant al religiei, dar a rămas conștient de originea sa, fiind crescut conform credințelor religioase evreiești, bunicul său fiind rabin. Mama lui avea vârsta de 21 de ani atunci când micul Siggie a venit pe lume, devenind copilul favorit (fiind și primul născut). Tatăl lui, negustor de lână, avea atunci 49 de ani și era o persoană autoritară și rigidă, inspirându-i un puternic sentiment de respect. Doar mai târziu, când și-a făcut autoanaliza, a realizat că sentimentele față de părinții săi erau un amestec de frică și ură, respect și dragoste (Engler, 1999). Lui Sigmund i-au urmat doi frați (primul dintre ei a murit la vârsta de 8 luni) și cinci surori. A avut o relație foarte apropiată cu nepotul său, John [tatăl lui avea doi fii dintr-o căsătorie anterioară, iar unul dintre fii avea un copil cu un an mai mare decât Sigmund – acela era John]. Această constelație familială a avut un impact deosebit asupra dezvoltării sale ulterioare și stă la baza teoriei despre complexul Oedip.

La vârsta de trei ani, Sigmund s-a mutat împreună cu familia la Viena, unde urma să trăiască aproape 80 de ani. Nu a părăsit acest oraș, deși adeseori l-a criticat, decât cu un an înaintea morții, din cauza amenințării naziste. A fost un elev foarte conștiincios și un cititor avid. Visa să devină un general la fel de faimos ca Napoleon sau Hannibal, sau măcar un ministru la fel de cunoscut ca Oliver Cromwell, dar în realitate opțiunile profesionale erau limitate pentru un evreu care trăia în Viena. S-a hotărât să devină avocat, dar a început în schimb studiile de medicină la Universitatea din Viena, pe care le-a absolvit în 1881 [evitase inițial medicina deoarece acest drum i se părea prea îndelungat pentru obținerea siguranței financiare, tânjind în schimb după o descoperire importantă care să-i asigure rapid faima (Hothersall, 1995)]. După absolvire, a realizat cercetări importante de microanatomie în laboratorul profesorului său,

Ernst Brücke, aflându-se, în mod ironic, la un pas de a obține faima pe care și-o dorea atât de mult.

Freud a fost impresionat de metoda de lucru a medicului Joseph Breuer, care își încuraja pacienții să vorbească liber despre simptomele lor. Este perioada în care Freud face cunoștință cu cazul Annei O., care a jucat un rol important în dezvoltarea interesului său pentru studiul isteriei și formularea teoriei psihanalitice. Cei doi medici au fost colaboratori apropiați și au scris împreună *Studii asupra isteriei*, în 1895. Freud a dus mai departe metoda lui Breuer și a dezvoltat tehnica asociației libere, dar colaborarea cu Breuer s-a oprit pentru că medicul vienez nu putea fi de acord cu accentul pus de Freud pe rolul sexualității în nevroze (Mânzat, 2007).

În primăvara lui 1884, Freud a început să cerceteze proprietățile anestezice ale cocainei, iar faptul că nu a găsit pericole asociate cu uzul acesteia l-a determinat să o folosească și chiar să o recomande prietenilor. A fost aspru criticat când s-a descoperit caracterul adictiv și efectele nocive ale acestui drog, mai ales că unul dintre prietenii săi apropiați a murit din această cauză. Remușcările l-au determinat să renunțe la cocaină, dar a fost în schimb dependent de nicotină; fumatul i-a provocat apariția cancerului maxilar, dar nu a renunțat la trabucuri și a rămas unul dintre prototipurile tragice ale dependenței de nicotină (Hothersall, 1995).

Timp de cinci luni de zile care aveau să îi schimbe viața a studiat la Paris cu psihiatrul francez Jean Charcot, aflat atunci în culmea faimei și influenței. Acum începe Freud (sub influența unei întâlniri informale cu Charcot) să avanseze ipoteza sexualității ca și cauză a isteriei. Și-a deschis un cabinet medical în Viena și a început să lucreze cu pacienți isterici, dându-și seama rapid că metoda lui Charcot, hipnoza, nu este cea mai eficientă. A folosit atunci tehnica asociației libere și și-a descris metoda ca *psihanaliză*.

În aprilie 1896 descria în fața Societății de Psihiatrie și Neurologie din Viena 18 cazuri analizate, în fiecare dintre acestea fiind prezente experiențe sexuale premature ale copilăriei. Freud era convins că acestea reprezintă etiologia isteriei. Prezentarea nu a fost deloc bine primită, iar Freud a fost acuzat de pornografie.

În 1900, Freud publică *Interpretarea viselor*, lucrare în general ignorată, cu câteva excepții (Adler și Jung). A întâmpinat și multe critici, unii reafirmând că munca lui este pornografică. Cu toate acestea, reputația psihanalizei a crescut și aceasta a început să câștige adepți. A fost fondată Societatea psihanalitică, iar mulți dintre discipolii lui Freud au devenit psihanaliziști. Deși a avut un grup de ucenici apropiați, era destul de evident faptul că ideile extremiste ale lui Freud vor determina la un moment dat îndepărtarea unora dintre ei. Unii s-au delimitat de psihanaliza tradițională, ortodoxă, întemeindu-și propriile școli de gândire. Este cazul lui Carl Jung, Alfred Adler, Karen Horney sau Erich Fromm, toți îndatorați psihanalizei, dar fiecare reacționând diferit la ideile mentorului lor și atrăgându-și la rândul lor adepți [deși școlile de gândire propuse de aceștia diferă ca fundament teoretic sau modalitate de lucru, ele sunt grupate sub termenul de *neopsihanaliză*, deoarece s-au opus viziunii lui Freud asupra instinctelor ca motivatori primari, prezentând o imagine mai optimistă a naturii umane, considerând personalitatea mai mult un produs al mediului decât al forțelor psihologice moștenite].

În 1909, Freud și Jung (pe atunci colaboratori apropiați) au fost invitați de către G. Stanley Hall în Statele Unite pentru a ține o serie de prelegeri. Conferințele au conținut ideile de bază ale teoriei lui Freud cu privire la personalitate, iar momentul a marcat transformarea psihanalizei dintr-o mișcare vieneză într-una internațională (Engler, 1999).

Freud a continuat să își dezvolte și să își revizuiască teoria psihanalitică până la sfârșitul vieții, când conceptele

psihanalitice erau aplicate și aveau o influență deosebită în viața intelectuală. În 1933, psihanaliza a fost interzisă de Adolf Hitler; după ce Austria a fost ocupată, Freud a fost nevoit să fugă în Anglia și s-a stabilit la Londra. În 1939 a cerut să i se curme suferința cauzată de cancerul maxilarului și i s-a administrat o supradoză de morfină (Sheth și colab., 2005). A decedat la vârsta de 83 de ani, iar cea care a dus mai departe preocupările lui a fost fiica sa cea mai mică, Anna Freud.

2. Carl Gustav Jung (1875-1961)

Teoria lui Jung este una complexă, imaginea naturii umane portretizată de el fiind una dintre cele mai complicate imagini realizate de teoreticienii personalității. La rândul său, Jung a fost o personalitate complexă, detaliile vieții sale fiind adesea contradictorii. Autobiografia lui Jung, publicată în 1961, nu ajută foarte mult, deoarece cuprinde, după cum mărturisea chiar autorul ei, un amestec de fapte obiective și mituri.

S-a născut în 26 iulie 1875 în Elveția, fiind unicul copil supraviețuitor al unui pastor de țară sărac. Și-a respectat tatăl, cu toate că a avut dificultăți de comunicare cu el, mai ales în privința religiei, care a constituit o majoră preocupare pentru Jung de-a lungul vieții. Desele și penetrantele sale întrebări cu privire la religie adresate tatălui nu au primit răspunsuri satisfăcătoare, de aceea a început să-l considere slab și fără autoritate (Hergenhahn și Olson, 1999). Mama sa era în schimb figura autoritară, deși avea o serie de probleme emoționale care o făceau să aibă un comportament fluctuant, iar ca rezultat, băiatul a început să-și piardă încrederea în reprezentantele sexului opus, sentiment de care s-a debarasat cu greu. În plus, mama era neatractivă și grasă, ceea ce explică parțial de ce Jung a respins ideea lui Freud conform căreia fiecare băiat simte o dorință sexuală pentru mama sa.

Nesatisfăcut de credința în care a fost crescut, a căutat soluții alternative, care s-au reflectat în construcția sa teoretică.

Și-a descris copilăria ca fiind singuratică, iar pe el însuși ca fiind un introvertit; adesea se juca singur și construia figurine din lemn care să îi țină companie. Lunga perioadă de singurătate și-a găsit expresia în psihologia analitică, pentru Jung maturitatea personalității însemnând integrarea sau echilibrul sinelui, și nu neapărat capacitatea de a stabili relații interpersonale (Engler, 1999).

Bolile repetate din copilărie i-au oferit timpul necesar pentru a explora domenii care nu erau studiate la școală, dar în mod ciudat, starea lui de sănătate s-a îmbunătățit brusc când l-a auzit pe tatăl său discutând cu un prieten și întrebându-se retoric „Oare ce se va alege de băiat dacă nu își poate câștiga existența?”. Speculațiile în ceea ce privește o posibilă psihoză de care Jung ar fi suferit în copilărie continuă până în ziua de azi.

Din motive financiare, a ales să studieze medicina. A dorit să se specializeze în chirurgie, până când a găsit un text al unui neurolog german, care descria psihiatria ca fiind invariabil subiectivă, ceea ce a provocat interesul lui Jung: psihiatria putea să-i ofere cheia către unele din visele, misterele și întâmplările ciudate pe care încercase de mic să le înțeleagă. A început să lucreze la un spital de boli mintale din Zürich, sub supervizarea lui Eugen Bleuler, un cunoscut psihiatru care a introdus termenul de *schizofrenie*. Ulterior a devenit lector al Universității din Zürich și a început practica privată.

Interesul pentru Freud a apărut după ce a citit *Interpretarea viselor*. După o perioadă scurtă de corespondență inițiată de Jung, s-au întâlnit în februarie 1907, fiind foarte impresionați unul de altul. Întâlnirea lor a pus bazele unei relații intense, pe plan personal și profesional, Freud văzând în Jung un moștenitor și privindu-l cu o dragoste paternă. Când a fost fondată Asociația Internațională de Psihanaliză, Jung a fost ales, cu aprobarea lui Freud, primul ei președinte.

După vizita pe care au realizat-o împreună în Statele Unite, relația a început să se deterioreze, Jung exprimând tot mai

des puncte de vedere opuse celor ale mentorului său. În 1913, ruptura a fost definitivă, iar un an mai târziu a încetat și corespondența dintre ei. În aprilie 1914, Jung a demisionat din funcția de președinte al asociației, iar în august și-a retras și calitatea de membru.

Ruptura este pusă adesea pe seama diferențelor de conceptualizare teoretică, mai ales în ceea ce privește sexualitatea. În timp ce Freud considera procesele intelectuale superioare și experiențele emoționale semnificative ca fiind substitute ale sexualității, pentru Jung sexualitatea era mai degrabă ceva simbolic (Mayes, 2005). Ambii au trecut printr-o perioadă dificilă în anii care au urmat. Freud a ieșit din criză analizându-și visele și dezvoltând nucleul teoriei sale cu privire la personalitate, iar Jung a procedat în același fel, analizându-și visele și fantezmele, înfruntându-și inconștientul și punând bazele propriei teorii.

Școala de gândire inițiată de Jung se numește *psihologie analitică* [Freud îi interzisese să folosească termenul de „psihanaliză”]. A scris mult, iar teoria sa acoperă o arie largă de preocupări, cum ar fi religiile orientale, mitologia sau alchimia, considerate de Jung esențiale pentru psiholog și pentru înțelegerea forțelor misterioase ale inconștientului. Unele critici au afirmat că teoriile sale au cultivat rasismul, că Jung era antisemit și pronazist, iar aceste critici continuă în ciuda sentimentelor exprimate de Jung în corespondența sa. Totuși, psihologia analitică a atras o mulțime de adepți, iar cărțile sale au devenit celebre pe plan internațional.

3. Alfred Adler (1870-1973)

Datorită faptului că era în mod special interesat de unicitatea persoanei, Alfred Adler a ales termenul de *psihologie individuală* pentru a-și descrie concepția cu privire la natura umană. Individul, sublinia Adler, este indivizibil și trebuie studiat ca un întreg, personalitatea conturându-se în funcție de

mediul social și de interacțiunile la care individul participă. Oamenii sunt ființe sociale și culturale, fiind motivați de interese sociale. Problemele lor esențiale fiind de natură socială, sexul nu mai constituie factorul determinant, iar conștiința devine centrul personalității. Departe de a fi controlați de forțe pe care nu le înțeleg și nu le controlează, oamenii încearcă să își direcționeze dezvoltarea și nu sunt răi de la natură. Oricare ar fi greșelile lor, acestea se datorează concepției greșite asupra vieții, ei se pot schimba și pot fi fericiți, pentru că *trecurul este mort*.

Alfred Adler s-a născut în 1870, într-o suburbie a Vienei, al doilea din cei șase copii ai unui comerciant de succes. A suferit de rahitism în copilărie, ceea ce l-a împiedicat să umble normal până la vârsta de patru ani. La cinci ani era să moară din cauza unei pneumonii, auzindu-l chiar pe medic spunându-le părinților că „băiatul este pierdut”, dar și-a revenit și s-a hotărât să devină medic, crezând că o asemenea profesie îi va oferi mijloacele necesare pentru a învinge moartea. A fost foarte răsfățat, mai ales de mama lui, dar a fost „detronat” de venirea pe lume a unui frate și s-a apropiat emoțional de tatăl său. Este unul dintre motivele pentru care a respins existența complexului Oedip. În copilărie i-a invidiat foarte mult pe fratele său și pe ceilalți copii din vecinătate pentru starea lor bună de sănătate și pentru forța pe care o vedea la ei. A încercat să compenseze aceste lucruri implicându-se foarte mult în activitățile desfășurate împreună cu ei și treptat a dobândit o stimă de sine ridicată și o mare dorință de a se afla în compania altora (Schultz, 1986).

A absolvit medicina la Universitatea din Viena în 1895, începându-și cariera ca oftalmolog, dar a trecut repede la medicină generală. Cabinetul său era amplasat în apropierea unui parc de distracții și ca urmare mulți dintre clienții săi erau oameni de circ. S-a sugerat că puterile și slăbiciunile neobișnuite ale acestora l-au condus pe Adler la teoria privind inferioritatea de organ și compensarea ei.

Simțindu-se neajutorat pentru că nu putea să prevină moartea, mai ales a tinerilor, a trecut la psihiatrie. A citit *Interpretarea viselor* și a publicat un articol în care apăra poziția teoretică a lui Freud. În 1902 a fost invitat să se alăture întâlnirilor care aveau loc la casa lui Freud o dată pe săptămână, pentru a discuta despre nou-apăruta psihanaliză. Freud și Adler au colaborat îndeaproape, dar relația lor nu a fost una foarte strânsă (Freud chiar a afirmat odată că Adler îl plictisea), dar nici Adler nu a fost cu adevărat unul dintre discipolii lui Freud. După ce a scris câteva lucrări privind inferioritatea de organ (compatibile cu teoria lui Freud), a scris o lucrare privind instinctul de agresivitate (lucrare pe care Freud nu a aprobat-o) și apoi una despre sentimentele de inferioritate ale copiilor, lucrare care sugera că noțiunile sexuale ale teoriei lui Freud ar trebui luate mai degrabă în sens metaforic. Deși Adler era președintele Societății Vieneze de Psihanaliză, și-a continuat criticile la adresa psihanalizei clasice și în cele din urmă a tăiat legăturile cu aceasta, întemeind în 1912 Societatea de Psihologie Individuală. Freud a fost foarte ostil acestei mișcări și l-a numit pe Adler un „pigmeu” pe care el, Freud, l-a făcut mare, iar Adler nu s-a lăsat mai prejos, afirmând că nu a învățat nimic de la Freud; după 20 de ani continua să descrie psihanaliza drept o mizerie (Ansbacher, 2004).

În timpul Primului Război Mondial, Adler a servit ca medic în armata austriacă, mai întâi pe frontul rusesc și apoi la un spital de copii. Conștientizând ororile războiului și faptul că dacă omenirea vrea să supraviețuiască trebuie să își schimbe mentalitatea, Adler a început să se preocupe de teoria intereselor sociale. După război s-a implicat în proiecte de consiliere a copiilor în clinicile din Viena. Această perioadă a cuprins primele eforturi ale lui Adler în domeniul creșterii copiilor, educației și altor probleme de interes general. Faima lui s-a răspândit repede și a fost înconjurat de studenți, prieteni și admiratori, ceea ce a dus la acuzațiile (nefonde) ale lui Freud

cum că teoria adleriană nu este decât psihanaliză căreia Adler i-a găsit un nume nou.

În 1926 a fost invitat să țină o serie de prelegeri în Statele Unite, și treptat a petrecut din ce în ce mai mult timp în această țară. După o serie de 56 de conferințe în Scoția, Adler a decedat în 1937, la Aberdeen, în urma unui atac de cord. Teoria sa continuă să fie susținută azi de *American Journal of Individual Psychology*.

4. Karen Horney (1885-1952)

Cu toate că nu a fost un discipol direct al lui Freud, Horney a studiat psihanaliza clasică în compania unuia dintre cei mai fideli susținători ai lui Freud. Acest lucru nu a împiedicat-o să renunțe curând la orientarea clasică, din cauza modului în care Freud portretiza femeile [Horney a fost una dintre primele susținătoare ale feminismului, argumentând că psihanaliza se axează mai mult pe dezvoltarea bărbatului decât pe a femeii]. Spre deosebire de Freud, care afirma că femeile manifestă invidie față de penis, Horney susținea că de fapt bărbații sunt invidioși pe femei, datorită capacității acestora de a da naștere copiilor. Cu timpul, poziția lui Horney a devenit mai elaborată, astfel încât în final există doar puține elemente comune între cele două teorii.

Teoria lui Horney a fost fără îndoială influențată de apartenența ei de gen, dar și de mediul social și cultural. Societatea anilor 1930-1940 din Statele Unite diferă semnificativ de cea în care Freud își formulase ideile, mai ales în ceea ce privește concepția despre sex și despre rolurile de gen. Horney a constatat că doar factorii culturali pot să explice adecvat diferențele dintre personalitățile umane, ceea ce înseamnă că personalitatea nu mai depinde doar de forțele biologice înnăscute. Prin urmare, Horney poate fi încadrată, alături de Adler și Fromm, în rândul psihologilor sociali, ea accentuând rolul relațiilor sociale ca factori esențiali în formarea personalității (McLaughlin, 1998).

Karen Danielson s-a născut în 1885, într-o suburbie a Hamburgului, în nordul Germaniei. Tatăl ei era căpitan de navă, un om foarte religios și autoritar, spre deosebire de mama sa, foarte vivace și atractivă, ceea ce a determinat apariția unor conflicte repetate când părinții se întâlneau după lungile curse maritime ale tatălui. Până în adolescență, s-a îndoit că părinții o doresc și era convinsă că îl iubeau pe fratele ei mai mare mai mult decât pe ea. A tânjit după dragostea tatălui, dar s-a simțit intimidată de el și s-a atașat de mamă, fiind un copil model până la 8 ani (Boeree, 2006).

La 9 ani a devenit ambițioasă și rebelă, luând decizia că dacă nu poate să aibă parte de dragoste și securitate, atunci se va răzbuna devenind foarte deșteaptă. La maturitate a realizat cât de multă agresivitate a acumulat în acei ani; teoria dezvoltată de Horney descrie modul în care lipsa afecțiunii în copilărie duce la dezvoltarea anxietății și ostilității, oferind încă un exemplu pentru a susține că epoca și personalitatea creează teoria.

Anii de tinerețe au fost ani plini de stres, a început să studieze medicina, împotriva dorinței tatălui, dar mama ei a susținut-o, iar acesta a fost unul dintre motivele divorțului părinților. În această perioadă l-a cunoscut pe Oskar Horney, cu care s-a căsătorit în 1909 și cu care a avut trei copii, și a început trainingul în psihanaliză cu Karl Abraham și Hans Sachs, discipoli loiali ai lui Freud.

În 1923, afacerea lui Oskar Horney a dat faliment, iar el a devenit un om certăreț și morocănos, Karen trecând printr-o perioadă de depresie, având chiar gânduri suicidare. L-a părăsit pe Oskar în 1926 și patru ani mai târziu s-a mutat în Statele Unite, unde a primit o ofertă de a lucra la Institutul de Psihanaliză din Chicago. Câțiva ani mai târziu s-a mutat la New York, în Brooklyn, care devenise capitala intelectuală a lumii datorită aflului mare de evrei refugiați din calea amenințării naziste. Aici și-a dezvoltat cea mai mare parte a teoriei, pe baza experienței sale de psihoterapeut, și a lucrat în cadrul Institutului

de Psihanaliză din New York. Dezamăgită de psihanaliza ortodoxă, a fondat împreună cu un grup de colegi cu concepții similare *The Association for the Advancement of Psychoanalysis* și *The American Institute of Psychoanalysis*, fiind decan al acestuia până la sfârșitul vieții. A devenit interesată de budismul Zen și a vizitat câteva mănăstiri Zen din Japonia înainte de a muri, în 1952 (Hothersall, 1995).

Dezvoltarea profesională a lui Horney poate fi urmărită pe parcursul a două faze: prima fază este cea din timpul perioadei în care Horney a locuit în Germania, timp în care a reinterpretat unele concepte psihanalitice și a pus bazele psihologiei feminine; a doua fază este cea din Statele Unite, când își finalizează concepția privind psihologia feminină și își dezvoltă propria teorie a personalității (O'Connell, 1980).

5. Erich Fromm (1900-1980)

Alături de Adler și Horney, Fromm este considerat un teoretician al psihologiei sociale. El contrazice ideile lui Freud conform cărora viața este condusă de forțe biologice, de natură instinctuală, negând de asemenea rolul sexului ca forță determinantă a comportamentului nevrotic. Fromm consideră că personalitatea este influențată de factori sociali și culturali, care acționează încă de la începuturile umanității, dar că omul este capabil să își creeze propria natură și de aceea trebuie examinată istoria umanității pentru a înțelege personalitatea.

Istoricul dezvoltării umane este cel care determină apariția sentimentelor de singurătate și izolare. Trebuințele umane de bază se leagă de eliminarea acestor sentimente și de găsirea sensului vieții. În mod paradoxal, libertatea pe care oamenii au câștigat-o de-a lungul timpului a dus de fapt la accentuarea sentimentelor de singurătate și izolare. Libertatea excesivă devine un factor nociv, de care trebuie să încercăm să ne eliberăm.

Erich Fromm s-a născut în 1900, la Frankfurt, în Germania. Tatăl său era un om de afaceri foarte irascibil, iar mama sa era frecvent depresivă. În copilărie, a studiat intens Vechiul Testament, bunicul lui fiind rabin. La maturitate însă, a tăiat toate legăturile cu religia organizată și s-a definit drept un „mistic ateu”.

Două evenimente ale adolescenței timpurii i-au marcat cursul vieții. Primul dintre acestea o implică pe una dintre prietenele de familie, o tânără în vârstă de 25 de ani, foarte atractivă. Aceasta era logodită, dar în scurtă vreme a rupt logodna și a început să petreacă foarte mult timp în compania tatălui ei văduv, un om considerat de Fromm bătrân, neinteresant și urât. După decesul tatălui, ea s-a sinucis, cerând prin testament să fie înmormântată alături de el. Evenimentul l-a șocat pe Fromm, și mai târziu a încercat să găsească răspunsuri – ce-i drept, parțiale – în teoria lui Freud.

Alt eveniment marcant a fost Primul Război Mondial, Fromm fiind martorul comportamentelor extremiste la care naționalismul poate să ducă, din nou încercând să înțeleagă iraționalul – de data aceasta iraționalitatea maselor – și găsind răspunsuri în scrierile lui Karl Marx. A început să creadă că personalitatea este profund afectată de factorii sociali, economici, politici și istorici, și că o societate nefuncțională creează oameni nefuncționali. Psihanaliza socială a lui Fromm este cunoscută din acest motiv ca *freudomarxism* (Mânzat, 2007).

În 1922 a început pregătirea psihanalitică, la Institutul de Psihanaliză din Berlin, unde a întâlnit-o pe Horney. S-a lovit de opoziția unor psihanalști care susțineau că pregătirea medicală este indispensabilă pentru practicarea terapiei psihanalitice – Fromm nu avea o asemenea pregătire. Freud a susținut însă în repetate rânduri că este nevoie de o deschidere către așa-ziii *laici* (psihanalști fără pregătire medicală), iar Fromm a devenit în cele din urmă primul astfel de psihanalist. Datorită viziunilor

sale largi, Fromm a început să scrie, începând cu anii 1930, articole critice la adresa lui Freud, care refuza să admită impactul factorilor socioeconomiци asupra personalității (Bos și colab., 2005). Din cauza amenințării naziste, a fost nevoit să emigreze în Statele Unite în 1934 și s-a stabilit la New York, unde a reîntâlnit-o pe Horney, cu care a fost implicat într-o relație intimă. Spre sfârșitul carierei s-a mutat în Ciudad de Mexico pentru a preda. Aici a realizat cercetări multidisciplinare privind relația dintre clasele sociale și tipurile de personalitate. În 1976 s-a mutat în Elveția, unde a decedat patru ani mai târziu, din cauza unui infarct.

Bibliografie:

- Ansbacher, H. (2004). Adler – Psychotherapy and Freud. *Journal of Individual Psychology*, 60(4), 333-337.
- Boeree, C.G. (2006). *Personality Theories. Karen Horney*. Disponibil on-line la http://www.social-psychology.de/do/pt_horney.pdf; data consultării: 10.05.2009.
- Bos, J., Park, D., Inen, P. (2005). Strategic self-marginalization: The case of psychoanalysis. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 41(3), 207-224.
- Engler, B. (1999). *Personality Theories. An Introduction*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Hergenhahn, B.R., Olson, M.H. (1999). *An Introduction to Theories of Personality (5th ed.)*. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Hothersall, D. (1995). *History of Psychology (3rd ed.)*. New-York: McGraw-Hill, Inc.
- Mayes, C. (2005). Ten pillars of a Jungian approach to education. *Encounter*, 18(2), 30-41.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.

- McLaughlin, N. (1998). Why do schools of Thought fail? Neo-freudianism as a case study in the sociology of knowledge. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 34(2), 113-134.
- O'Connell, A. (1980). Karen Horney: Theorist in psychoanalysis and feminine psychology. *Psychology of Women Quarterly*, 5(1), 81-93.
- Perron, R. (1997). *Istoria psihanalizei*. Timișoara: Editura de Vest.
- Petroman, P. (2002). *Afirmarea psihologiei. Direcții și orientări în cadrul psihologiei explicite*. Timișoara: Editura Eurostampa.
- Schultz, D. (1986). *Theories of Personality (3-rd edition)*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.
- Sheth, D., Bhagwate, M., Sharma, N. (2005). Curious clicks—Sigmund Freud. *Journal of Postgraduate Medicine*, 51(3), 240-241.
- Solms, M. (2004). Freud returns. *Scientific American*, 290(5), 82-88.
- Zlate, M. (1996). *Introducere în psihologie*. București: Editura Șansa S.R.L.

Verificați-vă cunoștințele!

1. Rezumați contribuția lui S. Freud la dezvoltarea psihologiei.
2. Enumerați criticile aduse psihanalizei.

Recomandări și aplicații:

Căutați informații despre interpretarea viselor în manieră psihanalitică (pentru un exemplu de interpretare psihanalitică a viselor, citiți *Cazul Dora*). În ce măsură concordă acestea cu perspectiva personală asupra viselor? Care este tendința actuală cu privire la interpretarea viselor?

Tema nr. 12. Psihologia umanistă

Abordarea umanistă a personalității este doar o parte dintr-o mișcare mai amplă care a încercat să pună întreaga psihologie pe baze noi. Psihologia umanistă aduce obiecții principalelor forțe ale psihologiei (psihanaliza și behaviorismul), afirmând că ambele prezintă o imagine limitată și degradantă a naturii umane. Psihanaliza este acuzată că studiază doar partea bolnavă a personalității, ceea ce lasă puțin loc pentru caracteristicile umane pozitive. Behaviorismul, cu accentul exclusiv pe observarea obiectivă a comportamentului manifest, este considerat de umaniști îngust și steril. Imaginea pe care o oferă behaviorismul naturii umane este una în care persoanele sunt doar niște organisme mecanice, asemănătoare unui robot. Umaniștii susțin că oamenii nu sunt nici șoareci uriași și nici computere ineficiente și deplasează accentul pe virtuțile și aspirațiile umane, voința liberă conștientă și îndeplinirea potențialului. Imaginea umanistă asupra personalității este optimistă, oamenii fiind considerați activi, creativi, preocupați de scopuri precum dezvoltarea personală.

1. Carl Rogers (1902-1987)

Perspectiva lui Rogers asupra personalității s-a dezvoltat și s-a rafinat pe baza experienței pe care a acumulat-o în ședințele cu pacienții, iar formularea teoriei este strâns legată de modul în care înțelegea că trebuie realizată terapia. Pentru Rogers, ființele umane sunt conștiente și raționale, el respingând ideea conform căreia experiențele trecute exercită o influență asupra comportamentului prezent. Deși recunoaște că aceste experiențe, mai ales cele din copilărie, pot să influențeze modul în care persoanele percep lumea, Rogers insistă asupra faptului că sentimentele prezente au o importanță mai mare în dinamica

personalității. Atât în terapie, cât și în teorie, a fost preocupat de personalitatea prezentă.

Accentuând importanța conștientului și a prezentului, Rogers consideră că personalitatea poate fi înțeleasă pe baza experiențelor sale subiective. Prin urmare, abordarea lui este una fenomenologică, având în centru realitatea așa cum este ea percepută de individ. Teoria lui Rogers a fost primită cu deosebit entuziasm, având aplicații largi în psihologie, educație sau viața de familie.

Carl Rogers s-a născut în 8 ianuarie 1902 în Oak Park, o suburbie din Chicago, al patrulea din șase copii. Starea economică a familiei era una bună și Rogers nu a fost presat în copilărie de probleme financiare. Părinții săi aveau vederi religioase stricte, accentuând comportamentul moral și avantajele muncii asidue. Învățăturile religioase ale părinților au avut o influență profundă asupra lui Rogers în timpul copilăriei și adolescenței, iar faptul că a preluat ideile altora despre lume i-a oferit mai târziu motive de revoltă împotriva acestor idei, când a încercat să-și creeze propria perspectivă asupra lumii. Părinții erau foarte devotați copiilor; totuși, influența lor nu s-a manifestat niciodată direct, Rogers mărturisind că nu își amintește ca ei să-i fi dat vreun ordin. Cu toate acestea, era clar pentru toți cei șase copii ai familiei că nu aveau voie să danseze, să joace cărți, să se uite la filme, să fumeze, să bea sau să arate orice formă de interes sexual (Heppner și colab., 1984).

Relațiile de familie erau atât de strânse, încât practic Rogers nu a avut viață socială în afara familiei. Părinții descurajau relațiile de prietenie cu alți copii, afirmând că aceștia s-ar angaja în activități de o valoare morală îndoielnică. În același timp însă, între copiii familiei exista o continuă rivalitate, Rogers simțind tot timpul că părinții îl favorizează mai mult pe fratele mai mare (Schultz, 1986).

S-a descris ca fiind un copil solitar, pierdut în lumea viselor cea mai mare parte a timpului. A citit cu nesaț orice carte i-a căzut în mână, inclusiv dicționare și enciclopedii. Ca rezultat al singurătății, a început să se bazeze foarte mult pe propria experiență și viziune asupra lumii, ceea ce se reflectă și în teoria pe care a dezvoltat-o. La școala din Oak Park a fost coleg de clasă cu Ernest Hemingway, care era cu doi ani mai mare.

Când Rogers avea 12 ani, familia s-a mutat la o fermă aflată la 50 km de Chicago, experiență care i-a trezit interesul pentru știință. La început, a fost fascinat de o specie de molii pe care a descoperit-o în pădure; a capturat câteva exemplare, le-a reproduș și a avut grijă de ele câteva luni, citind tot ce a găsit despre ele. Alte interese s-au îndreptat spre agricultură, pe care tatăl său încerca să o practice cât mai științific cu putință. A citit cărțile tatălui despre experimentele din agricultură, ajungând să aprecieze metoda științifică a grupurilor de control, izolarea unei variabile pentru a putea fi studiată și analiza statistică a rezultatelor.

Nu este surprinzător că Rogers a ales să studieze agricultura la Universitatea Wisconsin, în 1919. După al doilea an însă, scopul lui s-a schimbat. Ca urmare a educației religioase primite în familie și ca urmare a participării la câteva conferințe cu teme religioase, a hotărât să devină preot. În 1922 a fost selectat să participe la Conferința Federației Mondiale a Studenților Creștini la Beijing, în China, iar în timpul celor șase luni cât a fost plecat le-a scris părinților despre decizia sa și despre noua sa filosofie de viață, mult mai liberală. A reușit să se elibereze de modul de gândire al părinților, ceea ce i-a oferit independența emoțională și intelectuală. Încrederea și simțul direcției pe care i le-a oferit eliberarea de părinți l-au condus pe Rogers să susțină că persoana trebuie să se bazeze pe propria experiență, convingere cheie în teoria sa (Heppner și colab., 1984). La întoarcerea în Wisconsin și-a schimbat specializarea din agricultură în istorie și a absolvit în 1924.

După absolvire, Rogers s-a căsătorit (chiar dacă părinții nu erau de acord) și a început studiile de teologie la Union Theological Seminary din New York. A rămas acolo doi ani, apoi s-a mutat (peste drum) la Colegiul de Profesori al Universității Columbia, pentru a studia psihologia clinică și educațională, față de care își dezvoltase un interes chiar mai mare decât cel pentru teologie, deoarece constatase că doctrina religioasă nu este întotdeauna calea cea mai bună pentru a ajuta oamenii.

A obținut doctoratul în 1931, cu o teză despre măsurarea adaptării personalității în copilărie. Timp de doisprezece ani după aceea, a lucrat în cadrul Departamentului pentru Studiul Copilului din cadrul Societății pentru Prevenția Cruzimii față de Copii, din New York. Cea mai mare parte a timpului a petrecut-o diagnosticând și tratând copiii delincvenți sau cu situații familiale grele.

În 1940 a devenit profesor de psihologie la Universitatea de Stat Ohio. Muncind cu studenți foarte buni, Rogers a început să-și expună perspectiva teoretică asupra consilierii și tratării tulburărilor emoționale, ajutând în același timp la aducerea psihologiei clinice în atenția psihologiei contemporane.

În 1945 a părăsit Ohio, iar în 1957 a plecat la Universitatea Wisconsin; în această perioadă a fost foarte prolific, publicând un număr mare de articole și cărți care au popularizat teoria și terapia centrată pe persoană. În 1962 a format împreună cu Gordon Allport, George Kelly, Abraham Maslow, Rollo May și alții Asociația Americană de Psihologie Umanistă. În 1963 s-a mutat în California, lucrând la Centrul de Studiere a Persoanei din LaJolla. Sfârșitul vieții a fost dedicat reducerii tensiunilor internaționale. A aplicat filosofia centrată pe persoană pentru a reduce barierele dintre grupurile de protestanți și catolici în Irlanda de Nord, dintre evrei și arabi în Orientul Mijlociu, dintre țările fostului bloc comunist și statele occidentale.

2. Abraham Maslow (1908-1970)

Poate într-o măsură mai mare decât Rogers, Maslow a fost purtătorul de cuvânt și liderul mișcării umaniste în psihologie, el criticând atât behaviorismul, cât și psihanaliza. Behaviorismul a fost considerat eficient, dar l-a asemănat cu un halat de laborator, pe care îl dezbraci la ieșire, deoarece nu se potrivește când mergi acasă la soție, copii și prieteni. Prin studierea aspectelor negative ale omului – a tulburărilor precum nevrozele sau psihozele – psihanaliza ignora toate emoțiile pozitive, de genul fericirii sau liniștii interioare. Dacă Freud oferise lumii jumătatea bolnavă a omenirii, era timpul ca umanismul să umple restul cu jumătatea sănătoasă. „În calitate de oameni de știință, împărtășim valorile esențiale ale culturii noastre și probabil va trebui să o facem întotdeauna, cel puțin într-o anumită măsură – de exemplu onestitatea, umanitarismul, respectul pentru individ, serviciul în slujba societății, respectul democratic față de dreptul indivizilor de a-și lua propriile decizii, chiar dacă sunt greșite, conservarea vieții și sănătății, alinarea durerii, recunoașterea meritelor atunci când este cazul, împărțirea meritelor, spiritul sportiv, corectitudinea și așa mai departe” (Maslow, 1970/2007, p. 351).

Maslow susținea că natura umană a fost subestimată, prin ignorarea exemplarelor umane valoroase, a celor creative, sănătoase și mature. După cum afirma el, dacă se dorește să se determine cât de repede pot alerga oamenii, nu se va studia alergătorul mediu, ci cel mai rapid alergător care poate fi găsit. Doar în acest fel poate fi determinată culmea potențialului uman.

Utilizând în primul rând studii de caz, Maslow a studiat un grup redus de personalități sănătoase și eficiente, în viață sau decedate; de exemplu, utilizând material biografic, i-a studiat pe Thomas Jefferson și Abraham Lincoln. Pe baza investigațiilor a concluzionat că fiecare persoană se naște cu anumite nevoi instinctuale, care o determină să aleagă calea creșterii, dezvoltării, actualizării.

Maslow a propus existența unei ierarhii a trebuințelor, teoria sa fiind foarte populară în anii 1970. Ea continuă să fie folosită mai ales în organizații, cu toate că astăzi există dovezi clare ale faptului că are aplicații relativ limitate și că este depășită de condițiile secolului al XXI-lea.

Abraham Harold Maslow s-a născut în 1 aprilie 1908 în Brooklyn, New York, primul din șapte frați. Părinții săi erau evrei ruși imigranți, săraci și needucați. Fiind singurul copil evreu din cartier, s-a simțit singur și nefericit o lungă perioadă de timp. Ca și Rogers, a căutat refugiu în lumea cărților. Problemele lui Maslow nu se opreau aici. Își amintea că tatălui său îi plăceau băutura, femeile și bătaia; mai mult, tatăl făcea adesea remarci negative la adresa lui, considerându-l urât și prost. Impactul acestora a fost atât de mare încât uneori, când mergea cu metroul, căuta vagoanele goale pentru a-i scuti pe ceilalți de înfățișarea lui, pe care o credea dezagreabilă.

Nici relația cu mama nu era mai bună. Maslow s-a maturizat continuând să își urască mama, nefăcând nici o încercare de împăcare și refuzând să participe la înmormântarea ei. O caracteriza ca fiind crudă, ignorantă, ostilă, lipsită de capacitatea de a oferi dragoste. Unul dintre motivele pentru care Maslow avea aceste sentimente față de ea era modul în care întreținea casa; frigiderul avea lacăt, deși starea financiară a familiei nu era într-atât de gravă, iar lacătul era deschis doar atunci când ea avea dispoziția necesară pentru a servi mâncarea. Relația cu tatăl a devenit în timp mai bună, și adesea vorbea despre el în termeni favorabili [Vorbind despre copilăria lui, Maslow afirma totuși că este de mirare că nu a devenit psihotic].

În 1925, Maslow a intrat la City College din New York, iar în 1926, dorind să-i facă pe plac tatălui, s-a înscris la cursurile serale de la Brooklyn Law School. După doar două săptămâni a decis însă că nu îl interesează și a abandonat. În 1927, Maslow s-a înscris la Universitatea Cornell, unde a participat la un curs introductiv de psihologie, ținut de Edward

Titchener. Introspecția științifică promovată de acesta i s-a părut plictisitoare, rece și l-a făcut să-și piardă temporar interesul pentru psihologie. S-a întors la City College of New York, iar în 1928 s-a transferat la Universitatea Wisconsin, unde a obținut doctoratul, în 1934.

Decizia de a studia psihologia a venit (curios) când a descoperit behaviorismul lui Watson, în timpul anilor de studenție la City College of New York. A considerat behaviorismul drept calea cea mai bună de urmat, dar părerile i s-au schimbat după nașterea primului copil, când soția i-a atras atenția că experimentele behavioriste nu au ce căuta lângă micuța făptură.

După obținerea doctoratului, Maslow a continuat să predea la Universitatea Wisconsin pentru o perioadă scurtă de timp și a încercat să urmeze cursuri de medicină, dar a constatat că și aceasta, la fel ca și școala de drept unde încercase mai devreme, reflecta o imagine negativă asupra naturii umane și a renunțat.

În 1935 s-a mutat la Universitatea Columbia, unde a lucrat timp de 18 luni cu Thorndike, care i-a aplicat unul dintre testele sale de inteligență, descoperind că Maslow avea un IQ de 195, al doilea ca mărime înregistrată vreodată cu acel test. Având permisiunea lui Thorndike, Maslow și-a început studiile asupra relației dintre dominanță și sexualitate, intervievând bărbați și femei. A renunțat curând la studiile asupra bărbaților, pentru că erau evazivi și tindeau să mintă. Până în 1942 a publicat câteva articole asupra sexualității feminine, observând că femeile dominante sunt nonconformiste, extravertite, mai puțin religioase, anxioase și nevrotice. Maslow a arătat de asemenea că aceste femei erau atrase de bărbați dominanți, descriși ca fiind încrezători și agresivi (Cullen și Gotell, 2002).

În 1949 s-a mutat la Brooklyn College. Dacă munca de început a lui Maslow avea în prim plan speciile dominante, interesele lui s-au orientat apoi spre ființele umane remarcabile; evoluția preocupărilor a fost stimulată de tragediile celui de-al

Doilea Război Mondial. Maslow dorea să dezvolte o psihologie care să fie aplicabilă la masa tratativilor; dorea să arate că ființele umane sunt capabile de ceva mai bun decât războiul și ura.

Maslow se afla în New York când, între 1930 și 1940, mințile strălucite ale Europei veniseră în Statele Unite din cauza amenințării naziste. Printre ele, Maslow s-a întâlnit cu Adler, Wertheimer, Horney și Fromm. O puternică influență a avut asupra lui și antropologul Ruth Benedict; din aceasta și din admirația pentru fondatorul școlii gestaltiste s-a născut interesul lui Maslow pentru autoactualizare, el descriind cum eforturile sale de a-i înțelege pe cei doi au evoluat în ceea ce a devenit munca sa de o viață. A devenit rapid unul dintre liderii celei de-a treia forțe în psihologie. După câțiva ani foarte productivi, viața academică a lui Maslow a devenit foarte agitată, din cauza părerilor sale politice radicale și a criticilor pe care le-a adus universităților din Statele Unite, pe care le-a acuzat că nu se implică în rezolvarea problemelor mondiale și că insistă pe organizarea de tip medieval a facultăților. În aceste condiții, alegerea lui ca președinte al Asociației Americane de Psihologie în 1966 a fost o surpriză.

Câțiva ani mai târziu, stresul și starea de sănătate l-au determinat să renunțe la viața academică. În 8 iunie 1970, Maslow a suferit un atac de cord și a decedat.

Bibliografie:

- Cullen, D., Gotell, L. (2002). From orgasms to organizations: Maslow, women's sexuality and the gendered foundations of the needs hierarchy. *Gender, Work and Organization*, 9(5), 537-555.
- Heppner, P.P., Rogers, M.E., Lee, L.A. (1984). Carl Rogers: Reflections on his life. *Journal of Counseling and Development*. 63(1), 14-20.

- Maslow, A.H. (1970/2007). *Motivație și personalitate*. București: Editura Trei.
- Schultz, D. (1986). *Theories of Personality (3-rd edition)*. Pacific Grove, California: Brooks/Cole Publishing Company.

Verificați-vă cunoștințele!

1. De ce Rogers și Maslow sunt considerați reprezentanți ai umanismului în psihologie?
2. Care au fost criticile aduse de Maslow celorlalte curente ale psihologiei?

Recomandări și aplicații:

1. Dezbateți tema „Scopul final al existenței umane”.
2. Ce este fericirea? Care sunt factorii care contribuie la fericire?
3. Dacă ați putea să modificați evenimente din trecutul vostru, ați face acest lucru? Ce ați modifica?

Tema nr. 13. Elemente de istorie a psihologiei românești

Istoria psihologiei românești conține un amestec de fapte obiective, înregistrate, dovedite, sub care se ascund însă, mai ales pentru evenimentele de după al Doilea Război Mondial, informații mai puțin cunoscute, controversate sau ambigue. Controlul strict al informațiilor în perioada anilor 1945-1989, încercările mai mult sau mai puțin reușite de a minimaliza sau nega reușitele unor personalități incomode, toate acestea fac ca munca de documentare să fie dificilă pentru cercetătorul care dorește o imagine clară asupra acestei perioade. Informațiile relevante sunt amestecate adesea cu fragmente de limbaj de lemn, iar unele informații care ne-am aștepta să fie foarte clare sunt de fapt ambigue (Jurcău și Drugaș, 2008).

Ca studiu sistematic și științific, psihologia a apărut în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, la fel ca în alte țări europene. Elemente de gândire psihologică pot fi însă găsite în numeroase lucrări în care apar descrieri sau caracterizări psihologice ale unor personalități sau trăsături ale unor popoare. Printre cele mai vechi informații ce pot fi circumscrise preocupărilor psihologice sunt cele transmise de Nicolae Milescu Spătarul și Dimitrie Cantemir. Primul publică o lucrare intitulată „Jurnal de călătorie în China”, în care face observații extrem de subtile privitoare la obiceiurile, moravurile și gândirea orientală. Lucrarea poate fi considerată un curs de etnopsihologie sau psihologie transculturală. Dimitrie Cantemir este cel dintâi care scrie o lucrare cu pondere pedagogică, în care un întreg capitol este dedicat vârstelor omului. În „Divanul sau gâlceava înțeleptului cu lumea”, Cantemir realizează o stadializare a vârstelor omului care o anticipează pe aceea a lui J.J. Rousseau. După Cantemir, omul parcurge în evoluția sa următoarele etape: pruncia, copilăria, catarigia, voinicia, bărbăția, căruntețea și bătrânețea. Fiecărei etape i se realizează un portret din care

informațiile pot fi utilizate și de psihologia contemporană (Mânzat, 2007).

1. Constituirea psihologiei ca știință experimentală și aplicată în România

Un rol însemnat în demararea studiilor de psihologie experimentală în România a avut psihologul francez Alfred Binet, care în 1885 ținea la Universitatea din București douăsprezece prelegeri de psihologie experimentală. Binet răspundea astfel invitației ministrului Instrucțiunii Publice, Take Ionescu [fost coleg de liceu], făcând cunoscute ideile psihologice ale autorilor occidentali.

În România, psihologia începea să se constituie ca disciplină independentă, cu caracter experimental, la puțin timp după ce apucase să se afirme ca știință experimentală pe plan mondial. Activitatea de cercetare în domeniul psihologiei s-a desfășurat cu preponderență în centrele universitare din Iași, București și Cluj-Napoca, unde au fost înființate, pe rând, primele laboratoare de psihologie experimentală din România. Pionierii psihologiei experimentale din România – E. Gruber, C. Rădulescu-Motru, F. Ștefănescu-Goangă – și-au făcut ucenicia în primul laborator de psihologie experimentală, al lui W. Wundt, înființat în 1879 la Leipzig.

1.1. Eduard Gruber (1861-1896)

S-a născut la Iași într-o familie mixtă (tatăl german și mama româncă, descendentă a lui Alexandru Ioan Cuza). După licențierea în litere și filosofie la Universitatea din Iași (sub mentoratul lui Titu Maiorescu) și-a continuat studiile la Sorbona, apoi la Leipzig. În această perioadă a fost puternic influențat de scrierile lui Théodule Ribot, ca urmare, primele sale cercetări au fost legate de implicațiile afectivității în structurarea proceselor cognitive.

În 1888 publica „Stil și gândire (Încercare de psihologie literară)”, în care pornea de la ideea că dezvoltarea psihologiei și folosirea metodei experimentale permit o analiză mai profundă a operelor literare și a „naturii artistului” (Bejat, 1972). Studiul avea la bază tipologia artistică stabilită de F. Paulhan (vizual, auditiv, motor, indiferent), Gruber subliniind însă că „denumirea de <tip indiferent> poate fi utilizată numai pentru cei care au toate tipurile de imagini slabe, iar pentru cei cu ele la fel de puternice să se folosească expresia de <tipuri mixte> sau <tipuri puternice>” (apud Bejat, 1972, p. 159). Aplicând metodologia pentru a-l studia pe Creangă (pe care-l vizitase timp de jumătate de an), concluziona că acesta este „un puternic tip sensual și auditiv, când scrie el e foarte emoționat, acum râde singur, acum îi văd lacrimile în ochi; face mișcări involuntare, transpiră neîncetat și respiră greoi, ca și cum ar merge repede. Când scrie, parcă aude fraza, că i-o repetă cineva în urechi, apoi șterge, scrie și iar șterge, până ce fixează cuvintele și înțelesul frazei” (*ibidem*, p. 160).

Observațiile înregistrate vor fi utilizate ulterior de către autor în laboratorul lui Wundt, unde Gruber ajunge în 1889.

În Germania, preocupările sale s-au îndreptat spre audiția colorată, idee susținută la primul congres de psihologie fiziologică (desfășurat la Paris sub conducerea lui Charcot). Teza de doctorat și-a susținut-o tot pe tema sinesteziilor – „Luminozitatea culorilor” – și a publicat-o împreună cu cea a lui Constantin Rădulescu-Motru, care lucra de asemenea în laboratorul lui Wundt.

Întors la Iași, va solicita Ministerului Instrucțiunii Publice sprijin material pentru înființarea unui laborator de psihologie experimentală. Scrisoarea de solicitare era însoțită de regulamentul de funcționare a laboratorului și de o listă de materiale necesare. Primește avizul favorabil, astfel încât la 1 septembrie 1893 ia ființă la Iași primul laborator de psihologie experimentală din România și începând din acest an Gruber va

susține și primul curs de psihologie experimentală, apreciat pozitiv de presa vremii, atât în țară, cât și în străinătate [în decembrie 1893, Victor Henri realiza o statistică a laboratoarelor de psihologie experimental existente la acea dată în întreaga lume, notând și România între primele zece țări care dețineau asemenea laboratoare (apud Bejat, 1972)].

În 1894 a fost invitat de Cezare Lombroso în Italia pentru a susține în conferință preocupările sale în domeniul audiției colorate.

Începând din 1895, activitatea lui Gruber se va desfășura pe două planuri, didactic și de cercetare, dar va fi întrerupt mereu de nevroza astenică de care suferea și care-i va grăbi sfârșitul în martie 1896. Chiar dacă activitatea lui a fost de scurtă durată, ea a marcat începutul psihologiei experimentale în România.

1.2. Nicolae Vaschide (1874-1907)

Născut la Buzău, a urmat tot aici școala primară și gimnaziul, dar a continuat la București Școala Sf. Sava și Facultatea de Litere și Filosofie, avându-l ca profesor printre alții pe Titu Maiorescu. În 1895 și-a susținut licența, pe tema senzațiilor vizuale.

La vizita lui Alfred Binet în România reușește să se facă remarcat și acesta îi oferă posibilitatea de a lucra ca „atașat” în laboratorul său de psihologie de la Sorbona. A rămas de altfel în Franța până la sfârșitul vieții, lucrând în renumite laboratoare de psihologie (Mânzat, 2007).

Va colabora fructuos cu H. Pieron și Ed. Toulouse, cu ultimul elaborând și publicând însemnate lucrări, mai ales în domeniul metodologiei și tehnicilor experimentale (Bejat, 1972).

Preocupările sale au inclus probleme legate de influența muncii intelectuale și a celei fizice asupra emoțiilor, a altor procese psihice și asupra presiunii sangvine la om. O altă serie de preocupări au vizat fenomenele telepatice, problemele legate

de memorie și atenție, somnul și visele (în 1911 publica „Somnul și visele”, tradusă în limba română în 1913 și 1940). El concepea somnul ca pe o stare psihică specială, care are câteva caracteristici printre care: încetinirea tuturor funcțiilor organismului; desfășurarea în etape; trecerea treptată de la starea de veghe la cea de somn; coloratura afectivă puternică a viselor, ce duce la sporirea forței sugestive a acestora. Observațiile realizate asupra subiecților examinați au relevat următoarele: presiune sangvină scăzută, reducerea bătăilor inimii, a ritmului respirator și a producerii de calorii. Originalitatea cercetărilor lui Vaschide ține nu numai de îmbinarea unor metode diverse, ci și de finețea observațiilor și mai ales de calitatea interpretării acestora.

În *Essai sur la psychologie de la main (Eseu asupra psihologiei mâinii)*, începută ca monografie asupra simțului muscular, vorbea despre mână ca sediu principal al sensibilității motorii, susținând existența mâinilor abătute, neurastenice, vesele, agile, nervoase sau melancolice. „Mâna definește ființa umană mai mult decât ochiul, mai mult decât oricare alt domeniu senzorial” (apud Bejat, 1972, p. 205).

A decedat la doar 33 de ani din cauza unei banale pneumonii; cu toate acestea, este considerat de Constantin Rădulescu-Motru drept unul dintre cele mai frumoase exemplare ale intelectualității românești (Mânzat, 2007).

1.3. Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957)

Bunicul său fusese pandur al lui Tudor Vladimirescu, iar tatăl fusese secretarul lui Eufrosin Poteca, primul dascăl de filosofie din școlile românești (Bejat, 1972). Atmosfera intelectuală din familie l-a făcut să îndrăgească filosofia.

Liceul l-a absolvit la Craiova, apoi a urmat cursurile Facultății de Filosofie și Litere din București, avându-i profesori și pe Titu Maiorescu și C. Dumitrescu-Iași. Și-a continuat formarea la Paris, unde a audiat cursurile lui T. Ribot, J. Soury

sau J. Charcot, petrecând însă mult timp în laboratorul de psihofiziologie de la Sorbona. Pentru un semestru a studiat la München cu C. Stumpf, apoi a ajuns la Leipzig, unde concepția sa despre ce putea să-i ofere psihologia a fost zdruncinată. Teza de doctorat, evaluată cu *magna cum laudae*, s-a intitulat „Despre dezvoltarea teoriei lui Kant asupra cauzalității în natură”.

Întors la București, în 1897 primea un post de conferențiar la Facultatea de Filosofie și Litere din București, pe cursurile de Istoria filosofiei antice și Estetică. Cursul pe care l-a ținut se numea însă „Elemente de psihologie experimentală”. Un an mai târziu apărea prima sa carte de psihologie, „Problemele psihologiei”, în care milita pentru autonomia psihologiei ca știință, pentru crearea bazelor unei psihologii științifice după modelul științelor naturii, desprinsă de filosofie și metafizică (*ibidem*).

În 1906, Constantin Rădulescu-Motru înființa laboratorul de psihologie experimentală al Universității din București, care se va dezvolta însă în condiții destul de vitrege, legate mai ales de dificultatea obținerii fondurilor (Jurcău și Drugaș, 2008). În istoria psihologiei românești, Rădulescu-Motru va rămâne cel care a organizat prima catedră de psihologie specializată din România, oferind un cadru organizatoric instituțional formării de psihologi și sprijinindu-i prin înființarea unei biblioteci, a unor asociații și reviste.

1.4. Florian Ștefănescu-Goangă (1881-1958)

Născut la Curtea de Argeș, a urmat liceul și apoi facultatea la București, unde i-a avut ca profesori și pe Titu Maiorescu și C. Rădulescu-Motru. După obținerea licenței a lucrat ca profesor în București, apoi în Galați (Bejat, 1972).

În 1908 mergea la studii în Germania, în laboratorul lui Wundt, obținând în 1911 titlul de doctor în filosofie cu o lucrare bine primită în Germania. Autorul își punea problema modului în care culorile acționează asupra afectivității: în mod izolat, ca

senzații vizuale specifice, sau în asocieri cu alte senzații. Concluzia era că acțiunea izolată exercită o puternică influență, dar că modificarea tonalității unei culori poate duce în anumite împrejurări la evocarea anumitor legături asociative (*ibidem*). Sentimentele de plăcere sau neplăcere care însoțesc percepția culorii sunt rezultat al acordului sau dezacordului dintre stările afective determinate de aceasta și contextul sufletesc în care ele apar (*ibidem*).

În 1919, în România, devenea șeful Catedrei de Psihologie a noii universități din Cluj. În 1922, sub conducerea sa, a fost înființat la Cluj-Napoca Institutul de Psihologie Experimentală Comparată și Aplicată. Printre scopurile specialiștilor care lucrau la institut se numărau adaptarea și elaborarea de teste și chestionare psihologice, precum și construirea unor aparate psihotehnice. Studiile realizate aici au fost publicate începând din 1929 în revista „Studii și cercetări psihologice”, care a apărut până în 1945.

Ștefănescu-Goangă a făcut demersuri pentru înființarea unei secții de psihologie aplicată, deoarece, după cum susținea în 1923, pentru pregătirea științifică a înființării de oficii de orientare și selecție profesională este nevoie de etalonarea testelor și adaptarea materialului de cercetare pentru condițiile din România (apud Roșca și Bejat, 1976). Despre această activitate vorbește cu deosebită considerație Nicolae Mărgineanu (1931), apreciind că ea a devenit cu adevărat științifică, nu numai didactică (apud Bejat, 1972).

Ralea și Botez (1958, p. 700) critică însă cercetările lui Ștefănescu-Goangă și ale colaboratorilor săi de la Cluj, afirmând că acestea conduc „către o psihologie experimentală bazată pe teste [...]. Școala de la Cluj a făcut abuz de întrebuintarea testelor, utilizate uneori fără prea mult discernământ, ducând la rezultate convenționale și dorite de mai înainte” (sic!). Aceeași critică a utilizării excesive a testelor este adusă și unora dintre lucrările publicate de

Ștefănescu-Goangă, („Selecționarea capacităților și orientarea profesională”, „Măsurarea inteligenței”), lucrărilor lui Liviu Rusu („Aptitudinea tehnică și inteligența practică”, „Selecția copiilor dotați”) sau Alexandru Roșca („Măsurarea inteligenței și debilitatea mintală”, „Psihopatologia deviațiilor mintali”).

Înființarea laboratoarelor de psihologie experimentală în centrele menționate a permis derularea primelor studii în domeniul psihologiei muncii și orientării profesionale. Efortului personalului universitar i s-a adăugat activitatea centrelor de cercetare ale ministerelor și Academiei, legate de creșterea productivității muncii sau de organizarea producției.

Problema principală a lui Goangă în dezvoltarea Institutului de Psihologie Experimentală a constituit-o pregătirea unor cadre didactice de specialitate, motiv pentru care începând din 1929 și-a trimis colaboratorii la studii în marile centre ale lumii (Petroman, 2002).

Pe Nicolae Mărgineanu îl trimite în Germania și Austria, unde va colabora cu Karl și Charlotte Buhler, apoi în SUA, unde îl va avea ca mentor pe psihologul american Gordon Allport, căruia îi va dedica lucrarea „Psihologia persoanei”, apărută la Cluj în 1941.

Pe Alexandru Roșca îl trimite în Franța, Germania, Belgia și Elveția. Mihai Beniuc se specializează în psihologia animală în Germania. Dimitrie Todoran ajunge în Austria și Elveția pentru a se specializa în domeniul psihologiei copilului, colaborând în acest scop cu Ed. Claparede.

Goangă a colaborat cu alți colegi din țară pentru elaborarea unor probe de psihodiagnostic, devenind un militant neobosit pentru organizarea unor servicii de psihologie aplicată în domenii ca poșta, calea ferată, armata, sănătatea, justiția, orientarea și selecția profesională.

2. Laboratoarele psihotehnice

În perioada Primului Război Mondial, psihologia românească a cunoscut o perioadă de scădere a interesului și activității, atât în București, cât și la Iași. După război, Rădulescu-Motru își va relua însă activitatea și va activa împreună cu colegi din Iași și Cluj în direcția înființării unor laboratoare de psihotehnică și a unor birouri de orientare profesională pe lângă Ministerul Muncii.

Atrași de perspectiva aplicațiilor practice ale psihologiei, F. Ștefănescu-Goangă și C. Rădulescu-Motru reușeau să obțină aprobarea Ministerului Muncii pentru înființarea unor laboratoare psihotehnice în Cluj și București (Bejat, 1972). La București, Constantin Rădulescu-Motru înființa în 1930 Secția de Psihotehnică a laboratorului de psihologie de la universitate; în același an se constituia Societatea Psihotehnică Universitară, care publica „Revista de psihologie experimentală și practică”. Primul număr al revistei, din 1931, cuprindea o amplă descriere a conferinței de raționalizare și psihotehnică de la Berlin. Laboratorul din București traducea și experimenta testele *Army Alpha* și iniția studii de teren privind muncitorii din industria petrolieră de pe Valea Prahovei și din fabrica de ciment de la Gurahonț (Roșca, 1967).

În general, cercetările de psihologia muncii realizate în țara noastră înainte de 1944 priveau selecția și orientarea profesională, încadrându-se în limitele psihotehnicii, cu toate aspectele ei pozitive și negative (Beniuc și colab., 1981). Datele obținute erau privite mai ales sub aspectul lor cantitativ. Deja în 1935, Rădulescu-Motru critica unilateralitatea concepțiilor psihotehnicienilor, care luau în considerare numai factorii psihologici (în special cei aptitudinali), neglijându-i pe cei sociali (apud Bejat, 1972). După 1944, depășind îngustimea psihotehnicii, cercetările s-au îndreptat spre aspectele moderne ale procesului muncii, cercetările fiind realizate de Institutul de

Psihologie al Academiei și publicate mai ales în „Revista de psihologie” (Jurcău și Drugaș, 2008).

3. Procesul „Marii finanțe”

Anul 1948 aducea o grea lovitură psihologiei din România. *Jurnalul Național* din 5 februarie 2008 relatează pe scurt procesul „Marii finanțe”. La sfârșitul lunii octombrie, douăsprezece persoane au fost acuzate pentru încercarea de „subminare a regimului democrat-popular”. Conform unui articol publicat pe site-ul CNSAS de către Cristina Anisescu, procesul nu fusese altceva decât o înscenare judiciară pentru a „stârpi” ultimele rămășițe legionare. Lista complotiștilor îi cuprindea pe Alexandru Popp (fost director general la Uzinele și Domeniile Reșița), Ioan Bujoiu (proprietar al mai multor mine de cărbune de pe Valea Jiului), inginerii Balș și Gheorghiu (care ocupaseră posturi de conducere în industria petroliferă și minieră), *Nicolae Mărgineanu* (pentru „atitudinea democratică” și legături cu americanii, cărora le-ar fi furnizat informații despre uzinele din Reșița), *George Bontilă* și alții. Aceștia au fost învinuiți de fapte pe care este imposibil să le fi realizat, în condițiile controlului strict al comunismului din România. Procesul a durat foarte puțin, la 2 noiembrie dându-se citire sentinței. Nicolae Mărgineanu era condamnat la 25 de ani de muncă silnică.

Jurnalul Național publicase cu o săptămână mai devreme (30 ianuarie 2008) un interviu cu fiul psihologului Nicolae Mărgineanu, Nicolae D. Mărgineanu. Mărgineanu tatăl fusese bursier al fundației Rockefeller în Statele Unite, iar la întoarcere a fost unul dintre cei care au fondat psihologia muncii în România, conducând laboratoare în centrele industriale Reșița, București, Galați etc. Va intra treptat în dizgrația autorităților, în septembrie 1947 fiind „comprimat” de la universitate (poziția sa a fost scoasă din organigramă). Va fi arestat un an mai târziu, în procesul „Marii finanțe”. Valiza era

deja pregătită, își amintește Nicolae D. Mărgineanu. A urmat o perioadă de restriște pentru familie; în speranța că persecuțiile împotriva familiei vor înceta, soția a divorțat, dar nu s-a întâmplat nimic pozitiv.

Familia a reușit să-l vadă în 1954, pentru câteva momente, când a fost adus ca martor într-un alt proces. Eliberarea a venit în 1964, dar nu a povestit foarte multe familiei despre detenție, traumatizat de cei 16 ani la Jilava, Gherla, Malmaison, Pitești și Aiud. Abia în 1971 i s-a permis să revină la Catedra de Psihologie a universității clujene. Apărea în această perioadă „Selecția și orientarea profesională” (1972). Va muri în 1980, din cauza unui cancer la colon.

După 1950 se formează însă în jurul unor personalități cunoscute mici colective de lucru; un astfel de exemplu este colectivul de psihologie din Cluj, care sub îndrumarea lui Alexandru Roșca a reușit să inițieze și să finalizeze cercetări în domenii extrem de diverse (Berar, Jurcău și Pitariu, 2006). În general, erau abordate probleme de selecție și formare a personalului, organizarea muncii, controlul calității produselor, prevenirea accidentelor etc.

Din 1975 începe acțiunea de dizolvare a psihologiei românești, multe dintre cadrele didactice fiind disponibilizate și repartizate spre alte locuri de muncă. Catedrele de psihologie din țară au fost absorbite de diverse alte catedre, lichidându-se anii de studii existenți.

După evenimentul meditației transcendente, din 1982, Institutul de Psihologie al Academiei a fost desființat abuziv. Psihologia a fost aruncată „la coșul de gunoi” (Petroman, 2002, p. 292); desființarea facultăților de psihologie și scoaterea acestei discipline din programele școlare au încetinit ritmul dezvoltării acesteia.

După 1989 se reînființează facultățile de psihologie din București, Cluj și Iași și se înființează facultăți noi în Timișoara, Oradea, Constanța, Petroșani ș.a.

Bibliografie:

- Bejat, M. (1972). *Geneza psihologiei ca știință experimentală în România*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Beniuc, M., Chircev, A., Pavelcu, V., Roșca, A. (1981). *Sinteze de psihologie contemporană. Psihologia muncii industriale*. București: Editura Republicii Socialiste România.
- Berar, I., Jurcău, N., Pitariu, N. (2006). Profesorul Alexandru Roșca și cercetarea psihopedagogică departamentală. În I. Berar (coord.), *Alexandru Roșca (1906-1996): omul, savantul, creatorul de școală* (pp. 119-132). București: Editura Academiei Române.
- Jurcău, N., Drugaș, M. (2008). File din istoria psihologiei muncii din România. *Psihologia resurselor umane*, 6(2), 128-135.
- Mânzat, I. (2007). *Istoria psihologiei universale*. București: Editura Univers Enciclopedic.
- Petroman, P. (2002). *Afirmarea psihologiei. Direcții și orientări în cadrul psihologiei explicite*. Timișoara: Editura Eurostampa.
- Ralea, M., Botez, C.I. (1958). *Istoria psihologiei*. București: Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Roșca, A. (red.) (1967). *Psihologia muncii industriale*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Roșca, A., Bejat, M. (1976). *Istoria științelor în România. Psihologia*. București: Editura Academiei.
- ****Jurnalul Național*, 30 ianuarie 2008.
- ****Jurnalul Național*, 5 februarie 2008.
- <http://www.cnsas.ro/Publicatii/memorii.pdf>; data consultării 10.02.2008.

Verificați-vă cunoștințele!

Rezumați contribuțiile lui C. Rădulescu-Motru și F. Ștefănescu-Goangă la dezvoltarea psihologiei românești.

Recomandări și aplicații:

1. Căutați informații despre destinul psihologiei în România spre sfârșitul perioadei comuniste. Care credeți că au fost cauzele desființării facultăților de psihologie și ale posturilor de psiholog?
2. Întocmiți harta cognitivă a psihologiei românești contemporane.